รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๕ เรื่อง

แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

The Practical Guidelines and the Learning Process of Cultural Communication of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Areas in the Districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

The Buddhist Monk Developer Network: The Practical Guidelines and the Life Quality Development Process of the Highland Ethnic Groups

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ.๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761221

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๕ เรื่อง

แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

The Practical Guidelines and the Learning Process of Cultural Communication of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Areas in the Districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

The Buddhist Monk Developer Network: The Practical Guidelines and the Life Quality Development Process of the Highland Ethnic Groups

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ.๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761221

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเท่านั้น)

Research Report

Sub – Research Report 5

The Practical Guidelines and the Learning Process of Cultural Communication of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Areas in the Districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson

Under Research plan

The Buddhist Monk Developer Network: The Practical Guidelines and the Life Quality Development Process of the Highland Ethnic Groups

By

Asst.Prof.Dr. Wisuttichai Chaiyasit

Asst.Prof.Dr. Worawit Nithedsilpa

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

B.E.2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761221

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University only)

ชื่อรายงานการวิจัย: โครงการย่อยที่ ๕ เรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง:พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

ผู้วิจัย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

หน่วยงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๑

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒) เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา และ ๔) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง(Structured In-Depth Interview) ตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการหรือพระนักพัฒนาในพื้นที่ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ และตัวแทนกลุ่มแกนนำในชุมชนในพื้นที่ จำนวน ๒๗ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group Discussion) จำนวน ๓๐ รูป/คน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ

ผลของการศึกษาพบว่า

๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา คือ ทำงานเชิงรุกเน้นธรรมะที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ศีล ๕ การปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น และการใช้สื่อบุคคลที่เป็นแบบอย่างในชุมชนเป็นตัวอย่าง และเทคโนโลยีช่วยในการเผยแผ่

๒. ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่าน เขียนภาษาถิ่นได้ดีขึ้น มีความรู้และเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น ชาวบ้านมีความสามัคคี ประกอบอาชีพสุจริต และสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม และชาวบ้านอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของตนเอง

๓. แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง จะสัมฤทธิ์ผลได้มากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยดังต่อไปนี้ ๑. ผู้ส่งสาร (Sender): พระนักพัฒนาในพื้นที่ต้องมีความรู้ มีคุณธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้รับสาร ๒.สาร (Message): เนื้อหามีสาระที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวัน ๓.ช่องทางสื่อสาร (Channel): สื่อบุคคลและสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ๔. ผู้รับสาร (Receiver): ผู้รับสารที่ดีมีหลักอุบาสกธรรมและปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร ๕. พระนักพัฒนากับกลุ่มชาติพันธุ์ทำงานร่วมกันเป็นทีมและเครือข่าย

๔. รูปแบบแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน” คือ ใยแมงมุม + ภูเขา + สายน้ำ ซึ่งมีความหมาย ดังนี้ ใยแมงมุมเป็นสัญลักษณ์ของการทำงานเชื่อมสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกัน ภูเขาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีหลากหลายชาตุพันธ์ หลายหมู่บ้านบนพื้นที่สูง และสายน้ำเป็นสัญลักษณ์ที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านการศึกษา สุขอนามัย จิตอาสาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นดังสายน้ำที่ไหลผ่านไปแต่ละพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนของคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คำสำคัญ: การสื่อสารวัฒนธรรม, เครือข่าย, พระนักพัฒนา, ชุมชนบนพื้นที่สูง

Research Title: The Practical Guidelines and the Learning Process of Cultural Communication of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Areas in the Districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson

Researchers: Asst.Prof.Dr. Wisuttichai Chaiyasit and Asst.Prof.Dr.Worawit Nithedsilpa

Department: Mahaculalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai campus

Fiscal Year: **2561/ 2018**

Research Scholarship Sponsor: Mahaculalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This study has four objectives: 1. to study practical guidelines for applying Buddhist principles in the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network; 2. to monitor the outcome of learning process of cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network; 3. to analyze the practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network; and 4. to synthesize the model of the practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network: target areas in the districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson. The data collection employed the structured in-depth interview by purposive sampling with stakeholders and key informants totalling 27 people; and the lesson-learned focus group discussion with stakeholders and key informants totalling 30 people consists of Buddhist monks or Buddhist monk developers, representatives of village leaders, and representatives of community leaders. Data were analyzed by the descriptive analysis.

The results were found as follows:

1. The practical guidelines for applying Buddhist principles in the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer

network are to be proactive and to teach people in the community with the basic Buddhist principles that they can practice in their daily lives such the five precepts and chanting; to use the personal examples in the community and technology for propagation.

2. The outcomes of learning process of cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network are people in the community can read and write their own dialect language better; and they can have more understanding the Buddhist principles; they have harmony, earning their lives in a right way, and support the temples' cultural activities; and they preserve and continue their own ethnic culture.

3. The practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network can be effective or not depending upon the following factors: 1.sender: Buddhist monk developer should have knowledge, virtues, and friendship with the receivers; 2.message: message should be beneficial for the highland ethnic group to apply in their daily lives; 3.Channel: personal channel and technology; 4.receiver: good receivers must have five Ubasakadhamma (qualities of an excellent lay disciple) and follow the Kalamasutta (how to deal with doubtful matters); 5 They must work with the highland ethnic groups as a team and networks.

4. The model of the practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network: target areas in the districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson consists of spider web, mountain, and river which have their significances as follows: the spider web means the working network; the mountain stands for the highland ethnic groups in Maehongson; and the river is represented by the symbol of helping each other in education, health, volunteerism, and local culture conservation that flows down to every community for the sustainability of Maehongson.

Keywords: Cultural Communication, Network, Buddhist Monk Developer, Highland Ethnic Groups

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อคณะกรรมการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และผู้บริหารทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยความกรุณาจากพระครูสุนทรสังฆพินิต,ดร. อาจารย์ ดร.ชวลิต ขอดศิริ และอาจารย์ ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ ที่ปรึกษาให้คำชี้แนะที่มีคุณค่าในการดำเนินการวิจัยจวบจนกระทั่งสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนผู้บริหารของมหาวิทยา-ลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ต้นแบบ จังหวัดแม่ฮ่องสอนทุกรูป/คนที่เอื้อเฟื้อเวลา ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยเล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์

นอกจากนี้ ขอขอบคุณครอบครัวและผู้มีอุปการบุคคลท่านอื่น ๆ ที่มิได้เอ่ยนาม ที่ให้ความร่วมมือ ให้กำลังใจ และให้ความช่วยเหลือสนับสนุนผู้วิจัยด้วยดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ หากมีข้อผิดพลาดหรือขาดตกบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย และคณะผู้วิจัยหวังว่า การวิจัยฉบับนี้ จะมีประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อยต่อการพัฒนาของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้สนใจที่จะศึกษาวิจัยต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์
๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ค
กิตติกรรมประกาศ ..... จ
สารบัญ ..... ฉ
สารบัญตาราง ..... ฌ
สารบัญแผนภาพ ..... ญ

บทที่ ๑ บทนำ ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย ๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย ๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย ๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ๕
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย ๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย ๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๘
๒.๑ ทฤษฎีการสื่อสารวัฒนธรรม ๙
๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิดเรื่องการสื่อสาร ๙
๒.๑.๒ ความหมายของการสื่อสาร ๑๑
๒.๑.๓ ความสำคัญของการสื่อสาร ๑๓
๒.๑.๔ ทฤษฎีการสื่อสาร ๑๕
๒.๑.๕ ความหมายและประเภทของวัฒนธรรม ๑๖
๒.๑.๖ การสื่อสารวัฒนธรรม ๒๑
๒.๒ แนวคิดการสร้างเครือข่าย ๒๓
๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย ๒๔
๒.๒.๒ ความหมายของเครือข่ายทางสังคม ๒๘
๒.๒.๓ องค์ประกอบของเครือข่าย ๓๔
๒.๒.๔ ความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย ๓๙
๒.๒.๕ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย ๔๓
๒.๒.๖ เทคนิควิธีการสร้างเครือข่าย ๕๐

๒.๒.๗ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย..... ๕๕
๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม..... ๖๐
๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม..... ๖๐
๒.๓.๒ ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วม..... ๖๒
๒.๓.๓. การส่งเสริมมีส่วนร่วมของประชาชน..... ๖๕
๒.๓.๔. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม..... ๖๖
๒.๔ จังหวัดแม่ฮ่องสอน..... ๖๗
๒.๕ พระสงฆ์กับการพัฒนาบนพื้นที่สูง..... ๗๐
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... ๗๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย ๘๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย..... ๘๔
๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูล..... ๘๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... ๘๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล..... ๙๐
๓.๕ การวิเคราะห์ผลข้อมูล..... ๙๑
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย..... ๙๒
๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย..... ๙๒
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....๙๓
๔.๑ แนวทางปฏิบัติการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรม..... ๙๔
๔.๒ ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ..๑๐๔
๔.๓ วิเคราะห์แนวทางปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาฯ..... ๑๐๙
๔.๔ สังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบในการสื่อสารวัฒนธรรมฯ.....๑๑๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... ๑๑๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย..... ๑๑๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย..... ๑๒๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ..... ๑๒๖

บรรณานุกรม.....๑๒๘
ภาคผนวก.....๑๓๔
ภาคผนวก ก บทความวิจัย..... ๑๓๕
ภาคผนวก ข กิจกรรมนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์..... ๑๕๔
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรม..... ๑๕๖

ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย..... ๑๕๗
ภาคผนวก จ ภาพถ่ายกิจกรรมทำงานวิจัย..... ๑๖๘
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....๑๗๘
ภาคผนวก ช ประวัติผู้วิจัย.....๑๘๖

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๑ แนวปฏิบัติการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมฯ..... ๑๐๔
ตารางที่ ๒ ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงฯ..... ๑๐๙

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่ ๑ แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ฯ..... ๑๑๕
แผนภาพที่ ๒ โมเดลแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ฯ..... ๑๑๘

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดวัฒนธรรมโลก (Global Culture) มิได้เกิดจากวัฒนธรรมโลกชุดใดเพียงชุดหนึ่ง หากแต่เกิดจากวัฒนธรรมหลายชุดผสมผสานกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยกระแส "โลกาภิวัตน (Globalization)" ที่ได้รับการกล่าวขานและวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลายตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๘๐-๙๐ เป็นต้นมา[๑] ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นจากการกระจายของสื่อเทคโนโลยีในโลกยุคปัจจุบันที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้สัมผัสรับรู้เรื่องราวภาพและเหตุการณ์ในเวลาเดียวกันทั่วโลก ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้โลกที่หลากหลายแตกต่างกัน กลายสภาพเป็น "หมู่บ้านโลก" ซึ่งนักวิชาการบางคนเห็นว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการกลืนกลายความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่หากมองในมิติการสื่อสาร กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปในเชิงผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมโลก ทั้งในเชิงบวก คือ วัฒนธรรมภายนอกนำพาสิ่งดีๆ เข้าสู่ชุมชน เช่น รายได้จากการท่องเที่ยว และเชิงลบ คือ ความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของตนเองด้อยกว่า และแบบผสมผสาน กล่าวได้ว่า การพบปะกันระหว่างวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถแสดงออกมาในรูปแบบของการข้ามสายพันธุ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) ที่มิได้มีเพียงหนึ่งเดียว ในบางครั้ง กระบวนการผสมผสานอาจเป็นไปแบบลงตัว (Articulation) บางครั้งอาจเป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมโลกและท้องถิ่นเดินไปอย่างคู่ขนาน (Running in a parallel line) หรือที่ต่างฝ่ายต่างแยกกันอยู่ บางครั้งก็อาจเป็นส่วนผสมที่เข้ากันได้ไม่สนิท (Unplugging) อาทิ วัฒนธรรมภายนอกบางอย่าง เช่น ค่านิยมหรือกระแสแฟชั่นนิยมที่เป็นตัวแบ่งเขตระหว่างผู้ใหญ่และเด็กวัยรุ่น และใน

---

[๑] กฤตินีณัฏฐ์ วุฒิสิทธิ์ และคณะ, **โครงการศึกษาวิจัยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม-สังคมไทย,** รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๗.

บางครั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรมก็อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง (Conflict) ได้เช่นกัน อาทิ กระแสการต่อต้านความเจริญจากภายนอกที่เข้ามาในท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนและวัฒนธรรม เช่นพื้นที่ในเขตอำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ประกอบด้วยคนเมือง (ล้านนา) ชาวไทใหญ่ จีนฮ่อ พม่า และชาวเขาเผ่าต่างๆ ราวร้อยละ ๖๐ ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ ม้ง (แม้ว) แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ม้งขาวและม้งลาย ลีซู (ลีซอ) ล่าหู่ (มูเซอ) แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ มูเซอแดง และมูเซอดำ ลัวะ พบได้มากที่เขตรอยต่ออำเภอแม่ลาน้อย และ ปกาเกอะญอ (กะเหรี่ยง) ซึ่งแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กะเหรี่ยงโปว พบมากที่อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย กับกะเหรี่ยงสะกออาศัยอยู่ทุกอำเภอ ปาดองหรือกะเหรี่ยงคอยาว[๒] โดยต่างชนเผ่าก็ยังรักษาวัฒนธรรมของตนเอาไว้ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็อยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกันได้โดยไม่เคยปรากฏความแตกต่างระหว่างภาษาและวัฒนธรรมแต่อย่างใด มีประเพณีวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาสืบสานกันไว้หลายร้อยปี ถือว่าแม่ฮ่องสอนเป็นที่มั่นทางวัฒนธรรมแห่งสุดท้ายที่เหลืออยู่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาการสูญเสียอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ สังคมและวัฒนธรรม กำลังเป็นสิ่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากปัจจุบันสังคมของชุมชนชาวเขาเปิดสู่สังคมภายนอกมากขึ้น มีการโยกย้ายมาหางานทำ เรียนหนังสือ และมาใช้ชีวิตในสังคมเมือง มีการแพร่ระบาดของยาเสพติด โรคเอดส์ รวมทั้งปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน เหล่านี้ส่งผลต่อการถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรมได้ง่าย

จากการดำเนินงานของพระบัณฑิตอาสาที่ผ่านมา ทำให้รู้ว่าชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ มีความเชื่อในวัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย ภาษาพูดและภาษาเขียน ข้อห้าม ข้อนิยมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่เป็นหลัก มีความเชื่อในผีสางนางไม้ควบคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลานาน แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะในชุมชนยังไม่มีวัดหรืออาศรมที่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ ทำให้ไม่สามารถทำบุญเข้าวัดฟังธรรมและเรียนรู้หลักธรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ประกอบกับชุมชนตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลจากความเจริญ การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ส่งเสริมการศึกษา สร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรณรงค์ให้ลด ละ เลิกอบายมุข สอนภาษาไทยแก่ชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ ส่งเสริมด้านอาชีพ ให้ความรู้ด้านสาธาณสุขขั้นพื้นฐาน อนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม

---

[๒] **ลักษณะประชาการจังหวัดแม่ฮ่องสอน**, [ออนไลน์]" เข้าถึงได้จาก: http://www.maehongson.go.th/usrupl/maehongson /document/mhs_popchar.pdf สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

ประเพณีของชนเผ่า นำชาวบ้านแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสร้างแกนนำชาวพุทธและการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนบนพื้นที่สูงเป็นพลเมืองที่ดีต่อประเทศชาติ มีการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง[๓]

ดังนั้น ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมด้วยการสื่อสารวัฒนธรรม คือ การติดต่อสื่อสารของคนที่ใช้ภาษาต่างกันและมาจากวัฒนธรรมที่ต่างกัน คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากข้อสงสัยที่ว่า คู่สื่อสารซึ่งมีภาษาและภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะเข้าใจกันไดอย่างไร มีส่วนไหนที่น่าจะเข้าใจกันได สวนไหนที่น่าจะเป็นอุปสรรคขวางกั้นความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีวิถีทางใดที่คู่สื่อสารต่างวัฒนธรรมจะสื่อสารกันไดด้วยความเข้าใจที่ดีต่อกัน มีความเคารพต่อกันและกัน โดยที่ความรู้สึกเหล่านั้นมิไดอยู่ในวงกรอบของความอดทนต่อกัน แต่เป็นความรู้สึกที่ดีคือมีความเข้าใจซาบซึ้งต่อความแตกต่างของกันและกัน เนื่องจากวัฒนธรรมเล็กๆ เช่น ประเพณี และพิธีกรรมในชุมชนบนพื้นที่สูงกำลังมีแนวโน้มค่อยๆ เริ่มสูญสลายไป จึงต้องมีกระแสการรื้อฟื้นและรณรงค์วัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่ต่อไป รวมทั้งกระบวนการผลิตงานวัฒนธรรมเกิดขึ้นและขยายตัวมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ พระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการฯ ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (Zone) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

---

[๓] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, **คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจองพระบัณฑิตอาสา**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ พี.ดี., ๒๕๕๐), หน้า ๗๓-๑๐๗.

๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระพัฒนาบนพื้นที่สูง มีขอบเขตด้านเนื้อหา ๑. การสื่อสารวัฒนธรรม ๒. การสร้างเครือข่าย ๓. การมีส่วนรวมของคนชุมชน และ ๔. จังหวัดแม่ฮ่องสอนและโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาเชิงพื้นที่โดยการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านที่มีอาศรมพระธรรมจาริก อาศรมพระบัณฑิตอาสาและหมู่บ้านบริวารใน ๔ อำเภอ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมทั้งสิ้น ๙ แห่ง ดังนี้

๑. อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย

๒. อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่แลบ ต.แม่ลาน้อย

๓. อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน ๕ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย, อาศรมบ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย, อาศรมหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย, อาศรมสวนอ้อย ต.แม่เงา และ อาศรมสล่าเชียงตอง ต.เสาหิน (อำเภอแม่สะเรียง)

๔. อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยผึ้ง ต.หมอกจำแป่ และอาศรมพระธรรมจาริกบ้านป่าหมาก ต.ห้วยปูลิง

๓. ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จึงใช้การสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง คือ ๑.กลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ หรือพระนักพัฒนาในพื้นที่ จำนวน ๙ รูป ๒.กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๙ คน ๓. กลุ่มแกนนำในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว กลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ จำนวน ๙ คน รวมทั้งสิ้น ๒๗ รูป/คน และการจัดประชุมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียนระหว่างนักวิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๕-๓๐ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การสื่อสารวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร (Message) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม อาจเป็นระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม จริยธรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ มีการยอมรับและปฏิบัติ สามารถถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้สงสาร (Sender) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel/Media)

เครือข่าย หมายถึง ขบวนการทางสังคม อันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน ในที่นี้หมายถึง กลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่สูง ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก หรือพระสงฆ์นักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่

พระนักพัฒนา หมายถึง พระภิกษุที่ทำหน้าที่และมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การสังคมสงเคราะห์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจชุมชน สาธารณสุขชุมชน

และจิตใจ ในที่นี้หมายถึง กลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่สูง ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก หรือพระสงฆ์นักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่

ชุมชนบนพื้นที่สูง หมายถึง หมู่บ้านที่มีประชากรชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอื่นๆ อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง โดยตามคำนิยามของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๔๐ หมายความถึงพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่างๆ หรือเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินที่มีความลาดชัน โดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ ๓๕ หรือมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล ๕๐๐ เมตร ขึ้นไป ในจังหวัดต่างๆ ๒๐ จังหวัด คือเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก เพชรบูรณ์ เลย พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร กาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบูรณ์ ในที่นี้หมายถึง หมู่บ้านที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก หรือพระสงฆ์นักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่ๆ ทำงานพัฒนาอยู่

๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

ประโยชน์ทางวิชาการ

๑. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการเผยแพร่สาธารณชน เพื่อเป็นคู่มือในการพัฒนาแก่พระสงฆ์

๒. ได้องค์ความรู้และพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในด้านการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้

หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานที่ได้ประโยชน์โดยตรง ได้แก่ โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (กศ.พจ.) โครงการพระธรรมจาริก คณะสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ทำงานพัฒนาในพื้นที่ ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาข้อมูล หรือการวางแผนในด้านนโยบาย อาทิ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัดเชียงใหม่ หน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชน องค์กรพัฒนา NGO เป็นต้น

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง แนวทางปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับดำเนินการวิจัย ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

๒.๑ ทฤษฎีการสื่อสารวัฒนธรรม

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิดเรื่องการสื่อสาร

๒.๑.๒ ความหมายของการสื่อสาร

๒.๑.๓ ความสำคัญของการสื่อสาร

๒.๑.๔ ทฤษฎีการสื่อสาร

๒.๑.๕ ความหมายและประเภทของวัฒนธรรม

๒.๑.๖ การสื่อสารวัฒนธรรม

๒.๒ แนวคิดการสร้างเครือข่าย

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

๒.๒.๒ ความหมายของเครือข่ายทางสังคม

๒.๒.๓ องค์ประกอบของเครือข่าย

๒.๒.๔ ความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย

๒.๒.๕ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

๒.๒.๖ เทคนิควิธีการสร้างเครือข่าย

๒.๒.๗ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย

๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

๒.๓.๒ ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วม

๒.๓.๓. การส่งเสริมมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๓.๔. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๒.๔ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๕ พระสงฆ์กับการพัฒนาบนที่สูง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ทฤษฎีการสื่อสารวัฒนธรรม

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ตลอดจนถึงสังคมที่พวกเขาเกี่ยวข้องอยู่ ไม่ว่าจะทำสิ่งใดล้วนอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ทั้งสิ้น มนุษย์ได้พยายามคิดค้นและพัฒนาวิธีการและรูปแบบของการสื่อสารอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยโบราณ ภาษาพูด ภาษาเขียน ตลอดจนเครื่องมือหรือเทคนิควิธีการต่างๆ ล้วนเกิดจากความพยายามของมนุษย์ที่จะปรับปรุงการสื่อสารในสภาพสังคมปัจจุบันที่มนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องกันมากขึ้น นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามและความหมายแตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิดเรื่องการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ งานวิจัยหลายชิ้นได้ระบุว่าในช่วงชีวิตหนึ่งของมนุษย์ เราใช้เวลาประมาณร้อยละ ๗๕ ไปในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร[๑] ทั้งโดยที่เรารู้ตัวและไม่รู้ตัว ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ดังนั้นจึงมีคำกล่าวที่ว่า “การสื่อสารถือว่าเป็นหัวใจในการดำรงอยู่ของมนุษยชาติ”[๒] ซึ่งเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความสำคัญของการสื่อสารได้เป็นอย่างดี หากเรา

---

[๑] Tubbs, Stewart L., and Sylvia Moss, **Human Communication**, 7th ed., (Singapore: McGrow-Hill Book Co., 1994), หน้า 9.

[๒] Melvin,D. et al, **Communication Behavior**, (U.S.A.: Sage Publications, 1993), หน้า 6.

ย้อนกลับไปมองพัฒนาการของมนุษย์แล้ว จะเห็นได้ว่าความรุ่งเรืองในยุคต่าง ๆ ล้วนเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบการสื่อสารทั้งสิ้น โดยการสื่อสารเกิดขึ้นและมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้[๓]

๑) การสื่อสารถือว่าเป็นบ่อเกิดของอารยธรรมมนุษย์ เมื่อ ๔๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์โครมันยองได้พัฒนาคำพูด และภาษาพูดในลักษณะของการเลียนเสียงสัตว์ขึ้นมาซึ่งถือว่าเป็นการแบ่งมนุษย์และสัตว์ออกจากกัน ดังที่ ฮวน เฮนริเกซ์ (Juan Henriquez) ได้กล่าวไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของการสื่อสารว่า “สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ คือ ความสามารถในอันที่จะเข้าใจแนวคิดที่เป็นนามธรรม และสื่อสารแนวคิดเหล่านั้นถึงกันได้”[๔]

๒) การสื่อสารเชื่อมโยงบุคคลและสังคมเข้าด้วยกัน มนุษย์ได้พัฒนารูปแบการสื่อสารต่างๆ ขึ้นมา ด้วยเหตุผลหลักในการดำรงชีวิต โดยเริ่มใช้สิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น การใช้ควันไฟ การตีกลอง เป็นต้น เพื่อเป็นสัญญาณและสัญลักษณ์ในการสื่อสารระหว่างกัน ในขณะเดียวกันก็ได้พัฒนารูปแบบของภาษาขึ้น ภาษาที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงนี้มีรูปแบบชัดเจน และเป็นต้นแบบองการสื่อสารของมนุษย์ (Human Communication) ในปัจจุบัน นอกจากนี้ การสื่อสารที่มีรูปแบบชัดเจนยังเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคม เชื่อมโยงสังคมต่างๆ เข้าด้วยกัน และทำให้สังคมมนุษย์มีการพัฒนาไปอย่างกว้างขวาง เพราะปัจจุบันประชากรทั่วโลกมีหลากหลายชาติพันธุ์

๓) การสื่อสารเป็นเครื่องมือและกลไกในการดำเนินชีวิต บุคคลใช้การสื่อสารเป็น” เครื่องมือ” ในการขับเคลื่อนให้การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่เช้าตื่นนอนยันค่ำเข้านอน เราต้องใช้ภาษาสื่อสารกับสมาชิกในครอบครัว เพื่อน และบุคคลอื่นๆ อีกมากมาย เราฟังข่าวสารและเรื่องราวที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก ผ่านการถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ทำให้สมาชิกในสังคมมีความเชื่อมโยงถึงกันและกันในการขับเคลื่อนสังคม เนื่องจากข้อมูลข่าวสารที่ได้นั้นจะได้นำไปใช้ในการดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมต่อไป

---

[๓] ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร,ดร., “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสื่อสารและพฤติกรรมการสื่อสาร” หน่วยที่ ๑, **ทฤษฎีและพฤติกรรมการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๗,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๘-๙.

[๔] Henriquez, Juan, **As the Future Catches You**, (New York: Random House, 1990), หน้า 61.

โดยสรุป การสื่อสารนั้นเกิดขึ้นเมื่อ ๔๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว มีการพัฒนาเรื่อยมาจากการเริ่มใช้สิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นสัญญาณและสัญลักษณ์ในการสื่อสารระหว่างกัน จนกระทั่งมีการพัฒนารูปแบบของภาษาขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารภายในกลุ่มของตน และเชื่อมโยงสมาชิกกลุ่มอื่นๆ เข้าด้วยกัน จึงถือได้ว่า การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารระดับกลุ่ม และระดับองค์การ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่เครื่องมือทางการสื่อสารเอื้อให้บุคคลจากทุกมุมโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ตลอดเวลา

๒.๑.๒ ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสารในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Communication มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า Communis หมายถึง การร่วม (Common) เมื่อมีการสื่อสารหรือการสื่อความหมายก็หมายถึงว่ามีการกระทำร่วมกันในบางสิ่งบางอย่างเพื่อถ่ายทอดหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ความคิดของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป การสื่อสารจึงเป็นปฏิกิริยาสัมพันธ์ทางสังคมที่สื่อความหมายผ่านระบบสัญลักษณ์ สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน[๕] อย่างไรก็ตาม การให้คำนิยามของการสื่อสารยังมีความหลากหลายเนื่องจากยังไม่มีนิยามใดที่ถือว่าสมบูรณ์และเป็นที่ยอมรับทั่วกันเนื่องจากการนิยามความหมายของการสื่อสารโดยนักวิชาการเกิดจากการรับรู้ที่แตกต่างกัน บางท่านอาจพิจารณาจากองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันหรือที่เหมือนกันได้ดังนั้นคำนิยามการสื่อสารจึงอาจเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

สวนิต ยมาภัย[๖] กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การนำเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น หรือความรู้สึก โดยอาศัยเครื่องนำไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่งให้ไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการจนทำให้เกิดการกำหนดรู้ความหมายแห่งเรื่องราวนั้นร่วมกันได้

Berelson and Steine[๗] ให้คำนิยามโดยเน้นคุณสมบัติของการผ่านข้อมูลของการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสาร หมายถึง การส่งผ่านข้อมูลสารสนเทศ ความคิดอารมณ์และทักษะโดยการใช้

---

[๕] กิติมา สุรสนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

[๖] พระยุทธพงษ์ ปงรังษี, **รูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางภาษาอังกฤษของพระนิสิตกับผู้ร่วมสนทนาชาวต่างชาติในโครงการสนทนากับพระของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ,๒๕๔๙), หน้า ๗.

[๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น คำ ภาพคำ ภาพประกอย กราฟ เป็นต้น นิยามนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการท่านอื่นด้วย

ปรมะ สตะเวทิน[๘] กล่าวว่า การสื่อสาร คือกระบวนการของการถ่ายทอดสาร (message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อ (channel) และได้กล่าวสรุปถึงข่าวสารที่ดีในหลักนิเทศศาสตร์ไว้ว่าข่าวสารข้อมูลที่ดี ตามหลักของเฮนรี่ เอส บรินเกอร์ส (Henry S. Brinkers) จะต้องประกอบไปด้วยลักษณะสำคัญ ๖ ประการ คือ มีความถูกต้อง (Accuracy) มีความตรงกับกรณี (Relevant) มีความเหมาะกาละ (Timely) มีความบริบูรณ์พอเพียง (Sufficiency) ไม่มีอคติ (Lack of Bias) และมีจำนวนพอเพียง (Adequacy)

สุภัทรา อักษรานุเคราะห์[๙] กล่าวว่า ความสามารถในการสื่อสาร หมายถึง ความสามารถที่ใช้ผลิตภาษาและเป็นกระบวนการสื่อความหมาย ผู้พูดจะต้องถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกออกมาเป็นรหัสของภาษาหรือเป็นคำพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ ผู้พูดยังได้แสดงถึงวัฒนธรรมและสภาพของผู้พูด คือ แสดงจุดมุ่งหมายในการพูดว่าต้องการพูดอะไร พูดกับใครที่ไหนและพูดอย่างไร ฯลฯ ให้ถูกต้องเหมาะสมตามสถานการณ์ นอกจากนี้ผู้พูดยังต้องมีความคล่องแคล่ว และความถูกต้องชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับ วิภาดา รัตนวิจักขณ์[๑๐] ที่ได้สรุปว่า การสื่อสารเป็นการแสดงออกทางวาจา เพื่อสื่อความหมาย ความต้องการของผู้พูด การพูดจะมีประสิทธิภาพ หรือประสบผลสำเร็จได้นั้น ผู้พูดต้องคำนึงถึงการออกเสียงรูปแบบทางภาษา การเลือกใช้สำนวนที่ถูกต้องตามหน้าที่ของภาษาให้สมกับบทบาทและสถานภาพทางสังคมตลอดจนการใช้ท่าทางที่เหมาะสม

โดยสรุป การสื่อสาร คือ กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้สงสาร (Sender) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel/Media)

---

[๘] ปรมะ สตะเวทิน, **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

[๙] สุภัทรา อักษรานุเคราะห์, **การสอนทักษะภาษาอังกฤษ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒๗.

[๑๐] วิภาดา รัตนวิจักขณ์, **การพัฒนากิจกรรมการฟัง-พูดตามแนวคิดแบบผสมผสานสำหรับวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจโรงแรม**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

๒.๑.๓ ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องไปถึงบุคคลและสังคม ซึ่งล้วนอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ต่าง ๆ นานาจำนวนมาก ยิ่งสภาพสังคมในปัจจุบัน การสื่อสารมีความสำคัญหลายด้าน คือ

๑. ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในระดับจุลภาค มี ๖ ประเภท[๑๑] คือ

๑.๑ ความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยกับผู้คนรอบข้าง การอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ เป็นต้น

๑.๒ ความสำคัญต่อความเป็นสังคม เพราะภาษาทำให้คนติดต่อสื่อสารกัน และทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นสังคม และเป็นเครื่องมือที่ช่วยประสานคนในสังคมให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน

๑.๓ ความสำคัญต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างบุคคลให้ประสานพลังในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

๑.๔ ความสำคัญต่อการแสวงหาความรู้ ช่วยให้มนุษย์สามารถสั่งสมข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่างๆ เพื่อพัฒนาตน และสังคมส่วนรวม

๑.๕ ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง คือ ภาษาแสดงตัวตน (What You Say is What You Are) ทำให้รับรู้ว่าตนเองเป็นคนอย่างไร และจะสามารถปรับตัวเองให้พัฒนาขึ้นได้อย่างไร

๑.๖ ให้ความบันเทิงกับบุคคล ช่วยให้มนุษย์ได้ผ่อนคลายจากการทำงานเป็นต้น

๑.๗ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาล ในฐานะเป็นสื่อระหว่างแพทย์ พยาบาล ผู้ป่วย และญาติของผู้ป่วย เป็นต้น

๑.๘ เป็นประโยชน์ต่อการบำบัด (Psychotherapy) โดยการสื่อสารผ่านสื่อลักษณะต่างๆ เช่น การใช้ดนตรีบำบัด (Music Therapy) เป็นต้น

---

[๑๑] จันทิมา เขียวแก้ว, **เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารหน่วยที่** ๑, (นนทบุรี :มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๗-๑๐.

๒. ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์ในระดับมหัพภาค[๑๒] ได้แก่

๒.๑ ความสำคัญต่อการปกครองและการเมืองในฐานะเป็นเครื่องมือของรัฐบาล เช่น เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนเข้าใจ หรือใช้สำรวจความต้องการของประชาชน เป็นต้น

๒.๒ ความสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ เช่น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ เป็นต้น

๒.๓ ความสำคัญต่อการเสริมสร้างประชาธิปไตย

๒.๔ ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศโดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นแก่ประชาชนจนสามารถพัฒนาและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒.๕ ความสำคัญต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรม

๒.๖ ความสำคัญต่อการศึกษาในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการให้ศึกษาแก่คนในสังคม

๒.๗ ความสำคัญต่อธุรกิจและอุตสาหกรรม เช่น การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลสินค้าเป็นต้น

๒.๘ ความสำคัญต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารองค์กร เช่น กลยุทธ์การบริหารงานของผู้บริหาร เป็นต้น

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญเพียงใด การสื่อสารมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตมนุษย์ในทุกกิจกรรมของการดำเนินชีวิตทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหัพภาค เพราะฉะนั้นการศึกษาให้เข้าใจในกระบวนการการสื่อสารจึงถือว่ามีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อจะได้นำเอาความรู้มาพัฒนาทักษะและกระบวนการสื่อสารให้สูงยิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ ผู้ส่ง สื่อ สาร และผู้รับสาร เป็นองค์ประกอบขั้นพื้นฐานของการสื่อสารและทำให้ทราบว่า ผู้ส่งสารกับผู้รับสาร จะต้องมีทักษะในการสื่อสารที่ดีพอสมควร นั้นก็คือ ผู้ส่งสารกับผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการสื่อสาร

---

[๑๒] อ้างแล้ว, จันทิมา เขียวแก้ว, **เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารหน่วยที่** ๑, หน้า ๗-๑๐.

๒.๑.๔ ทฤษฎีการสื่อสาร

แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยหรือองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยอริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่ได้ระบุถึงองค์ประกอบพื้นฐานของกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ โดยอริสโตเติลได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ "วาทศาสตร์" ระบุองค์ประกอบไว้ ๔ ส่วน คือ ผู้พูด ผู้ฟัง สาร และโอกาส อริสโตเติล ได้เน้นว่า ผู้ฟังและโอกาสเป็นปัจจัยสำคัญที่บังคับให้ผู้พูดส่งสารออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งผู้พูดเองคิดว่าเหมาะสมหรือสอดคล้องตามกันอย่างที่สุด[๑๓] อริสโตเติลยังได้อธิบายอีกว่า การพูดจะมีประสิทธิผลในการชักจูงใจได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้พูด (Character or Ethos) ว่ามีความรู้ มีความน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส น่าไว้ว่างใจเพียงใด ในขณะเดียวกันคำพูดก็มีความสำคัญด้วย กล่าวคือ เนื้อหาสาระของคำพูด ตลอดจนการเรียบเรียงและวิธีการพูด (Content arrangement and delivery) ก็จะมีผลต่อการชักจูงใจด้วยในส่วนของผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพูด เป็นผู้ถูกชักจูงจะเชื่อตามคำพูดของผู้พูดหรือไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ฟัง (Emotion)

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo)[๑๔] ได้สร้างแบบจำลองซึ่งแสดงให้เห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสารไว้อย่างชัดเจน องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โลมี ๔ องค์ประกอบคือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) สื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) นิยมเรียกกันแพร่หลายทั่วไปตามอักษรย่อว่า S-M-C-R โดยปัจจัยย่อยต่าง ๆ ขององค์ประกอบทั้ง ๔ อย่างต่างก็มีส่วนช่วยให้การสื่อสารได้ผลสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งการสื่อสารจะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยต่อไปนี้

- ผู้ส่งสาร (S = Sender) ปัจจัยของผู้ส่งสารประกอบด้วย ทักษะในการสื่อสาร (Communication skills) ทัศนคติ (Attitude) ความรู้ (Knowledge) ระบบสังคม (Social system) และวัฒนธรรม (Culture)

---

[๑๓] สวนิต ยมาภัย, **การสื่อสารของมนุษย์: แนวคิดและแนวปฏิบัติขั้นพื้นฐาน** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๓๐.

[๑๔] บุญเลิศ ศุภดิลก, **ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑.

- สาร (M = Message) ปัจจัยของสารประกอบด้วย รหัส (Code) เนื้อหา (Content) การจัดเสนอ (Treatment) และสุดท้าย ทั้งรหัส เนื้อหาและการจัดเสนอเอกสารนั้นประกอบด้วยส่วนประกอบ (Elements) และโครงสร้าง (Structure)

- สื่อหรือช่องทาง (C = Channel) สื่อมีความหมาย ๓ ประการคือ ๑) หมายถึงการเข้ารหัสและการถอดรหัส (Mode of encoding and decoding) ๒) หมายความถึง สิ่งที่นำสาร (Message vehicle) เช่น คลื่นแสง คลื่นเสียง วิทยุ โทรเลข โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ ฯลฯ ๓) หมายความถึง พาหนะ เทคนิค เป็นเรื่องวิศวกร และนักวิทยาศาสตร์ในกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ สื่อตามความหมายของเบอร์ คือช่องทางที่จะนำสารไปสู่ประสาทในการรู้สึก (Sense Mechanisms) หรือการถอดรหัสของผู้รับสาร อันได้แก่ การเห็น (Seeing) การได้ยิน (Hearing) การสัมผัส (Touching) การได้กลิ่น (Smelling) และการลิ้มรส (Tasting)

- ผู้รับสาร (R = Receiver) ปัจจัยของผู้รับสารประกอบด้วย ทักษะในการสื่อสาร (Communication skills) ทัศนคติ (Attitude) ความรู้ (Knowledge) ระบบสังคม (Social system) และวัฒนธรรม (Culture)

แฮโรลด์ ลาสเวล์ (Harold Laswalle)[๑๕] ได้สรุปองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารไว้ว่า กระบวนการสื่อสารประกอบด้วยผู้ส่งสาร (ใคร) สาร (พูดเรื่องอะไร) สื่อ (ผ่านสื่อใด) ผู้รับสาร (กับใคร) และผลของการสื่อสาร (เกิดผลอย่างไร?)

ดังนั้น ทฤษฎีการสื่อสารมีความหมายถึง บุคคลที่เรียกว่าผู้ส่งสาร มีสารที่ต้องการสื่อกับบุคคลที่เรียกว่าผู้รับสาร ผ่านสื่อต่าง ๆ และทำให้การผลตามที่ผู้ส่งสารคาดหวังให้เกิดขึ้นนั้นเอง

๒.๑.๕ ความหมายและประเภทของวัฒนธรรม

กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันโดยยอมรับแบบแผน จารีตประเพณี และกฎเกณฑ์ของกลุ่มในการดำเนินชีวิตร่วมกัน มีบรรทัดฐานที่ดีงามภายในกลุ่ม ซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรม มนุษย์สร้างวัฒนธรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นตลอดเวลา แล้วถ่ายทอดแก่สมาชิกรุ่นต่อไปของสังคม เพื่อให้วัฒนธรรมคงอยู่ต่อไปจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

---

[๑๕] Harold Lasswell, **“The Structure and Function of Communication”,** The Communication of Ideas Limed Bryson en, (New York: Harperand Row Publisher, 1948), pp. 53-76.

วัฒนธรรม เป็นคำที่รับมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต คือคำว่า “วัฒน” เป็นภาษาบาลี แปลว่า สิ่งที่เจริญงอกงาม ความก้าวหน้า ส่วนคำว่า “ธรรม” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า คุณงาม ความดี เมื่อนำมารวมกัน “วัฒนธรรม” หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม หรือเรื่องอันเป็นสิ่งที่ดีงาม เขียนตามรูปบาลีล้วนๆ คือ “วฑฺฒนธมฺม” ซึ่งเป็นคำที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรงบัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า “Culture”[๑๖]

สุพัตรา สุภาพ[๑๗] ได้สรุปว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

อมรา พงศาพิชญ์[๑๘] ได้สรุปว่า วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรม ความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน

Leslie A. White[๑๙] ได้ให้คำจำกัดความว่า วัฒนธรรม คือ ปรากฏการณ์ที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบประกอบด้วยการกระทำ (แบบแผนของพฤติกรรม) วัตถุ (เครื่องมือเครื่องใช้หรือสิ่งที่ใช้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้) ความคิด (ความเชื่อ ความรู้) และความรู้สึก (ทัศนคติ ค่านิยม) ที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน วัฒนธรรมเป็นผลงานที่มาจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีลักษณะชัดเจน ดังนั้นจึงสามารถถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นได้ง่าย

---

[๑๖] ทวี ทองสว่าง และคณะ, **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย,** (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

[๑๗] สุพัตรา สุภาพ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๐.

[๑๘] ประเสริฐ แย้มกลิ่น และคณะ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕.

[๑๙] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา,** พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)[๒๐] ได้อธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมเมื่อคราวแสดงปาฐกถา ๑๐๐ ปี พระยาอนุมานราชธน เรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๑ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งสรุปความหมายได้ ดังนี้

๑. วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ

๒. วัฒนธรรมรวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด สติปัญญา ท่าทีวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจ ท่าทีการมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม

๓. วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นปัจจุบัน

๔. วัฒนธรรม คือประสบการณ์ความรู้ ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่

ดังนั้น สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม อาจเป็นระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม จริยธรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมีการยอมรับและปฏิบัติสามารถถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

ประสงค์ สุวรรณบุปผา[๒๑] ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นมาแล้วสามารถทำให้เห็นเป็นรูปร่างได้ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และเครื่องมือ

---

[๒๐] สุดจิต เจนนพกาญจน์, **เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๘,** (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๔-๑๙๕.

[๒๑] ประยงค์ สุวรรณบุปผา, **ศาสนาและวัฒนธรรมแนวคิดตะวันตก-ตะวันออก,** (กรุงเทพมหานคร: โสภณ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

เครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งมีโทรศัพท์มือถือ รถยนต์ เครื่องบิน วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นการถ่ายทอดวิธีการต่าง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) ได้แก่ วิธีคิดและแบบแผนที่มนุษย์สร้างขึ้นมาแล้ว แต่ไม่สามารถสร้างทำให้เห็นเป็นรูปร่างได้ จึงกลายเป็นวัฒนธรรมที่เน้นสิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ภาษา ความเชื่อ ความคิด ลัทธิความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

พระยาอนุมานราชธน[๒๒] ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๗ ประเภท คือ

๑) ภาษาเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ประเทศต่างๆ ในโลกนี้ต้องมีภาษา ถึงแม้ว่าไม่มีภาษาเขียนก็ต้องมีภาษาพูด

๒) ศาสนาและอุดมการณ์เป็นวัฒนธรรมที่กำหนดจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และจุดหมายปลายทางของมนุษย์ด้วย

๓) ระบบเศรษฐกิจเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแลกเปลี่ยนและการบริโภคของประชากรในสังคม เพื่อให้รู้จักจัดการกับสิ่งเหล่านี้ให้ดีที่สุดตามทรัพยากรที่มีอยู่

๔) จริยธรรมเป็นวัฒนธรรมที่ได้วางระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคมให้สมาชิกได้ปฏิบัติตามเพื่อความสบงสุขภายในสังคม

๕) ค่านิยมเป็นวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ค่านิยมแต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกันได้

๖) อำนาจเป็นวัฒนธรรมที่ได้กำหนดวิธีการจัดการปกครองและการใช้อำนาจให้เหมาะสม

๗) ศิลปะและสุนทรียศาสตร์เป็นวัฒนธรรมแบบหนึ่งที่แสดงถึงศิลปะและสุนทรีศาสตร์ของสมาชิกภายในสังคมและสังคมส่วนรวม เช่น ศิลปะการฟ้อนรำ เป็นต้น

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ[๒๓] กล่าวว่า ประเภทของวัฒนธรรมอาจจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุธรรม (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ในรูปที่สามารถนำมาใช้เพื่ออำนวยคามสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

---

[๒๒] พระยาอนุมานราชธน อ้างในพระมหาสนอง ปจฺโจปการี, **มนุษย์กับสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๗.

[๒๓] อ้างแล้ว, จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา,** หน้า ๒๐-๒๑.

ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้สอย อาคารก่อสร้าง ที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งกาย เครื่องยนต์กลไก งานจิตรกรรม เครื่องมือสมองกล เป็นต้น

๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุธรรม (Non-Material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่ไม่มีรูปร่างเป็นตัวตน เป็นนามธรรมอันประกอบด้วย บรรทัดฐาน สถาบัน ค่านิยม และความเชื่อต่างๆ ที่ผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์

อมรา พงศาพิชญ์[๒๔] กล่าวว่า วัฒนธรรมในสังคมเราแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) วัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้ ได้แก่ ภาษาพูด ระบบความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี

๒) วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ ได้แก่ อาคารบ้านเรือน วัดและศิลปกรรม ประติมากรรมต่างๆ จนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน

วัฒนธรรมหลักของสังคมไทย เป็นวัฒนธรรมที่เป็นหลักของชาติหรือประจำชาติ ซึ่งเราต้องรักษา ส่งเสริมให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทย เพื่อให้เป็นศูนย์รวมจิตใจและสัญลักษณ์ของชาติไทย ดังนี้

๑) พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ โดยมีวัดเป็นสถานที่อบรมจิตใจ มีพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน มีพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานหรือเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม

๒) สถาบันพระมหากษัตริย์ ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ

๓) ภาษาไทย เป็นภาษาประจำชาติ

๔) ประเพณีไทย เป็นเครื่องแสดงวิถีชีวิตและจิตใจของคนไทย ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและมีคติธรรมแฝงอยู่ด้วย เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีการบวช เป็นต้น

๕) มารยาทไทย ได้แก่ การมีมารยาท สุภาพเรียบร้อย รู้จกเคารพต่อผู้ที่ควรเคารพ อ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม

๖) จิตใจโอบอ้อมอารี

๗) ศิลปกรรมไทย เช่น นาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย มวยไทย เป็นต้น

๘) สถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ปราสาทราชวัง วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย

---

[๒๔] อ้างแล้ว, ประเสริฐ แย้มกลิ่น และคณะ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย,** หน้า ๒๕-๓๑.

๙) วรรณคดีไทย โดยมากเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัยคำหลวง มหาชาติคำหลวง และสมุทรโฆษคำฉันท์ เป็นต้น

๒.๑.๖ การสื่อสารวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่าง “การสื่อสาร” กับ “วัฒนธรรม” เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก จนมีผู้กล่าวว่า “วัฒนธรรมคือการสื่อสาร และการสื่อสารก็คือวัฒนธรรมนั่นเอง”[๒๕] ที่เป็นเช่นนี้ ก็เนื่องจากมนุษย์ใช้การสื่อสารในการสร้างระบบสัญลักษณ์ที่กลายมาเป็นวัฒนธรรม และการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกของสังคมในรุ่นต่อๆ ไป ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันในสังคมนี้ ก็เป็นตัวหล่อหลอมและกำหนดพฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลในสังคม

ดังที่ได้กล่าวเบื้องต้นว่า ความสัมพันธ์ของการสื่อสารกับวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก และส่งผลซึ่งกันและกันแทบจะตลอดเวลา จนทำให้คนส่วนมากไม่ตระหนักว่าวิถีการดำรงชีวิตของเราถูกหล่อหลอมมาด้วยวัฒนธรรมทั้งสิ้น ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ[๒๖] ดังนี้

๑) การสื่อสารกับการรับรู้ การรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยตรง ได้แก่ การรับรู้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม และการรับรู้อัตตลักษณ์ผ่านทางวัฒนธรรมที่บุคคลสังกัด

- การรับรู้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม เป็นการรับรู้ “ความหมาย” ของสิ่งของ การกระทำ สัญญาณ และสัญลักษณ์ที่มีอยู่ในสังคมแต่ละสังคม และการรับรู้ดังกล่าวจะทำให้บุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นปฏิบัติตนได้อย่างสอดคล้อง และเหมาะสมกับวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะในแง่ของข้อกำหนด ความเชื่อ และค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม เช่น การใส่กางเกงขาสั้นไปวัดในสังคมไทยถือว่าเป็นการประพฤติตนไม่เหมาะสม หรือการที่ชาวพุทธมีความเชื่อในการทำดีได้ดี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การรับรู้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมหนึ่ง อาจไม่สอดคล้องกับการรับรู้ในอีกวัฒนธรรมหนึ่งได้เช่นกัน

---

[๒๕] อ้างแล้ว, ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร,ดร., “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสื่อสารและพฤติกรรมการสื่อสาร” หน่วยที่ ๑, **ทฤษฎีและพฤติกรรมการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๗,** หน้า ๔๑

[๒๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

- การรับรู้อัตตลักษณ์ผ่านทางวัฒนธรรมที่บุคคลสังกัด วัฒนธรรมเป็นสิ่งทีกำหนดว่าเราเป็นใคร และควรมีพฤติกรรมอย่างไรในกลุ่มวัฒนธรรมที่สังกัดอยู่ อัตตลักษณ์ที่ถูกกำหนดจากวัฒนธรรม ได้แก่อัตตลักษณ์ทางคุณลักษณะ และอัตตลักษณ์ที่บ่งชี้ถึงสถานภาพและบทบาททางสังคม ซึ่งทั้งสองประเภทนี้อาจแตกต่างกันตามยุคสมัย เช่น ในยุคฟื้นฟูศิลปะวิทยาการ (Renaissance) ผู้หญิงเจ้าเนื้อได้รับการยกย่องว่าสวยงามดังสะท้อนให้เห็นในภาพจิตรกรรมหลายต่อหลายภาพในยุคนั้น ในขณะที่ผู้หญิงสวยงามที่เป็นที่ยอมรับในยุค ๒,๐๐๐ ต้องเป็นผู้หญิงผอมบาง เป็นต้น ส่วนของอัตลักษณ์ที่บ่งชีถึงสถานภาพและบทบาททางสังคมที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม หมายถึง อายุ เพศ ตำแหน่งงาน ตำแหน่งทางสังคม ที่เป็นตัวบ่งชี้ ถึงความเป็นตัวตนที่สมาชิกในสังคมนั้นๆ รับรู้ และมีความคาดหวังต่อพฤติกรรมแสดงออกที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากบทบาทและสถานภาพนั้น เช่น สังคมไทยคาดหวังให้เด็กมีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ในทุกๆ กรณี ในขณะที่สังคมอเมริกันส่งเสริมให้เด็กกล้าคิด กล้าทำและโต้แย้งได้อย่างเสรี

๒) การสื่อสารกับการสร้างความสัมพันธ์ ในการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรม สังคมจำแนกออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ สังคมที่มีวัฒนธรรมแบบปัจเจก (Individualistic Culture) และสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่ม (Collectivistic Culture) [๒๗] ดังนี้

- สังคมที่มีวัฒนธรรมแบบปัจเจก (Individualistic Culture) คือ สังคมที่มีความเชื่อว่าส่วนที่สำคัญที่สุดของสังคม ได้แก่ “ความเป็นปัจเจก” ซึ่งเน้นในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง ไม่พึ่งพาสมาชิกอื่นในสังคม (Being independent) บุคคลที่มาจาสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบครอบครัวเดี่ยวนี้จะถูกปลูกฝังให้มีการตัดสินใจด้วยตนเอง มีกระบวนการคิดและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากตนเองมากกว่าจะได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก พฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนเองเป็นหลัก จากการศึกษาพบว่า ประเทศที่มีลักษณะสังคมในแบบดังกล่าวนี้ ได้แก่ ประเทศในแถบอเมริกาเหนือ อเมริกากลางและประเทศในแถบยุโรป นอกจากนี้ประเทศที่มีลักษณะความเป็นปัจเจกสูงที่สุด ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา

- สังคมที่มีวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่ม (Collectivistic Culture) เป็นลักษณะสังคมที่มีความตรงกันข้ามกับประเภทแรก กล่าวคือ สมาชิกของสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบผนึกแน่น มีความเชื่อว่าการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกลไกสำคัญของการดำเนินชีวิในสังคม พฤติกรรมทางสังคมที่

---

[๒๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓-๔๖.

เกิดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อ “สร้าง” และ “รักษา” ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และมักเห็นว่าอัตตลักษณ์ที่บ่งชี้ถึงความร่วมของสังคม (Shared / group-derived identity) มีความสำคัญมากกว่าอัตตลักษณ์ที่เป็นส่วนตัว (Personal identity) เช่น เคารพต่อประเพณีไทยในการแต่งกายสุภาพไปวัด แม้จะขัดต่อลักษณะการแต่งกายแบบวัยรุ่นยุคใหม่ เป็นต้น ประเทศที่อยู่ในกลุ่มสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่มได้แก่ ประเทศในแถบเอเชีย และลาตินอเมริกา

ความแตกต่างของสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบปัจเจก และสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่มก่อให้เกิดรูปลักษณ์ของวัฒนธรรม (Configuration) ซึ่งเกิดจากการหล่อหลอมที่ต่างกันในแต่ละสังคม บุคคลในแต่ละสังคมถูกคาดหวังให้มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน เราอาจสรุปได้ว่าบุคคลที่มาจากสังคมที่มีวัฒนธรรมแบปัจเจกมักมีพฤติกรรมแบบตนเป็นศูนย์กลาง ในขณะที่บุคคลที่มาจากสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่มมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากสมาชิกในสังคม และบริบททางสังคม-วัฒนธรรมมากกว่า ทั้งนี้ บุคคลที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูมากจากวัฒนธรรมแบบไหน ก็มักมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมการสื่อสารไปในทางที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมแบบนั้น ดังนั้น ในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นในระดับใด ผู้สื่อสารควรประสานความรู้เรื่องวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้ร่วมกระทำการสื่อสาร เพื่อให้มีความเข้าใจพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดและความคาดหวังของผู้ร่วมกระทำการสื่อสารในทุก ๆ มิติ อันจะนำไปสู่การกำหนดสร้างสารที่มีประสิทธิภาทั้งในส่วนของผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วย

๒.๒ แนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking)

เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) นั้นเกี่ยวข้องกับสังคมที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายคล้ายใยแมงมุม บุคคล คือ จุดที่เส้นใยของเครือข่ายโคจรมาพบกัน กล่าวง่าย ๆ คือ บุคคลคนหนึ่งย่อมมีความสัมพันธ์กับคนอีกเป็นจำนวนมากในหลายรูปลักษณะและสถานการณ์ (Situation) อาทิเช่น นาย ก. ผู้เป็นชาวบ้านคนหนึ่งในหมู่บ้าน เขาจะมีความสัมพันธ์กับญาติของเขาที่อยู่ในหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน อาทิ ผู้ใหญ่บ้านและในขณะเดียวกัน ก็มีความสัมพันธ์กับ พ่อค้า นายทุนผู้ให้เขากู้ยืมซึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน ผู้ที่เขาสัมพันธ์ด้วยก็จะมีความสัมพันธ์กับคนอื่นต่อๆ ไปอีก คนบางคนในหมู่บ้านอาจมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ จำนวนน้อย แต่คนบางคนจะมีความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นจำนวนมากข้อสันนิษฐานเบื้องต้นในการศึกษาประการหนึ่งมีว่าบุคคลที่มีเส้นโยงความสัมพันธ์กว่างขวางทั้งในและนอกหมู่บ้านย่อมมีความสำคัญในสังคมและการ

เปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านมากกว่าคนอื่นๆ ที่มีเส้นสายความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนอื่นๆ จำนวนน้อย บุคคลที่เป็นจุดรวมของสายสัมพันธ์จำนวนมากนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดรวม (Nodes) ของความสัมพันธ์ในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นได้

การวิจัยแบบอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นการศึกษาพฤติกรรมของบุคคล เพราะเป็นการจับตัวบุคคลเป็นหลักและดูพฤติกรรมของเขาในการสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตามระยะเวลาที่เคลื่อนไปตลอดเวลา โดยเริ่มการศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใดหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นๆ เรื่อยๆ ไป และศึกษาความสัมพันธ์ของคนอื่นที่เขาสัมพันธ์ด้วยกับคนอื่นๆ ต่อไป ตลอดถึงความสัมพันธ์แบบต่างๆ ที่คลี่คลายไปตามระยะเวลา และความสัมพันธ์ประเภทใดประเภทหนึ่งกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลกลุ่มใดว่าส่งผลประทบต่อกลุ่มบุคคลอื่นๆ อย่างไรบ้างและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนรวมและโครงสร้างของสังคมอย่างไร

การวิจัยแบบนี้ต้องอาศัยแนวคิดอื่นๆ ประกอบด้วย แนวคิดที่สำคัญคือ เวที (Arena) และสนาม (Field) ทั้งเวทีและสนามเป็นขอบเขตที่ยืดและหดได้ตามเวลาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เวทีเป็นพื้นที่ ๆ เล็กกว่าสนามและอยู่ในสนาม เวทีเป็นพื้นที่ๆ มีปรากฏการณ์เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่เราต้องการศึกษา ส่วนสนามนั้นเป็นขอบเขตพื้นที่ที่ผู้แสดงบนเวทีมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านั้นมีผลกระทบต่อผู้แสดงและปรากฏการณ์บนเวที[๒๘]

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

แนวความคิดเกี่ยวกับเครือข่าย จัดเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ในการอธิบายภาพการเคลื่อนตัวจากกลุ่มสู่การรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา หรือสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ฐานคิดที่สำคัญของการรวมกันเป็นเครือข่ายทางสังคมมาจากฐานคิดที่หลากหลาย เช่น ฐานคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่รัฐต้องการให้มีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ฐานคิดเชิงวัฒนธรรมที่ชาวบ้านร่วมร้อยเรียงความสัมพันธ์บนรากบานของวัฒนธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลและการพึ่งพาอาศัย ฐานคิดเชิง

---

[๒๘] อุทัย ดุลยเกษม. **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางานพัฒนา**. (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา, ๒๕๓๗), หน้า ๒๐๕ – ๒๐๖.

ระบบที่สิ่งต่างๆ ล้วนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเชื่อมโยงกันเป็นความหลากหลายที่ไม่สามารถแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ฐานคิดของการขยายโอกาสและกระบวนการทางอุดมการณ์ที่ต้องการขยายแนวความคิดที่เป็นที่ยอมรับไปสู่การขยายอุดมการณ์ เช่น การเป็นเครือข่ายของศาสนา ลัทธิ และระบบการปกครอง เป็นต้น และฐานคิดการเชื่อมโยงในทางชีววิทยาในระบบนิเวศหรือในระบบทางสมองที่มีการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จากจุดเล็กๆ เชื่อมโยงเป็นหน่วยใหญ่และทำหน้าที่ให้ประสานสอดคล้อง เช่น การเชื่อมโยงในระบบเซลล์ และการเชื่อมโยงในระบบการย่อยอาหารในร่างกาย เป็นต้น

ประเวศ วะสี กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคมว่า จะคล้ายเครือข่ายในสมอง โครงสร้างของสมองจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับที่สูงที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตรอด โครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของสังคมจากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมเรียนรู้ การที่จะเกิดสังคมเรียนรู้ (Learning Society) ดังนั้นโครงสร้างทางสังคมต้องปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจในแนวดิ่งไปเป็นเครือข่ายสังคม เครือข่ายสังคม คือ สังคมกัลยาณมิตร หรือเครือข่ายสังคมเรียนรู้ (Learning Social Network) สังคมต้องสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้[๒๙]

นอกจากนี้ ได้มีการอธิบายถึงเครือข่ายโดยใช้แนวคิดเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) มาเป็นแนวทางในการอธิบาย โดย Mitchell (๑๙๖๙) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมว่า หมายถึง สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ อีกหลายๆ คน เครือข่ายสังคมในที่นี้จึงเปรียบเทียบเสมือนกรอบแนวความคิดที่ใช้ศึกษาหาความเข้าใจเกี่ยวกับกับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในสังคม อันนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องกลุ่มไม่เป็นทางการ (Informal Group) องค์กรทางสังคม (Social Structuree) รวมทั้งลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ที่สามารถนำไปใช้อธิบายถึงพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลในสังคมได้[๓๐]

---

[๒๙] พิทยา ว่องกุล, บรรณาธิการ, **ธรรมรัฐ : จุดเปลี่ยนประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทัศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

[๓๐] อ้างถึงใน สมใจ โลหะพูตระกูล, “จส. ๑๐๐: สำนึกทางสังคมของคนชั้นกลางในเมือง”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

คำจำกัดความของคำว่า เครือข่ายทางสังคม ดังกล่าว ได้รับการอธิบายให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น จากการที่ พิมพวัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และวาทินี บุญชะลักษี กล่าวถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันและกันของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในเครือข่ายสังคมนั้นเป็นความสัมพันธ์ในทุกๆ ด้านที่บุคคลทั้งหมดในเครือข่ายสังคมที่ติดต่อกัน ทั้งในระบบเศรษฐกิจ การแต่งงาน เครือญาติ การเมือง สุขภาพอนามัย ฯลฯ ส่วนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น ได้แก่ การไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกัน การปรึกษาหารือกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่งๆ จึงเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ ขณะเดียวกันบุคคลนั้นๆ ก็เปรียบเสมือนส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางสังคมของบุคคลอื่นๆ ในเครือข่ายสังคม ซึ่งสามารถมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นด้วยเช่นกัน[๓๑]

แนวความคิดและความหมายของเครือข่ายข้างต้น เป็นการอธิบายเครือข่ายในมิติที่เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม ชุมชน ที่อาจจะจำกัดอยู่ในเชิงพื้นที่ ปัจจุบันเครือข่ายได้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายเพื่อขยายแนวคิดเรื่องประชาสังคม ดังที่ ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาสังคม ได้อธิบายถึง การก่อรูปและการประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายของกลุ่มประชาสังคมในระดับต่างๆ เป็นโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic infrastructure) อันเป็นปัจจัยก่อหนุนพัฒนาการของขบวนการประชาสังคม ที่ต้องอาศัยการพบปะผู้คนได้มาสัมพันธ์ร่วมกันทำงาน องค์กรเครือข่ายเสมือนเป็น “องค์กรร่ม” (Umberlla organizations) ที่เชื่อมองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นช่องทางให้มีการสื่อสารระหว่างกัน (Channels of communication) พูดคุยแลกเปลี่ยนกันในประเด็นปัญหาที่สนใจร่วมกัน ระดมสมองของผู้คนที่หลากหลายเพื่อแก้ไข พัฒนาสำนึกความผูกพันสายสัมพันธ์ของคน สร้างเครือข่ายข้อมูล และแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกันไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือเงินงบประมาณ[๓๒]

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า พัฒนาการทางแนวความคิดที่พยายามอธิบายหรือให้คำจำกัดความเครือข่าย เริ่มต้นจากการอธิบายความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม หรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยเหลือกันจนกระทั่งถึงเพื่อสร้างพลังผลักดัน ต่อรอง ต่อมาช่วยความสัมพันธ์นั้นได้ขยายสู่

---

[๓๑] อ้างถึงใน ปาน กิมปี, **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน,** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

[๓๒] ยุทธนา วรุณปิติกุล และ สุพิต เริงจิต, **สำนึกพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๔.

ระดับที่กว้างขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพันธมิตรอื่นในสังคมเป็นลักษณะการสร้างประชาสังคม ซึ่งก็คือพัฒนาการอีกระดับหนึ่งของเครือข่ายที่มีความหลากหลายของกลุ่มที่เข้าร่วมในส่วนของประเด็นปัญหาที่ต้องการผลักดัน/แก้ไข อาจจะมีความซับซ้อน หรือเป็นประเด็นสาธารณะที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการทางแนวความคิดของเครือข่ายมิได้หยุดนิ่งเพียงการอธิบายในรูปแบบของประชาสังคมเท่านั้น ปัจจุบันแนวคิดเรื่องประชาสังคมยังได้รับการอธิบายในบริบทที่กว้างไกลออกไปในรูปแบบที่เรียกว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่” (The new social movement) ซึ่งไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้อธิบายเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ว่า เป็นประสังคมที่กลับมาใหม่ เป็นเรื่องความสัมพันธ์ เป็นเรื่องของการสมาคมติดต่อสื่อสารกันของคนในสังคมที่เป็นอิสระจากรัฐและกลไกตลาด และเปิดกว้างในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่มีเครือข่ายโยงใยกว้างขวางเพื่อมุ่งหาข้อยุติหรือหลักการร่วมกัน เพื่อสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้นและมีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย และสิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชน[๓๓] เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่ชัดเจนขึ้น กฤษฎา บุญชัย โอภาส ปัญญา และพิเชษฐ์ หนองช้าง ได้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของขบวนการแบบใหม่ไว้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ

๑. ขบวนการเหล่านี้ มิใช่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียว แต่เกิดการร่วมมือกันข้ามกลุ่ม ข้างชนชั้น ภายใต้ยุทธศาสตร์ร่วม (แม้จะต่างอุดมการณ์) ซึ่งอาจเป็นความร่วมมือชั่วคราวหรือต่อเนื่องก็ได้

๒. เรื่องที่เคลื่อนไหว มิใช่เครื่องแคบๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มอย่างเดียว แต่เชื่อมโยงไปถึงเรื่องของสาธารณะไม่ว่าจะเป็นระดับชุมชน ท้องถิ่น ประเทศ หรือโลก

๓. ขบวนการเคลื่อนไหว มิได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่เนื่องจากไม่เชื่อในระบบตัวแทน และรัฐ

---

[๓๓] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ : บทสำรวจพรมแดนแห่งความรู้แนววิพากษ์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๖๔.

๔. เป้าหมายการเรียกร้อง มิใช่เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต โดยผ่านการสร้างวาทกรรม[๓๔]

กล่าวโดยสรุป จากกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และความซับซ้อนทางสังคมส่งผลให้การรวมตัวเป็นเครือข่ายขยายวงกว้างมากขึ้น โดยในช่วงเวลาหนึ่งประชาสังคมได้รับการอธิบายว่าเป็นพัฒนาการในอีกระดับหนึ่งของการเชื่องโยงเป็นเครือข่าย ต่อมาได้มีการอธิบายถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นขบวนการที่พยายามอธิบายเชื่อมโยงประชาสังคมและความเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบใหม่ ประชาสังคมและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่จึงจัดเป็นแนวความคิดที่น่าสนใจ ที่จะช่วยอธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการความเคลื่อนไหวของเครือข่ายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายจึงเป็นเสมือนการเชื่อมโยงผู้คน กลุ่มคน กระบวนการและเป้าหมายเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองความต้องการและการแก้ไขปัญหาของกลุ่ม องค์กรในลักษณะของพลังภาคประชาชน

๒.๒.๒ ความหมายของเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร[๓๕] ได้รวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหาความแตกต่างของกลุ่มและเครือข่ายไว้ดังนี้

ปุสตี มอนซอน และคณะ กล่าวถึง เครือข่ายทางสังคมว่า มีความแตกต่างไปจาก “กลุ่ม” คือ กลุ่มหรือองค์กร มักจะเป็นการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลที่มีการรวมตัวกันอย่างใกล้ชิดว่ามีเอกลักษณ์และปรัชญาการทำงานที่ชัดเจน ส่วนเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน โดยที่สมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมทำกิจกรรมตามความเหมาะสม

---

[๓๔] กฤษฎา บุญชัย, **ประชาสังคม: พื้นที่สาธารณะของฉัน,** ใน โอภาส ปัญญา และพิเชษฐ์ หนองช้าง บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: ขบวนการประชาชนรากหญ้า, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐ – ๔๑.

[๓๕] พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘), หน้า ๕๘–๕๙

ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมและมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง และมีการทำงานร่วมกันทั้งงานเฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป[๓๖]

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ กล่าวถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง “กลุ่ม” และ “เครือข่าย” ว่ากลุ่มมักประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิด ความเชื่อเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันผ่านประสบการณ์ต่างๆ ร่วมกัน ในขณะเดียวกันก็มีกิจกรรมต่างๆ ที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน มีพันธกิจร่วมกัน และดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน[๓๗] ในขณะที่เครือข่ายมักจะประกอบไปด้วยที่มีความคิด ความเชื่อเหมือนหรือต่างกันก็ได้ แต่ทุกคนต่างมุ่งเน้นการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักร่วมกัน ในขณะที่เป้าหมายย่อยของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายอาจแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ การกระทำ พันธกิจ และเป้าหมาย จะเห็นได้ว่า กลุ่มเครือข่ายนั้นมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างในแง่ของพื้นฐานความคิด ความเชื่อ การมีส่วนร่วม ประสบการณ์ การกระทำ พันธกิจ และเป้าหมาย โดยเครือข่ายจะมีระดับการมีส่วนร่วมและการขยายผลการประสานงาน/การดำเนินการที่หลากหลายมากกว่าประบวนการทำงานของกลุ่ม และภายในเครือข่ายนั้นส่วนใหญ่จะมี “จุดประสาน” “โหมด” หรือ “เครือข่ายย่อย” ภายในเครือข่ายที่สลับซับซ้อน ซึ่งแต่ละโหมดและเครือข่ายย่อยจะมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายใหญ่ มีการโยงใยกันอย่างกว้างขวางตามแผนงาน/กิจกรรมที่เกิดขึ้น

ดังนั้น การเข้าใจถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างกลุ่มกับเครือข่าย รวมทั้งการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม โหมด และชุมทาง (Hub) จะช่วยให้เรามองเห็นความสัมพันธ์และกระบวนการทำงานของฝ่ายต่างๆ ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร กล่าวว่า “เครือข่ายทางสังคม” เป็นคำที่มีนัยและความหมายที่แตกต่างกันไปตามความคิดเห็นมุมมองและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถอธิบายได้ในมิติของการปฏิสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ทั้งที่เป็นกระบวนการวิธีการ และกุลยุทธ์ในการขับเคลื่อนทางสังคมที่แสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ภายใต้เงื่อนไขที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร และเครือข่ายที่มีต่อ

---

[๓๖] ปุสตี มอนซอน และคณะ, **กรอบแนวคิดการประเมินศักยภาพเครือข่าย,** (กรุงเทพมหานคร: พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

[๓๗] ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย,** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

กัน และในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการและกิจกรรมในสังคม เช่น การติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประสานผลประโยชน์ ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ฯลฯ ที่เป็นปัจจัยหลักให้สมาชิกหรือฝ่ายต่างๆ มีความผูกพันต่อกันเพื่อเสริมสร้างในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆ[๓๘]

ในที่นี้จะกล่าวถึง ความหมายของเครือข่ายโดยนัยต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่ทำงานด้านเครือข่าย ดังนี้

๑. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์

๒. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือ

๓. เครือข่าย : นัยภารกิจและกระบวนการ

๑. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ ในมิติแห่งความสัมพันธ์ เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่างความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบและระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อมจะสานต่อกับสิ่งต่างๆ ตามที่กล่าวแล้วในขณะที่เครือข่ายทางสังคม มุ่งเน้น การสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่ม และองค์กร เครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่ หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกันในฐานะที่ทุกกระบวนการเป็นระบบเปิดที่มีการเชื่อมโยงต่อกัน และเพื่อให้เกิดการกระทำตามภารกิจนั้นๆ จนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เครือข่ายในความหมายของคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ ได้ถูกนำมาอธิบายถึง “ความสัมพันธ์ของหน่วยต่างๆ ในสังคม” และ “ข่ายของงาน” (Network) ที่เห็นได้ชัดเจนในสังคมมนุษย์ โดยเป็นการอธิบายในมิติแห่งความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันของผู้คนในบางงานหรือบางโอกาสเท่านั้น ซึ่งสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงได้ชัดเจนในสถานการณ์ที่เป็นอยู่

Michel กล่าวว่า เครือข่าย คือ ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสถาบัน อาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับ

---

[๓๘] อ้างแล้ว, พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** หน้า ๓๖–๔๖.

บุคคลอื่นๆ ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัดโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุและเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน[๓๙]

พัฒนาการทางปรัชญาและแนวความคิดของเครือข่ายนั้น มิได้หยุดนิ่งเพียงการอธิบายความสัมพันธ์ในรูปแบบของการรวมกลุ่มและประชาสังคมเท่านั้น ปัจจุบันแนวคิดเรื่องเครือข่ายในลักษณะของประชาสังคมยังได้รับการอธิบายในบริบทที่กว้างไกลออกไป ในรูปแบบที่เรียกว่า "ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่" (The New Social Movement) ที่ใช้พลังเครือข่ายและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้อธิบายเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ว่า เป็นเครือข่ายประชาสังคมที่กลับมาสร้างสิ่งใหม่ เป็นเรื่องของความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารของคนในสังคมที่เป็นอิสระจากการครอบงำของภาครัฐและกลไกการตลาด หรือการครอบงำทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีการเปิดกว้างในรูปแบบของบขวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีเครือข่ายโยงใยและกว้างขวาง เพื่อมุ่งหาข้อยุติหรือหลักการร่วมกันเพื่อสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้นและเพื่อให้มีที่ว่างกับความแตกต่างหลากหลายและสิทธิในการรับรู้ของภาคประชาชน โดยสิ่งที่เป็นรูปธรรมของประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดของคนในสังคมปัจจุบันนั้น มีตัวอย่างเช่น การตระหนักรู้ถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกับการดำเนินชีวิตที่สอดรับและเป็นมิตรกับธรรมชาติมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องของขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางด้านสิ่งแวดล้อม[๔๐]

ความเป็นเครือข่ายประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ดังกล่าว ยังสอดรับกับโลกปัจจุบัน ซึ่งสิ่งที่เรียกว่า "ชุมชน" หรือ "เครือข่าย" ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ไม่ใช่ชุมชนหรือเครือข่ายแบบที่อาศัยในเชิงพื้นที่หรือทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นชุมชนแบบใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีหารสื่อสารเป็นเครื่องมือ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เป็นชุมชนเครือข่ายคอมพิวเตอร์หรืออินเตอร์เน็ตที่มีการโยงใยกันทั่วโลก เป็นชุมชนทางอากาศ ตัวอย่างเช่น รายการของสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน เป็นต้น ชุมชนแบบใหม่หรือชุมชนปฏิบัติการเหล่านี้

---

[๓๙] อ้างแล้ว, สมใจ โลหะพูนตระกูล, "จส. ๑๐๐: สำนึกทางสังคมของคนชั้นกลางในเมือง", **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต,** หน้า ๑๐.

[๔๐] อ้างแล้ว, ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ : บทสำรวจพรมแดนแห่งความรู้แนววิพากษ์,** หน้า ๖๔.

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประชาสังคมด้วย จากเดิมที่รวมตัวกันในรูปของกลุ่ม องค์กรเฉพาะพื้นที่สู่การรวมตัวในรูปแบบของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์โยงใยกว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้น และในยุคข้อมูลข่าวสาร การปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศก่อให้เกิด "สังคมสารสนเทศ" (Information Society) ที่มีบทบาทในการสร้าง "เครือข่าย" ซึ่งเป็นองค์กรในการจัดการกิจกรรมของมนุษยชาติรูปแบบใหม่ โยการสื่อสารจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับสังคมเครือข่าย เพราะทำให้สมาชิกเกิดการรับรู้ เกิดการสร้างแรงบัลดาลใจให้บุคคลร่วมมือและค้นหาเป้าหมายร่วมกัน รวมทั้งเป็นแนวทางที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีโอกาสเรียนรู้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมของกันและกัน

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า แนวคิดที่ให้คำจำกัดความของคำว่า "เครือข่าย" นั้นเริ่มต้นจากการอธิบายความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งการสร้างพลังและอำนาจการต่อรอง และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพันธมิตรอื่นๆ ในสังคม เป็นลักษณะของการสร้างประชาสังคมที่นับว่าเป็นพัฒนาการอีกระดับหนึ่งของความเป็นเครือข่ายที่มีกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างหลากหลาย ตามประเด็นปัญหาที่ต้องการผลักดัน/แก้ไข ซึ่งอาจจะมีความซับซ้อนหรือเป็นประเด็นสาธารณะที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับหน่วยชีวิตในระดับของเซลล์ที่มีการเชื่อมโยงกันจากจุดเล็กๆ จนกลายเป็นองคาพยพและระบบปฏิบัติการภายในร่างกายที่ยิ่งใหญ่

๒. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือ จากแนวคิดของเครือข่ายตามที่กล่าวแล้ว สิ่งหนึ่งที่เห็นอย่างชัดเจน คือ ความเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นจากความร่วมมือและการเปิดรับเพื่อให้เกิดความรู้และกระบวนการใหม่ กล่าวคือ การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรแต่ละฝ่ายได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือได้ว่า เป็นความหมายของเครือข่ายที่จะสานต่อความสัมพันธ์ให้ยั่งยืน ถ้าไม่มีความร่วมมือต่อกันแล้ว ความเป็นเครือข่ายหรือข่ายใยแห่งความสัมพันธ์คงไม่เกิดขึ้น จะเป็นเพียงการช่วยเหลือหรือการบรรเทาปัญหาในแนวดิ่งเท่านั้น ซึ่งไม่ต่างอะไรจากการสั่งการทางโครงสร้างเชิงอำนาจ

ดังนั้น ความร่วมมือ จึงเป็นความหมายที่สำคัญอีกประหารหนึ่งของเครือข่าย เพราะจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบ

๓. เครือข่าย : นัยแห่งภารกิจและกระบวนการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของความเป็นเครือข่ายนั้น ภารกิจและกระบวนการทำงานของฝ่ายต่างๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่องการทำภารกิจต่อกัน โดยมีการขยายภารกิจและอุดมการณ์นั้นออกไปสู่กลุ่มอื่น เครือข่ายอื่นก็เท่ากับว่าเป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้น ดังนั้น เครือข่ายจึงมีนัยของการทำภาคกิจที่เป็นกระบวนการ โดยเป็นทั้งกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่มที่มีเป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านั้น จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่ายถึงแม้ว่าการกระทำในลักษณะดังกล่าวจะเป็นภาพสะท้อนของ “ภารกิจและสภาวะชั่วคราว” ก็ตาม แต่สิ่งเหล่านั้นนับว่าเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคม และความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันเป็นข่าย

ปุสตี มอนซอน และคณะ กล่าวถึง เครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาว่า คือ การสร้างภาพสัมพันธภาพทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับแนวคิดปละกิจกรรมที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมทำกิจกรรมตามความเหมาะสมภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วม และมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนรวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงานเฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป[๔๑] ดังตัวอย่าง การศึกษาของสุนันทรา พุทธิมา (๒๕๓๙) ที่ศึกษาถึงเครือข่ายความสัมพันธ์และการขยายภารกิจของผู้นำการเกษตรในชุมชนชนบทภาคเหนือ ที่ได้ขยายแนวคิดในการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำเกษตรกร โดยการรวมกลุ่มที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มและเครือข่ายสามารถเรียนรู้ถึงการพึ่งพาและการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งกลุ่มเกษตรมีการสร้างและหาแนวร่วมกับกลุ่มและเครือข่ายอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมขนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ใหม่ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายให้สามารถดำเนินการผลิตเชิงพาณิชย์หรือในด้านอื่นๆ ต่อไป

อริยา เศวตามร์ กล่าวถึงความเป็นเครือข่ายว่า สำหรับผู้นำชุมชนและนักพัฒนาแล้ว ความเป็นเครือข่ายหมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่กว้างขวาง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรมและการสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระแสการ

---

[๔๑] อ้างแล้ว, ปุสตี มอนซอน และคณะ, **กรอบแนวคิดการประเมินศักยภาพเครือข่าย,** หน้า ๒.

พัฒนาที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย หรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน[๔๒]

จากความหมายทั้ง ๓ นัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครือข่ายนั้น ได้ถูกนำมาอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์มากกว่าการอธิบายในมิติของความสัมพันธ์ และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในเชิงชีววิทยา ตามทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ โดยเป็นการกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกันและขยายผลการทำงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่มองค์กรอื่นๆ โดยผ่านระบบเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน นอกจากนี้ ยังได้พยายามอธิบายถึงคุณค่าแห่งความพันธ์ ความเท่าเทียม ความร่วมมือ การต่อสู้ขัดแย้ง และการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่าย

๒.๒.๓ องค์ประกอบของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร กล่าวว่า ฐานคิดและความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีจุดร่วมที่สำคัญอย่างน้อย ๕ ประการ ที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

๑. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์ โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคลจะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัย และสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิต หรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กรมารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน

---

[๔๒] อริยา เศวตามร์, **การสร้างความหมายเกี่ยวกับชุมชนในกระบวนการผ้าป่าข้าว ภายใต้บริบทของงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนในจังหวัดพะเยา,** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๕.

ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง "การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย" เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุมุ่งหมายนั้น

๓. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่ม เป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่ายนั้นสามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

๔. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ ก็คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๕. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้วความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเลื่อนไหลของเครือข่ายนั้นๆ[๔๓]

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ ๗ ประการ คือ

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่าง เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวขอเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนในร่วมกัน (Mutual Interests/ Benefits) หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการ ซึ่งผลประโยชน์และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

---

[๔๓] อ้างแล้ว, พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** หน้า ๔๘–๕๓.

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่าย จึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าทียม และในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่ายและควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวรับ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

๖. การพึ่งอิงร่วมกัน (Inter Dependenence) คือ การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย[๔๔]

นอกจากนี้ ผลสรุปจากการสัมมนาองค์ความรู้และการจัดการเครือข่ายตามโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (๒๕๔๖) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายไว้ ๔ ประการ คือ

๑. การมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สมาชิกทั้งในและนอกเครือข่าย มีโอกาสในการพบปะหารือและมีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีกิจกรรมต่อกัน เช่น การร่วมแสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกัน และการติดตามประเมินผล จะช่วยให้เครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่อง ที่สำคัญ คือ เป็นการผลักดันให้ภารกิจ/กิจกรรมนั้นบรรลุความสำเร็จ

---

[๔๔] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: ซัคเซส มีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖–๔๓.

๒. การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน ได้แก่ การที่เครือข่ายมีการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่าย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในทิศทางและความหมายร่วมของเครือข่ายที่ช่วยให้เกิดกระบวนการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกันสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการกำหนดมาตรฐานในการจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศ เป็นต้น โดยการสื่อสารที่สร้างความหมายร่วมกันนั้น จะนำไปสู่การขยายแนวคิดอุดมการณ์ของเครือข่ายให้กว้างขวางออกไป

๓. ความเท่าเทียมของฝ่ายต่างๆ ได้แก่ บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมกันเป็นเครือข่ายจะต้องยึดหลักการทำงานบนความเท่าเทียมของทุกฝ่าย โดยการให้โอกาสในการเรียนรู้ การสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เกิดความภูมิใจในสิ่งที่ทำร่วมกัน และพยายามหลีกเลี่ยงการครอบงำ จากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งจะมีผลให้เครือข่ายนั้นมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด

๔. การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทน ได้แก่ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วม โดยการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนนั้น อาจมิได้หมายถึงการให้เงิน หรือทุนเท่านั้น แต่หมายถึง ความร่วมมือและความเอื้ออาทรต่อกัน และในบางครั้งอาจปรับเปลี่ยนการให้รางวัลและผลตอบแทนเป็นความรู้สึกพึงพอใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่มีการพบปะเสวนากัน ภายใต้ความสัมพันธ์ของความเป็นพี่น้องและการพึ่งพาอาศัย

องค์ประกอบของเครือข่ายต่างๆ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบก็มีความสำคัญต่อการกำหนดถึงองค์ประกอบหลักหรือโครงสร้างของเครือข่าย อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า สมาชิก จิตสำนึกร่วม การมีวัตถุประสงค์/เป้าหมาย การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และการรักษากิจกรรม/ความต่อเนื่องบนความเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เครือข่ายดำรงอยู่ต่อไปได้ จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างข้อมูลใหม่ ความรู้ใหม่ที่ต่อเนื่องของเครือข่าย

๒.๒.๔ ความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย

หากจะพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างการรวมตัวเป็นเครือข่าย อาจกล่าวได้ว่า เครือข่ายได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงการรวมตัวของหน่วยต่างๆ ในสังคม ในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการรวมเป็นเครือข่ายทางธุรกิจ เครือข่ายทางสังคม เครือข่ายการเรียนรู้ หรือเครือข่ายในงานพัฒนา ซึ่งการรวมตัวในเครือข่ายแต่ละประเภทต่างก็มีเหตุผล หรือความจำเป็นในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในแง่มุมที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน กล่าวคือ การรวมตัวเพื่อผลประโยชน์ร่วมและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

กระบวนการก่อเกิดเครือข่ายทางสังคม จึงเป็นพัฒนาการในการรวมตัวกันของคนในชุมชนและสังคมที่จะสานต่อความสัมพันธ์และการช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่อให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นไปในทิศทางสังคมคาดหวังหรือบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

การอธิบายถึงสายสัมพันธ์ของบุคคล ที่มีการโยงใยกันจากบุคคลหรือจุดเล็กๆ เป็นเครือข่าย หรือจุดรวมดังกล่าว มีลักษณะที่เป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมในวงกว้าง ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการขยายตัวออกไปอยู่เรื่อยๆ อย่างไม่มีขอบเขตสิ้นสุด ทำให้คนในสังคมรู้สึกว่าตนเองถูกตัดแยกออกห่างจากสังคมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามการขยายตัวของสังคม การแสวงหาพื้นที่ทางสังคมในการเข้าถึงความสัมพันธ์กับบุคคลในส่วนต่างๆ ด้วยการสร้างความสัมพันธ์แบบเครือข่าย เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว ดังเช่น การศึกษาของ สมใจ โลหะพูนตระกูล เกี่ยวกับ จส.๑๐๐ : สำนึกทางสังคมของคนชั้นกลางในเมือง สรุปถึงการเกิดขึ้นของกลุ่มสมาชิก จส.๑๐๐ ที่รวมตัวกันเป็นชมรม (จสส.) เพื่อตอบสนองความต้องการ ดังนี้

๑. ความต้องการที่จะแสวงหาเพื่อน หรือกลุ่มที่มีลักษณะของความต้องการคล้ายกัน มีความคิดและอุดมคติที่เหมือนกัน มารวมกัน ทำให้ตนเองรู้สึกมีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

๒. ต้องการที่จะพูดคุย และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ ที่มาอยู่ร่วมกันภายในกลุ่ม มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มคนที่สื่อภาษาเดียวกันพูดคุยรู้เรื่อง และเข้าใจกันมากกว่าบุคคลที่อยู่นอกกลุ่มนำมา ซึ่งความเชื่อมั่นในการมชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่ขยายใหญ่และซับซ้อนมากขึ้น ทำให้รู้สึกว่าตนเองมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมไม่ได้หลุดลอยและไร้ที่อยู่ทางสังคม

๓. ความรู้สึกดังกล่าวในข้างต้น นำมาซึ่งหลักประกันของความเชื่อมั่นคงทางจิตใจ และก่อให้เกิดความร่วมมือ และช่วยเหลือกันตามมาเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเกิดปัญหาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม[๔๕]

จากวิกฤตการณ์และความซับซ้อนของสังคม กระบวนการรวมตัวเป็นเครือข่ายมิได้จำกัดอยู่เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้น ปัจจุบันเกิดการรวมตัวของกลุ่มคนในสังคมในลักษณะประชาสังคมจัดเป็นโครงสร้างสังคมแนวใหม่ ซึ่ง ประเวศ วะสี ได้อธิบายอย่างง่ายๆ ว่า หมายถึง สังคมที่ประชาชนรวมตัวกันทำงานเพื่อส่วนรวม (สาธารณะ) ในรูปต่างๆ เมสังคม ซึ่งไม่ใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตนเอง เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจดี ศีลธรรมดี การเมืองดี สังคมในที่นี้หมายถึง ชุมชนระดับตำบลขึ้นไป[๔๖]

การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายประชาสังคม (Civic Network) ดังกล่าวเป็นลักษณะการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ ในสังคม เพื่อร่วมกันกระทำการบางอย่างให้ลุล่วงไปในระดับท้องถิ่น บางแห่งเริ่มมีการรวมตัวเป็นประชาคมจังหวัด ทั้งนี้เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ท้องถิ่นของเรา : ทำเมืองไทยให้น่าอยู่และยั่งยืน อธิบายว่า ประชาคมจังหวัดเป็นกระบวนการของความริเริ่มและความพยายามของกลุ่มของคนหลากหลายสาขาอาชีพ ต่างฐานะ ต่างเพศ ต่างวัย อันเป็นประกอบด้วยบุคคลภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ชาวบ้าน สื่อมวลชน เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันที่จะเข้ามาเรียนรู้และพัฒนาท้องถิ่นหรือจังหวัดของตน ด้วยความรู้และสำนึกในความรักและความเอื้ออาทรต่อกันเพื่อการสร้างสรรค์พัฒนาตัวตนและศักดิ์ศรีของท้องถิ่น ตลอดจนคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่และยั่งยืน[๔๗]

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ ยังอธิบายว่า ผลจากความไร้ระเบียบจะก่อให้เกิดการสร้างนวัตกรรมทางสังคม โดยระบบสารสนเทศจะสร้างเครือข่ายของสถาบันใหม่ๆ องค์กรใหม่ของสังคมให้เชื่อต่อถึงกัน ลักษณะการจัดตั้งเครือข่ายขององค์กรประชาชนจะไม่เป็นรูปสามเหลี่ยมทั้งสั่งการจาก

---

[๔๕] อ้างแล้ว, สมใจ โลหะพูนตระกูล, “จส. ๑๐๐: สำนึกทางสังคมของคนชั้นกลางในเมือง”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต,** หน้า ๑๑๕.

[๔๖] อ้างถึงใน ทวีศักดิ์ นพเกสร, **วิกฤตสังคมไทย ๒๕๑๐ กับบทบาทวิทยากรกระบวนการเล่มที่ ๑,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘.

[๔๗] อนุชาติ พวงสำลี, บรรณาธิการ, **ท้องถิ่นของเรา : ทำเมืองไทยให้น่าอยู่และยั่งยืน,** (กรุงเทพมหา - นคร : ข่ายความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและพัฒนาไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙.

ข้างบนลงล่าง แต่จะมีลักษณะความสัมพันธ์ที่ทุกๆ องค์กรเป็นอิสระ มีความหลากหลายทางความคิด หลากหลายวัฒนธรรม และทางปฏิบัติ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าสารและประสบการณ์แก่กันและกัน เนื่องจากสถาบันใหม่ทางสังคมมีการจัดตั้งไม่เป็นทางการและเป็นระบบเปิด แรงบันดาลใจในการทำงานจึงมีสูง มีชีวิตชีวา สามารถผลิตผลงานที่สร้างสรรค์ออกมาได้ ไม่เหมือนระบบราชการที่เป็นระบบปิดและมีกฎเกณฑ์มากมาย เพราะแรงบันดาลใจเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานกับระบบที่มีความยุ่งยากซับซ้อน วัตถุประสงค์หลักของสถาบันใหม่ๆ ทางสังคม คือ กันหลังจากการเป็น “ผู้ชมทางการเมือง” มาเป็น “ผู้แสดง” โดยเข้ามามีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตยในทุกระดับชั้น หรืออีกนัยหนึ่งคือ เปลี่ยนจาก Passive Politic ที่เรียกกันว่าประชาธิปไตย ๑๐ วินาที คือ หย่อนบัตรเลือกตั้งแล้วหมดหน้าที่ทางการเมืองเป็น Active Politic ที่จะดำเนินไปสู่ประชาสังคม (Civic society)[๔๘]

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร กล่าวว่า ถ้าหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ

๑. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม

๒. การสร้างพื้นที่ทางสังคม

๓. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม[๔๙]

๑. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซ้ำซ้อน หลากหลายและขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหานั้น และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เกิดการรวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดผู้นำ เกิดประสบการณ์ และมีความต้องการที่จะเชื่องโยงคนกลุ่ม และประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการ เพื่อจัดการปัญหาและขยายผลการพัฒนา โดยนัยนี้จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดพลังในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเป็นทั้งการจัดการภายในกลุ่ม องค์กรที่มองเห็นความจำเป็นในการรวมพลัง และการเข้ามาเสริมสร้างของ

---

[๔๘] ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่ายเอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการสร้างเครือข่ายที่มีพลัง,** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐–๑๑๑.

[๔๙] อ้างแล้ว, พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** หน้า ๕๕–๕๘.

บุคคล องค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อให้เกิดความตระหนักในสถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน[๕๐]

๒. การสร้างพื้นที่ทางสังคม เครือข่ายเป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการขยายผลการพัฒนาการใช้พลังเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคมที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติหรือบุคคลและองค์กรอื่นๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้แก่กันและกัน[๕๑] กระบวนการนั้นจะเป็นการสร้างและให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่างๆ เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิดและกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การรับรู้ระหว่างกันโดยอาศัยช่องทางการสื่อสารและการทำกิจกรรม ซึ่งจะกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของเครือข่ายให้ปรากฏภาพลักษณ์ที่ชัดเจน ที่สร้างความรู้สึกร่วมและก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ ตามมา ตัวอย่างเช่น ในเครือข่ายทางธุรกิจการประสานความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่ายก็เพื่อการลดต้นทุนในการผลิต ลดภาวการณ์แข่งขัน และยกระดับมาตรฐานะในการผลิตสินค้าและบริการให้สูงขึ้น ส่วนในเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนาการประสานความร่วมมือเป็นเครือข่าย ก็เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัยการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเพื่อผลักดันในเชิงนโยบายในขณะที่เครือข่ายประเภทอื่นๆ ก็ใช้ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่าย เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งทั้งหมดเป็นการสร้างความหมายและการต้อรองว่าความสำคัญของตนเองนั้นก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคม และใช้พื้นที่นั้นดำเนินกิจกรรมของตนเอง

อีกนัยหนึ่ง การสร้างพื้นที่ทางสังคมยังหมายถึง การปรับตัวเข้าหาช่องว่างทางสังคมของฝ่ายต่างๆ ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสัมพันธภาพที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่าย ตัวอย่างเช่น การใช้พื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการของเครือข่ายย่อย เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน การใช้เวทีประชุมของเครือข่ายเป็นที่ระดมทรัพยากร/แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และใช้กิจกรรม

---

[๕๐] สิน สื่อสวน, “ปัจจัยที่ส่งเสริมองค์กรประชาชนในเมือง: กรณีสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนชุมชนหลังบ้านมนังคสิลา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

[๕๑] อ้างแล้ว, ปุสติ มอนซอน และคณะ, หน้า ๒.

ของเครือข่ายเป็นการหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการผลักดันในเชิงนโยบาย ฯลฯ กระบวนการดังกล่าวเป็นการเพิ่มพูนและเป็นสร้างการยอมรับให้กับทุกฝ่าย

ดังนั้น การสร้างพื้นที่ทางสังคม จึงเป็นการเพิ่มช่องว่างและการสร้างตัวตนของเครือข่ายให้ปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างและการพัฒนาเครือข่าย

๓. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและเกิดกระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ โดยการประสานผลประโยชน์นั้น อาจมิได้หมายถึง การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้น แต่อาจหมายถึง การใช้จังหวะและโอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน

การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะช่วยกระตุ้นให้เกิดเครือข่าย และเกิดการรักษาพันธกรณีร่วมกันของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยของภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ ในสภาวะที่มีการแข่งขันและการต่อรองสูง นอกจากนี้ การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้น จะทำให้เครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

๒.๒.๕ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

จากการศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายพบว่า ได้มีความพยายามในการแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่ายออกเป็นประเภทต่างๆ ตามวาทกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งการจัดประเภทของเครือข่ายไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเหมือนหรือแตกต่างกัน แต่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในการจัดแบ่งโดยการจัดแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่ายพบว่า มีหลายลักษณะ คือ

Wolfe (1970) ได้กำหนดขอบเขตของเครือข่ายเป็นสองประเภทใหญ่ๆ ตามพื้นฐานลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ

๑. เครือข่ายที่ไม่มีข้อจำกัด (Unlimited network) ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดจากบุคคลหนึ่งเป็นจุดศูนย์กลางแล้วนับตั้งแต่บุคคลคนแรก ซึ่งบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์อันสามารถเพิ่มจำนวนขึ้นโดยไม่จำกัดว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในระดับไหน

๒. เครือข่ายที่มีข้อจำกัด (Limited network) ซึ่งเป็นการระบุเครือข่ายโยการตั้งกฎเกณฑ์บางอย่างขึ้นมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังนี้ คือ

- เครือข่ายส่วนตัวของบุคคล
- ประเภทบุคคล (เช่น ญาติเพื่อหรือเพื่อนร่วมงาน)
- กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์
- บทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- เนื้อหาของการแลกเปลี่ยนนั้นเป็นไปในทางเศรษฐกิจ หรือทางการเมือง เป็นต้น[๕๒]

การจัดแบ่งประเภทของเครือดังกล่าว ค่อนข้างมีความสอดคล้องกับการจัดแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอดส์ที่ อรทัย อาจอ่ำ และสมศักดิ์ นัคลาจารย์ ได้จัดแบ่งไว้เป็น ๒ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ : เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เป็นการสร้างเครือข่ายผ่านตัว “บัณฑิตอาสาสมัคร” โดยการเชิญหรือชักชวนประชาชนที่ตนรู้จักหรืออยู่ในเครือข่ายผู้ใกล้ชิดมาเข้าการอบรมและพยายามดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้ผ่านการอบรม เพื่อสร้างหรือขยายเครือข่ายต่อไปในละแวกที่อยู่อาศัย หรือในชุมชน ในหมู่บ้าน ในสถานที่ทำงานของผู้ผ่านการฝึกอบรม ซึ่งเป็นการขยายเครือข่ายไม่เป็นทางการ หรือใช้ช่องทางแบบไม่เป็นทางการ

---

[๕๒] อ้างถึงใน ปาน กิมปี, **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน,** หน้า ๒๖.

รูปแบบที่ ๒ : การขยายเครืออย่างเป็นทางการ (Formal channel) เป็นการพิจารณาเลือกองค์กรหรือหน่วยงานหรือสถาบันที่มีศักยภาพสูง หรือมีบุคคลหรือสมาชิกอยู่ในเครือข่ายของตนจำนวนมาก รวมทั้งเป็นสถาบัน/องค์กร/หน่วยงานที่สามารถเผยแพร่แนวคิดของโครงการสู่บุคคลที่ต่างวัย ต่างอาชีพ และต่างสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม[๕๓]

การอธิบายประเภทของเครือข่ายข้างต้น เป็นการอธิบายประเภทของเครือข่ายโดยใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลเป็นตัวจัดแบ่งประเภทเครือข่าย ในขณะที่ John A Barnes (1968)[๕๔] ได้แบ่งเป็นเครือข่ายรวม (Total network) คือความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด และเครือข่ายย่อย (Partial network) โดย บาร์น มองว่าเครือข่ายรวมเปรียบได้กับระบบสังคมใหญ่ และเครือข่ายย่อยเปรียบเหมือนกับระบบย่อย และยังได้เสนอเรื่องเครือข่ายตรง (The first order network) หรือ (Direct network) ที่หมายถึง การติดต่อโดยตรงของบุคคลอื่นๆ และเครือข่ายอ้อม (The second order nerwork หรือ Indirect network) คือการติดต่อกับผู้อื่นโดยที่คนที่เป็นจุดศูนย์กลางอาจไม่รู้จักก็ได้

นอกจากนี้ ปาน กิมปี ได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ และได้จัดแบ่งประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้ออกเป็น ๔ หมวด ได้แก่

๑. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเอกัคตบุคคล เป็นการพัฒนาบุคคลในด้านต่างๆ ก่อนที่บุคคลจะนำไปพัฒนาครอบครัว ชุมชน และสังคม ลักษณะที่สอง เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นชุมชนเป็นหลัก โดยให้การศึกษาเป็นเรื่องเครื่องมือที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม และเศรษฐกิจของชุมชน

๒. แบ่งตามโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๒.๑ เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างกระจายศูนย์ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงาน แต่ภาคกิจในการจัดการเรียนการสอนจะกระจายความรับผิดชอบให้กับสมาชิกเครือข่าย ซึ่งต่างก็มี

---

[๕๓] อรทัย อาจอ่ำ และ สมศักดิ์ นัคลาจารย์, **เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอดส์ : รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ,** (นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

[๕๔] อ้างถึงใน สมใจ โลหะพูนตระกูล, “จส. ๑๐๐: สำนึกทางสังคมของคนขั้นกลางในเมือง”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต,** หน้า ๑๑.

ความสำคัญเท่ากัน รูปแบบนี้อาจเรียกว่า รูปแบบการกระจายความรับผิดชอบ (Distributed network)

๒.๒ เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างรวมศูนย์ มีองค์กรกลางเป็นทั้งศูนย์ประสานงานและเป็นแม่ข่ายรวบรวมอำนาจการจัดการรวมความรู้ไว้ในศูนย์กลาง การลงทุนทั้งด้านอุปกรณ์เทคโนโลยี และกำลังคนจะอยู่ที่แม่ข่าย ส่วนลูกข่ายหรือสมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลาง

๒.๓ เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างลำดับชั้น (Hierarchical network) มีลักษณะเช่นเดียวกับแผนภูมิองค์กร การติดต่อสื่อสารข้อมูลจะต้องผ่านตามลำดับขั้นตอนมาก นิยมใช้ในการบริการ การจัดการองค์กรต่างๆ ซึ่งเหมาะแก่การควบคุมดูแลระบบงาน

๒.๔ เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างแบบผสม คือ มีทั้งรูปแบบรวมศูนย์ และการกระจายศูนย์ เนื่องจากการเรียนรู้มิได้อาศัยสื่อใดสื่อหนึ่งเป็นหลัก หากแต่มีการผสมผสานกันระหว่างสื่อบุคคล และเทคโนโลยี จึงจำเป็นต้องจัดระบบเครือข่ายแบบผสม เพื่อสนองความต้องการได้อย่างกว้างขวางและตรง

๓. แบ่งตามหน่วยสังคม

๓.๑ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับบุคคล เป็นเครือข่ายระบบของครอบครัวหรือระบบของเครือญาติ ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลค่อนข้างสูง

๓.๒ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับกลุ่ม มองได้มิติย่อยๆ คือ เครือข่ายการเรียนรู้แบ่งตามกลุ่มบ้าน และเครือข่ายการเรียนรู้ตามอาชีพ

๓.๓ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระดับชุมชนกับชุมชนมีความเชื่อมโยงกัน มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันระหว่างไปเยี่ยมเยียนติดต่อกัน การประชุมตำบลของผู้นำหมู่บ้าน

๓.๔ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับสถาบัน สถาบันภายในหมู่บ้านที่มีความสำคัญมากคือสถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา

๔. แบ่งตามระดับการปกครองและลักษณะของงาน ได้แก่ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายวิชาชีพ เครือข่ายธุรกิจ เครือข่ายสื่อสารมวลชน เครือข่ายนักฝึกอบรม เครือข่ายการประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้ระดับ เครือข่ายภาคสาธารณะ เครือข่ายวิชาการ เครือข่ายองค์กรนโยบายของรัฐ เครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ[๕๕]

นอกจากการจัดแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่ายดังกล่าว สัมพันธ์ เตชะอธิก รีชา อุยตระกูล และ ชื่น ศรีสวัสดิ์ ได้จำแนกประเภทของเครือข่าย จากการศึกษาเครือข่ายผู้นำชาวบ้านออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑. เครือข่ายความคิด เป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานด้านความคิด ความรู้ หรือเทคนิคต่างๆ เครือข่ายเหล่านี้เป็นแหล่งที่ผู้นำได้มีโอกาสเผยแพร่แนวความคิดของตน และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนกับคนอื่นๆ ทำให้เกิดความคิดที่ชัดเจนขึ้น เครือข่ายความคิดมักเน้นเครือข่ายของกลุ่มคนที่อยู่บนสถานภาพที่คล้ายคลึงกัน แต่อยู่ต่างถิ่นกันได้รวมตัวกันสร้างเครือข่ายขึ้นเพื่อจะได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เช่น เครือข่ายกลุ่มครู เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

๒. เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่เน้นการช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการทำกิจกรรม ส่วนมากมักเป็นเครือข่ายภายในชุมชนที่สมาชิกของเครือข่ายอาจเป็นเครือญาติกัน หรือมีสายสัมพันธ์เป็นครูและลูกศิษย์กัน หรืออาจร่วมอยู่ในกลุ่มกิจกรรมเดียวกัน สมาชิกของเครือข่ายจะคอยช่วยเหลือหรือร่วมมือกัน ยังผลให้งานพัฒนาของผู้นำประสบความสำเร็จ แต่ก็มีผู้นำบางท่านที่มีบารมีสามารถระดมความร่วมมือ การทำกิจกรรมระหว่างหมู่บ้านทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างหมู่บ้านได้

๓. เครือข่ายสนับสนุนทุน กิจกรรมพัฒนาเพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากจะมีความคิดในการวิเคราะห์หาทางออกในการแก้ปัญหา มีการทำกิจกรรมการแก้ปัญหาแล้วสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นมากคือ จะต้องมีทุนที่มาของทุนเพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนา อาจมาจากการระดมทุน

---

[๕๕] อ้างแล้ว, ปาน กิมปี, **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน,** หน้า ๓๓ – ๓๕.

ภายในหมู่บ้านโดยการระดมหุ้นจากสมาชิก เช่น กองทุนร้านค้า กลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารข้าว หรือการทอดผ้าป่า หรืออาจเป็นทุนที่มาจากภายนอก[๕๖]

ไม่เพียงแต่การจัดแบ่งรูปแบบและประเภทของเครือข่ายข้างต้น ยังมีการอธิบายประเภทของเครือข่ายจากการรวบรวมประสบการณ์การรวมเครือข่ายในพื้นที่ โดยคณะกรรมการ กป. อพช. ภาคอีสาน ได้นำเสนอบทเรียนและประสบการณ์เกี่ยวกับเครือข่ายจากการส่งเสริมขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน โดยสามารถจำแนกประเภทของเครือข่ายออกได้เป็น ๑๐ ประเภท ดังนี้

๑. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จุดเน้นคือการสร้างแบบอย่างทางเลือก การฟื้นฟูเกษตรกรรมโดยเน้น ๔ รูปแบบคือ เกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เกษตรกรรมอินทรีย์ และวนเกษตร ให้เกษตรกรบริหารเงินโดยอิสระ เพื่ออยากจะเห็นสังคมนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรรม เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนมั่นคงทั้งเรื่องอาหาร เศรษฐกิจ รายได้ ความสมดุลของระบบนิเวศน์ การผลิตและสิ่งแวดล้อม

๒. เครือข่ายผู้หญิงอีสาน เป็นกระบวนการเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้หญิง เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจทางสังคม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรและได้รับผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาพร้อมไปกับการรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของการให้โอกาสแก่ผู้หญิง

๓. เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พยายามสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอง รวมทั้งการสร้างความร่วมมือกับภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดความตระหนักในการเข้ามาร่วมแก้ปัญหา

๔. เครือข่ายองค์กรชุมชน จุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการปกครองและแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเชื่อว่าประชาชนย่อมเป็นผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการตัดสินใจเลือกหรือกำหนดวิธีแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของ

---

[๕๖] สัมพันธ์ เตชะอธิก รีชา อุยตระกูล และ ชื่น ศรีสวัสดิ์, **ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น,** (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๘๙ – ๙๑.

ตนเองได้ดีที่สุด เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของภาคชนบทที่มีการสั่งสมมาอย่างยาวนานให้ค่อยๆ หมดไป

๕. เครือข่ายธุรกิจชุมชน เป็นรูปแบบหนึ่งที่กลุ่มชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน พัฒนาชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนมีรายได้ เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชน มีการพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้าแข็ง อันนำไปสู่รายได้ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้าน และพัฒนาความเป็นอยู่ของพวกเขา

๖. เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เดิมชาวบ้านไม่มีโอกาสรับรู้และตัดสินใจในการทำโครงการใดๆ ต่อมามีการรณรงค์ให้ประชาชนตื่นตัวและรู้จักรักษาสิทธิของตน มีการผลักดันให้มีการใช้กระบวนการประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เพื่อผลักดันให้มีการออกกฎหมายรัฐธรรมนูญ ให้มีการรับรองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

๗. เครือข่ายชุมชนเมือง ปัจจุบันปัญหาต่างๆ มีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากขึ้น จำเป็นต้องมีการร่วมมือกันของหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งของชุมชนในโอกาสของการมีบทบาทในการแก้ปัญหาของตนเอง โดยมีองค์กรรัฐและเอกชนให้การสนับสนุน

๘. เครือข่ายเด็กและเยาวชน เป็นการกล่าวถึงยุทธศาสตร์และแนวทางการทำงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน โดยมีเนื้องานด้านเด็กในเรื่องต่างๆ โดยได้พยายามทำงานช่วยเหลือและอยู่ร่วมกับเด็กต่างๆ

๙. เครือข่ายงานด้านเอดส์อีสาน เป็นการทำงานกับผู้ติดเชื้อในการสร้างบ้านพักชั่วคราว การบริการให้คำปรึกษา การดูแลฟื้นฟูจิตใจและร่างกายของผู้ติดเชื้อ การสร้างให้ชุมชนยอมรับผู้ติดเชื้อ และการสร้างเครือข่ายผู้ติดเชื้อให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๑๐. เครือข่ายคนรุ่นใหม่ เป็นการพยายามสืบทอดกระบวนการ NGOs โดยเข้าไปหนุนเสริมงานต่างๆ ของโครงการต่างๆ ๙ โครงการข้างต้น โดยมีเป้าหมายคือ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายที่สานต่ออุดมการณ์ทางสังคม และสามารถกำหนดทิศทางและแนวทางการทำงานต่อกระบวนการทางสังคมได้

โดยสรุป จากการศึกษาและการสำรวจเอกสารพบว่า มีความพยายามในการจัดแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่ายในหลายมิติ ขึ้นอยู่กับบริบทที่เกี่ยวข้องและเงื่อนไขในการนำไปใช้ใน

การอธิบาย ทั้งนี้ เครือข่ายแต่ละประเภทต่างก็มีองค์ประกอบหรือปัจจัยแวดล้อม และรูปแบบสัมพันธ์เชื่อมโยงที่แตกต่างกันจึงจำเป็นที่นักพัฒนาควรให้ความสำคัญ ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทและรูปแบบของเครือข่าย เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงเครือข่ายได้อย่างสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่มีอยู่ในเครือข่ายนั้น

๒.๒.๖ เทคนิควิธีการสร้างเครือข่าย

ในการสร้างหรือสนับสนุนการรวมตัวเป็นเครือข่าย จำเป็นต้องมีเทคนิค กระบวนการ และวิธีการ ในการเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่าย เทคนิค วิธีการ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เสริมสร้างกลุ่มเครือข่ายให้มีความต่อเนื่อง เทคนิค วิธีการ เป็นทั้งเทคนิคส่วนบุคคลและระดับกลุ่มเครือข่ายที่ได้มีการสั่งสมในลักษณะที่เรียกว่า “เป็นภาษาเฉพาะกลุ่ม เครือข่าย” และการรักษาพันธกรณีที่มีต่อกัน ดังนั้น เทคนิค กระบวนการ และวิธีการเสริมสร้างเครือข่ายจึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาและนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับเครือข่ายของตน

Cor P. Veer ได้อธิบายถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายว่า การที่ปัจเจกบุคคลหรือสถาบันมารวมกันเป็นกลุ่มซึ่งต้องมีความสนใจในการเรื่องหนึ่งร่วมกัน อย่างไรก็ตามเพียงการรวมกลุ่มกันเท่านั้นยังไม่อาจเป็นเครือข่ายงานได้ เพราะจะมีลักษณะเพียงการทำงานร่วมกัน (Workshop) คือมีบุคคลมาร่วมสนทนากัน หากจะให้เป็นเครือข่ายต้องมีปัจจัยอีกข้อ คือ ความร่วมมือกันที่จะติดต่อสื่อสารความเต็มใจที่จะประสานงานกัน ข้อสำคัญสมาชิกต้องมีการยอมรับที่จะทำกิจกรรมร่วมกันไม่ใช่เพียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเท่านั้น ที่สำคัญต้องให้ความสำคัญกับขั้นตอนของการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมภายในเครือข่าย เพราะจะสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะร่วมมือกันของเครือข่าย โดย Veer ได้เสนอถึงหลักปฏิบัติในการเสริมสร้างเครือข่าย ดังนี้

๑. ระบุกลุ่มหรือบุคคลที่สามารถทำหน้าที่กระตุ้น หรือทำให้เครือข่ายงานดำเนินไปได้

๒. การจัดการเครือข่ายที่ดี ต้องมีศิลปะในการประสานประโยชน์ ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียแต่ละฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน

๓. ในการพัฒนา การปฏิบัติ และติดตามผลของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ของเครือข่ายจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างสมาชิกเครือข่ายผู้ได้รับประโยชน์และผู้ให้ทุน

๔. จำเป็นจะต้องมีความสนใจร่วมกัน วัตถุประสงค์และทัศนะร่วมกัน และมีวิธีการทำงานที่จะอำนวยให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก[๕๗]

นฤมล นิราทร ได้จำแนกกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑. ขั้นการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อจะทำงานให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงาน คำถามสำคัญที่จะเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ก็คือ

๑.๑ จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรใด

๑.๒ จะได้รับประโยชน์ หรือจะต้องสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

๑.๓ ระยะเวลาในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะนานเท่าใด

คำตอบสำหรับคำถามบางคำถามเหล่านี้ อาจจะมีการเปลี่ยนเมื่อระยะเวลาในการทำงานผ่านไประยะหนึ่งแล้ว

๒. ขั้นการติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นเครือข่าย หลังจากที่ได้ตัดสินใจในองค์กรที่เห็นว่าเหมาะสมในการเข้าร่วมเครือข่าย ก็จะเป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน โดยการรวมเป็นเครือข่ายจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกัน และต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการเหมือนกัน ดังนั้น จะต้องสร้างความคุ้นเคย และการยอมรับ รวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกันเป็นขั้นตอนของการปลูกจิตสำนึก โดยการให้ข้อมูลแลกเปลี่ยนข้อมูลและกระตุ้นให้อยากแก้ปัญหาร่วมกันอาจเรียกขั้นตอนนี้ว่า เป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย (Pre-group)

๓. ขั้นตอนการสร้างพันธกรณีร่วมกัน เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันร่วมกัน ซึ่งหมายถึงการตกลงในความสัมพันธ์ต่อกันในขั้นตอนนี้องค์กรเข้าสู่การตกลงที่จะทำงานร่วมกัน ซึ่งในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหา กลุ่มองค์กรจะต้องมีความรู้

---

[๕๗] อ้างถึงใน สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, **ศักยภาพและเครือข่ายชุมชน,** (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๖๘.

เพียงพอที่จะทำกิจกรรมได้ ดังนั้นจึงต้องเสริมความรู้ที่จำเป็นซึ่งอาจกระทำได้โดยแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม คือ แลกเปลี่ยนกับองค์กรนอกกลุ่ม เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรมาถ่ายทอดเพิ่มพูนความรู้ เป็นต้น อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่า กลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning group) หากพิจารณาในประเด็นระดับการสร้างเครือข่ายก็เป็นขั้นตอนของ Informal Co-operation

๔. ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอนของการเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน ขณะเดียวกันมีการตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กำหนดกิจกรรมจัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น ขั้นตอนนี้อาจเรียกว่า ขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action group) หากพิจารณาในประเด็นระดับการสร้างเครือข่าย ก็เรียกว่าเป็นระดับ Formal Agreement

๕. หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันแล้วเมื่อผลงานเป็นที่ปรากฏชัด องค์กรเครือข่ายรู้สึกว่าตนได้รับประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นขึ้นพร้อมกับการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกันนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของฝ่ายปฏิบัติงานแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์ด้วย ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นอาจนำไปสู่การขยายตัว ซึ่งอาจปรากฏในรูปของการขยายกิจกรรม หรือ การขยายกลุ่ม ตามพื้นที่ หรือ ตามลักษณะกิจกรรมในด้านระดับการสร้างเครือข่าย ขั้นตอนนี้อาจอยู่ในระดับการเข้า “ลงทุน” ในองค์กรใหม่ (Minority Investment) และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน (Joint Venture)[๕๘]

หากพิจารณาถึงประสบการณ์การทำงานของนักพัฒนาในการกระตุ้นหรือส่งเสริมให้เกิดเครือข่าย จากประสบการณ์ของศูนย์สังคมพัฒนาท่าแร่-หนองแสง จ.สกลนคร พบว่า มีกระบวนการในการเสริมสร้างเครือข่าย โดยเริ่มจากการส่งอาสาสมัครเข้าไปศึกษาชุมชนและเตรียมชุมชนด้วยการให้การศึกษาอบรมในเรื่องแนวทางการทำงานของศูนย์ฯ โดยเน้นการทำงานแนวศาสนา-วัฒนธรรมที่ถือ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มิใช่เน้นที่ “วัตถุ” และเมื่อศูนย์ฯ พิจารณาเห็นว่า กลุ่มมีศักยภาพและความพร้อมจึงตัดสินใจให้การสนับสนุนกิจกรรมตามความต้องการของกลุ่ม โดยชาวบ้าน

---

[๕๘] นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓ – ๑๔.

ต้องมีส่วนสมทบในการทำกิจกรรมอย่างกรณีกลุ่มธนาคารข้าวชาวบ้านต้องร่วมกันสร้าง “ฉางข้าว” เสียก่อน ซึ่งเป็นบทพิสูจน์ความร่วมมือและน้ำใจของชาวบ้าน ตลอดจนการเลือกสรรบุคคลที่จะมาเป็นคณะกรรมการรับผิดชอบการดำเนินงานกลุ่ม และถ้าหากข้าวของกลุ่มไม่เพียงพอชาวบ้านสามารถขอการสนับสนุนจากศูนย์ฯได้ และเมื่อกลุ่มและชาวบ้านเติบโตขึ้นในระดับหนึ่งศูนย์ฯ จึงเริ่มปรับบทบาทหน้าที่ของตัวเองมาเป็นผู้กระตุ้นสำนึกในการช่วยเหลือชาวบ้านที่ด้อยโอกาสกว่าให้กับกลุ่ม โดยผ่านการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์การที่เยี่ยมชมงาน ตลอดจนงานบุญต่างๆ นอกจากนี้ศูนย์ฯ ยังทำหน้าที่ประสานและเชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านกับองค์กรเงินทุน ส่วนการดำเนินการต่างๆ ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของชาวบ้านเป็นสำคัญ

เทคนิควิธีการสร้างเครือข่ายจากประสบการณ์ข้างต้นเป็นประสบการณ์ การส่งเสริมเครือข่ายในชุมชนชนบทส่วนด้านกระบวนการส่งเสริมองค์กรเครือข่ายในเมือง จากรายงานประเมินผลโครงการพัฒนาคนจนในเมือง โดย บัณฑร อ่อนดำ และ ปริชาติ วลัยเสถียร ได้สรุปกระบวนการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชนในเมืองใน ๔ ขั้นตอน คือ

๑. เริ่มต้นจากการที่กลไกท้องถิ่นหรือ พชม. เปิดเวทีในรูปของการประชุมสัมมนาสำหรับกลุ่มที่มีความสนใจเหมือนกัน ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์และสรุปบทเรียนร่วมกัน บางเวทีมีการวิเคราะห์ปัญหาและสถานการณ์ร่วมกันด้วย ในเวทีนี้กลไกท้องถิ่น หรือ พมช. จะกระตุ้นให้กลุ่มสนใจทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยกระตุ้นให้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันและกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ รวมทั้งโครงสร้างและหน้าที่ของเครือข่ายโดยเฉพาะโครงสร้างและหน้าที่ของคณะกรรมการ

๒. หลังจากเปิดเวทีให้กลุ่มสนใจมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นและกระตุ้นให้เกิดเครือข่ายขึ้นแล้ว กลไกท้องถิ่น หรือ พชม. จะใช้กระบวนการเรียนรู้เสริมสร้างความสามารถให้คณะกรรมการ (ผู้นำ) แล้วแต่ความจำเป็นสำหรับการดำเนินงานของเครือข่ายนั้นๆ กระบวนการเรียนรู้นั้น อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดทำโครงการที่อยู่อาศัย การจัดทำธุรกิจชุมชน การจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม หรือเนื้อหาด้านการพัฒนาอื่นๆ

ในขั้นตอนนี้ ได้จัดว่า เป็นขั้นตอนในการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี เพื่อนำไปใช้กิจกรรมของเครือข่าย

๓. ขั้นต่อมา ได้แก่ การที่คณะกรรมการ (ผู้นำ) เริ่มดำเนินการกิจกรรมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดทำโครงการที่อยู่อาศัย การจัดทำธุรกิจชุมชน การจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในขั้นนี้ถือว่า เครือข่ายได้ทำหน้าที่เป็นองค์กรชุมชน (หรือกลุ่มกิจกรรม) เต็มที่ มิใช่เพียงเวทีหรือกลุ่มเรียนรู้เท่านั้น

๔. เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของเครือข่ายกับกลไกท้องถิ่น และพชม. จะเห็นได้ว่า เครือข่ายจะประสานกับหน่วยงานภายนอกมากขึ้นเมื่อเครือข่ายมีกิจกรรมมากขึ้น เนื่องจากเนื้อหาของกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ทำให้ต้องอาศัยความร่วมมือ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ ภาคธุรกิจ และภาคองค์กรพัฒนาเอกชนหรือเครือข่าย (องค์กรชุมชน) อื่นๆ รวมทั้ง พชม. อย่างไรก็ตาม การประสานงานกับบางหน่วยงานยังประสบปัญหาในการปฏิบัติงานร่วมกัน เนื่องจากความคิดเกี่ยวกับแนวทางดำเนินการแบบประชาชนเป็นศูนย์กลาง ชุมชนเป็นศูนย์กลาง และแบบพหุภาคี (Partnership) ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับภาคต่างๆ ในสังคม จำเป็นต้องมีการจัดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป[๕๙]

จากการศึกษาสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวน เทคนิควิธีการสร้างเครือข่าย กล่าวได้ว่า การสร้างเครือข่ายจำเป็นต้องมีการส่งเสริมอย่างเป็นกระบวนการ โดยมีวิธีการดังนี้

๑. การศึกษาเรียนรู้ในระดับกลุ่ม/ชุมชน

๒. การกระตุ้นให้เกิดความสนใจ

๓. การเห็นความจำเป็นในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

๔. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย โดยเฉพาะการเสริมด้านการบริหารจัดการของเครือข่าย การเสริมพลังในการประสานงานการติดต่อสื่อสารของ “แกนประสาน” หรือ “แม่ข่าย” หากเครือข่ายมีการพัฒนาจนเกิดความเข้มแข็ง ก็จะเกิดพลังในการผลักดันต่อรองให้เป็นหมายในการรวมเป็นเครือข่ายบรรลุผลตามที่เครือข่ายได้กำหนดได้

๕. การสรุปประสบการณ์และการขยายงานอย่างต่อเนื่อง

---

[๕๙] อ้างแล้ว, บัณฑร อ่อนดำ และ ปริชาติ วลัยเสถียร, ๒๕๔๐, หน้า ๑๔.

๒.๒.๗ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย

ในกระบวนการส่งเสริมการสร้างเครือข่าย มิใช่เพียงการส่งเสริมจัดตั้งหรือเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่าย สิ่งที่ควรคิดควบคู่ไปกับการสร้างเครือข่าย คือ การจะพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็งเพื่อนำไปสู่การสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร การเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งที่ยากยิ่งกว่า

วิเชียร แสงโชติ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และเครือข่ายอำนาจการต่อรองว่ามีปัญหาและข้อสังเกตดังนี้

๑. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครือข่ายที่ขาดความต่อเนื่อง และขาดพลังเพราะไม่มีเป้าหมายร่วมที่ชัดเจน

๒. เครือข่ายอำนาจต่อรอง มักจะถูกสร้างภาพให้สาธารณะเห็นว่าเป็นกลุ่มคนที่เห็นแก่ตัว เป็นกลุ่มที่มีนักการเมืองสนับสนุนเป็นเครื่องมือของนักการเมือง ทำให้ขาดความชอบธรรมในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาของตนเอง เนื่องจากสาธารณะไม่มีข้อมูลเพียงพอ[๖๐]

นอกจากนี้ สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ ได้อธิบายถึงการพิจารณาความเข้มแข็งของเครือข่ายชาวบ้านใน ๒ ลักษณะ คือ

๑. เครือข่ายภายในชุมชน มีข้อพิจารณาอยู่ ๓ ประเด็น คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผลของกิจกรรม และความเข้มแข็งขององค์กรผู้นำชาวบ้าน

๒. เครือข่ายภายนอกชุมชน มีข้อพิจารณาอยู่ที่การเชื่อมโยงงานของท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนรู้ของคนภายนอกชุมชน[๖๑]

อเนก นาคะบุตร ได้อธิบายถึง “พลังชุมชน” ของเครือข่ายป่าและเครือข่ายสิ่งแวดล้อม ด้านที่เป็น “โอกาส” ในการขยายผลการพัฒนาที่สำคัญ เช่น ค้นพบภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกิดจากฐานคิด การจัดการและเทคนิควิธีหลากหลายทั่วทุกภาค มาถึงท้องถิ่นเป็นการปรับผสมผสานภูมิปัญญาเดิมให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลง และความรู้เทคนิคจากภายนอกด้วยทุกเครือข่ายชาวบ้าน

---

[๖๐] อ้างแล้ว, วิเชียร แสงโชติ, ๒๕๔๐, หน้า ๑๑๔.

[๖๑] อ้างแล้ว, สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, **ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น,** ๒๕๔๐, หน้า ๙๗.

เกาะเชื่อมโยงกันด้วย “สำนึกท้องถิ่น” ที่มีต่อการอนุรักษ์น้ำอนุรักษ์ป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพร่วมกัน ด้วยการเห็นพ้องต่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น และความตระหนักว่าจะต้องปกป้องพิทักษ์ไว้ให้ลูกหลานในระยะยาว[๖๒]

ประเด็นที่ อเนก นาคะบุตร ได้กล่าวข้างต้นค่อนข้างมีความสอดคล้องกับคณะอนุกรรมการดำเนินการด้านโครงสร้างของระบบการศึกษาและเครือข่ายของการเรียนรู้ ได้อธิบายถึงกลไกการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ ควรดำเนินงานภายใต้หลักการสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. การถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ ทั้งในส่วนของวิทยาการสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อปรับประยุกต์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับชุมชนและเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ทุ้งของบุคคลและชุมชน เกี่ยวกับความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาภายในชุมชนสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนตลอดจนการปรับใช้วิทยาการสากลให้เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

๒. การกระตุ้นความคิด ความใฝ่แสวงหาความรู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถของบุคคลในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญหาของตนเอง และชุมชนบนพื้นฐานของการวิเคราะห์สภาพความต้องการและเงื่อนไขของตนเองและชุมชน

๓. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ อยู่ภายในเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้หน่วยต่างๆ สามารถทราบถึงความเคลื่อนไหวของกันและกันในการพัฒนาชุมชนที่ตนเกี่ยวข้อง

๔. การระดมและประสานการใช้ทรัพยากรบุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และเงินงบประมาณ เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ สามารถใช้ทรัพยากรเหล่านี้ร่วมกัน เพื่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อน และสูญเปล่าให้มากที่สุด[๖๓]

---

[๖๒] อ้างแล้ว, สมใจ ศรีมงคลทิพย์, บรรณาธิการ, ๒๕๓๗, หน้า ๙๖.

[๖๓] อ้างถึงใน ปาน กิมปี, ๒๕๔๐, **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน,** หน้า ๓๐.

ในแผนแม่บทชุมชน วิชิต นันทสุวรรณ ได้นำเสนอมาตรการการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไปสู่ชุมชนใหม่ ขยายเนื้อหาการเรียนรู้จากประเด็นหนึ่งไปสู่อีกประเด็นหนึ่ง ขยายกิจกรรมจากกิจกรรมเริ่มต้นไปสู่กิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหาใหม่ๆ และขยายการเรียนรู้จากลุ่มชาวบ้านไปสู่การจัดการเรียนรู้เฉพาะกลุ่ม ได้แก่ เด็ก เยาวชน สตรี ฯลฯ ของชุมชน ไม่เพียงแต่เอกสารงานเขียนดังกล่าวแล้วที่ได้พยายามอธิบายถึงปัจจัยที่ควรคำนึงในการพัฒนาเครือข่าย ยังมีงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นที่ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาเครือข่าย[๖๔]

วิมลลักษณ์ ชูชาติ ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พบว่า การที่จะทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดแล้วดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน ควรมีการจัดให้สมาชิกพบปะกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอทั้งเป็นทางการและไม่ทางการ สนับสนุนการจัดกิจกรรมของเครือข่ายให้คุณค่าให้ขวัญและกำลังใจแก่สมาชิก กระตุ้นให้ร่วมมือกันทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน ปลูกฝังให้สมาชิกมีความสำนึกในความเป็นเจ้าขององค์กรและหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดทั้งผู้นำเครือข่ายจะต้องรักษากฎ ระเบียบ ที่สมาชิกร่วมกันตกลงไว้ให้เคร่งครัด[๖๕]

ส่วนการศึกษาของ ปาน กิมปี ได้ค้นพบว่า วิธีการจัดเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จควรมีการดำเนินการ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ไดแก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ กระจายความรู้ ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพและปัญหา แสวงหาทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหา ทดลองและสรุปผลการเรียนรู้ ซึ่งอาจทำได้ในระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง หรือชาวบ้านกับผู้นำ หรือผู้รู้ในชุมชน การดำเนินการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ ในระยะแรกจำเป็นจะต้องเรียนรู้ประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการการเรียนรู้ก่อน จนกว่าคนในชุมชนจะสามารถดำเนินการได้เอง

๒. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนา

---

[๖๔] อ้างแล้ว, พิทยา ว่องกุล, บรรณาธิการ, **ธรรมรัฐ : จุดเปลี่ยนประเทศไทย,**๒๕๔๒, หน้า ๘๘ – ๘๙

[๖๕] อ้างแล้ว, วิมลลักษณ์ ชูชาติ, ๒๕๔๐, หน้า ๕.

คนที่เป็นสมาชิกพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกองค์กร โดยให้มีความต่อเนื่องประสานสัมพันธ์อย่างราบรื่น ซึ่งจะต้องมีการระดมแหล่งทรัพยากร ความรู้ วิทยาการ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ ฯลฯ เข้ามาดำเนินการ การระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้นั้นจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนทุกคนในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และยืดหยุ่นตามความต้องการของแต่ละคน[๖๖]

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่

๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาการให้ความสำคัญและความต่อเนื่องของรัฐต่อนโยบายการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของชุมชน ความร่วมมือและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง

๒. ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความตระหนักในปัญหาของชุมชน การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาของชุมชน ตลอดจนความสามารถในการประสานเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่าย โดยเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง

นอกจากนี้ ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล ได้ศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน พบว่า เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ มี ๘ ประการคือ

๑. ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติสูง

๒. บทเรียนการเผชิญกับวิกฤติการณ์ปัญหาร่วมกันของชุมชนที่ได้เรียนรู้ปัญหาและบทเรียน การแก้ไขปัญหาร่วมกัน

๓. วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนท้องถิ่น ที่ต้องมีพิธีกรรมต่างๆ ร่วมกันเป็นสื่อในการพบปะ และการผลิตทางอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตร่วมกันของชุมชน

---

[๖๖] อ้างแล้ว, ปาน กิมปี, ๒๕๔๐, **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน,** หน้า ๓๐ – ๓๑.

๔. องค์กรชุมชนหรือการรวมกลุ่มทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาร่วมกัน การจัดการกลุ่มนอกจากเป็นการดำเนินการแก้ไขปัญหาแล้ว กลุ่มยังอยู่ในฐานะที่สร้างเงื่อนไขให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

๕. ความสามารถของผู้นำ หรือแม่ข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอุดมการณ์เพื่อชุมชน มีความสามารถในการวิเคราะห์เท่าทันสถานการณ์ กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

๖. การคมนาคม และการสื่อสารมวลชน ที่ได้รับการพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชนติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

๗. สถานการณ์ทางการเมือง ทั้งการเมืองในระดับชุมชนในปกป้องดูแลการจัดทรัพยากรของท้องถิ่น และสถานการณ์การเมืองในระดับชาติที่เป็นกระแสและบรรยากาศการเมืองแบบประชาธิปไตย

๘. การสนับสนุนจากภายนอก โดยเฉพาะการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนที่สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ทั้งด้านข้อมูล ข่าวสาร เงิน-ทุน กำลังใจ ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน[๖๗] เช่นเดียวกับบทความของ บัวพันธ์ พรหมพักพิง เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายองค์กรประชาชน: สถานะปัจจุบันและอนาคตขององค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสาน สามารถสรุปปัญหาที่สำคัญในการสร้างเครือข่ายชาวบ้านใน ๒ ประการ คือ

ประการแรก ความสัมพันธ์ระหว่าง “องค์กรชาวบ้านฯ” และหมู่บ้านสมาชิกในบางครั้งมีความขัดแย้ง โดยเฉพาะความเป็นชุมชนและการมองผลประโยชน์ขององค์กรที่จำกัดขอบเขตอยู่ในแต่ละชุมชน ความรู้สึกหมู่บ้านใครหมู่บ้านมัน ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับองค์กรชาวบ้านฯ

ประการที่สอง เป็นปัญหาเกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะของตัวผู้นำและการจัดระเบียบการแบ่งแยกหน้าที่ของกรรมการ ผู้นำแต่ละคนมีภูมิหลัง โลกทัศน์ ตลอดจนความถนัดที่ไม่เหมือนกันและอยู่ในระดับแตกต่างๆ กัน การสนับสนุนองค์กรให้เกิดผู้นำในลักษณะที่ “เป็นทีม” จึงต้องอาศัยเวลาและมีความยุ่งยากมากกว่าการสร้างผู้นำแบบคนเดียว[๖๘]

---

[๖๗] อ้างแล้ว, ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล, ๒๕๓๘, หน้า ๑๒๒.

[๖๘] อ้างแล้ว, บัวพันธ์ พรหมพักพิง, ๒๕๓๘, หน้า ๒๘.

จากการศึกษาสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เห็นได้ว่ามีปัจจัยที่หนุนเสริมการพัฒนาของเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น รวมถึงปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาเครือข่าย ทั้งนี้องค์ประกอบหลักสำหรับสิเคราะห์ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการพัฒนาเครือข่าย ได้แก่ องค์ประกอบเกี่ยวกับสมาชิกของเครือข่าย ความสามารถ “แกนนำ” หรือ “แม่ข่าย” ทั้งความสามารถด้านดารบริหารจัดการ และความสามารถในการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย ได้แก่ กระบวนการส่งเสริมของหน่วยงานสนับสนุน รวมถึงปัจจัยแวดล้อมทางด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาเครือข่าย

๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในพื้นที่นั้นถือว่ามีความสำคัญมากสำหรับการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา ตลอดถึงด้านสิ่งแวดล้อม เพราะการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้น เป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเองโดยตนเอง ทำให้ประชาชนรู้จักวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ที่ตนเองอยู่ พร้อมทั้งการยอมรับและเคารพซึ่งกันและกันในชุมชน

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่จนสิ้นสุดกระบวนการได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตาม และประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นของประชาชน ในส่วนของปาริชาติ วลัยเสถียร[๖๙] ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทางการจัดการบริหารและทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน ซึ่งโดยทั่วไปการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาควรมีเนื้อหา ที่ประกอบด้วย

๑) การเน้นคุณค่าของการวางแผนระดับท้องถิ่น

---

[๖๙] ปาริชาติ วลัยเสถียร, **ชุมชนและลักษณะความเป็นชุมชน,** ในเอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยชุมชน ครั้งที่ ๑ “ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง” (กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย), ๒๕๔๓ หน้า ๑-๑๔.

๒) การใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรที่จะหามาได้ในท้องถิ่น

๓) การฝึกอบรมที่เน้นให้ประชาชนสามารถดำเนินการพัฒนาด้วยตอนเองได้

๔) การแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานโดยสมาชิกของชุมชน

๕) การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามแบบประเพณีดั้งเดิม

๖) การใช้วัฒนธรรมและการสื่อสารที่สอดคล้องกับการพัฒนา

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกุล่มดังกล่าว[๗๐]

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ ได้สรุป การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้[๗๑]

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้นจะได้รับการตอบสนอง และทำให้มีความเป็นไปได้มากน้อยขึ้นอยู่กับว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับรับประโยชน์เสมอหน้ากัน[๗๒]

---

[๗๐] นิรันดร์ จงวุฒเวศย์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๒๗ หน้า ๑๘๓.

[๗๑] เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนบายของรัฐบาลด้านการบริหารการจัดหางาน,** (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน), ๒๕๕๐ หน้า ๑.

[๗๒] วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, **การพัฒนาชนบทไทย,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๑ หน้า ๑๐.

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการของการพัฒนาหรือการแก้ปัญหา โดยให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

๒.๓.๒ ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงาน การร่วมกันรับผลประโยชน์ การติดตามประเมินผล ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไข ปัญหากระบวนการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป[๗๓] ดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

๓) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือการเข้าร่วมการบริหารงาน การประสานงานขอความช่วยเหลือจากภายนอก

---

[๗๓] อโนดาษ์ รัชเวทย์,ผศ.ดร., **“การบรูณาการการจัดการสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างยั่งยืน บนฐานเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”,** รายงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ๒๕๕๖), หน้า (๒)๑-๓.

๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

๕) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องประกอบขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์และครบกระบวนการซึ่งจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา, มีส่วนร่วมในการวางแผน, มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน, และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะว่าถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของเขาเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจจะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เป็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ความรู้จะต้องยอมรับคือบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด เมื่อมีบุคคลซึ่งมาช่วยวิเคราะห์ชี้นำ เขาจึงมองเป็นสาเหตุของปัญหาของตนได้เด่นชัดขึ้น ดังนั้นบุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง รวมทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมเพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ปัญหานั้นๆ ต่อไป

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องใช้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือ เพื่อที่จะนำมาสนับสนุนกิจกรรมมาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และวิธีที่ดีที่สุดคือ ผู้ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานที่มีประสบการณ์มากกว่าจะเป็นผู้ค่อยให้คำแนะนำ จนกระทั่งบุคคลสามารถตัดสินใจได้ว่าจะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

๓) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน โดยการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้อย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติงานด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรรมอย่างใกล้ชิดเมื่อเห็นประโยชน์ สามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตนเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ด้วย

๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่ดีเพียงไร และควรจะพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ และเห็นประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรอย่างเดียวกันในโอกาสต่อๆ ไปให้ประสบความสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

นอกจากนี้ สำนักมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ยังได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา ๕ ขั้น[๗๔] ดังนี้

๑) ขั้นมีส่วนรวมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

๒) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

๓) ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้ารวมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๔) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

๕) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

---

[๗๔] สำนักมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ, **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พริ้นติ้ง), ๒๕๔๕ หน้า ๑๑๖.

๒.๓.๓ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดขึ้นเมื่อพวกเขาเรียนรู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกันหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ด้วย โดยที่นิตยา เงินประเสริฐศรี[๗๕] ที่ได้อธิบายถึงการทำอย่างไรจึงจะเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังนี้

๑) ต้องถือว่า ชาวบ้านคือตัวหลัก (Main Actor) ในการแก้ปัญหาของเขาเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นให้เท่านั้น

๒) ให้ชาวบ้านเป็นผู้ทบทวนหรือประเมินกรรมที่ผ่านมาในชุมชนว่าเป็นอย่างไร กับชุมชนที่ตนอาศัย ซึ่งทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมมากขึ้นหรือล้มเหลว

๓) องค์กรพัฒนาจะต้องปรับทัศนะของตนไปรับกับทัศนะของชาวบ้าน เพื่อสามารถจะรับกระแสความคิดของชาวบ้านได้ เพื่อทำงานได้อย่างสอดรับกับชาวบ้าน

๔) กิจกรรมพัฒนาจะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน เพื่อจะเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนในการพัฒนา

๕) หน่วยงานภายนอกจะต้องมีความชัดเจนในแง่เป้าหมายของการมีส่วนร่วมว่าในที่สุดแล้วภาพรวมที่ต้องการคืออะไร เพื่อจะได้ไม่เกิดการพัฒนาผิดเป้าหมาย

นอกจากนี้ ชิต นิลพานิช และกุลธน ธนาพงศธร ได้เสนอหลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน[๗๖] ดังนี้

๑) หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล

๒) หลักการขจัดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิด จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

---

[๗๕] นิตยา เงินประเสริฐศรี, “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม”, **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๔), p.๖๑-๗๑.

[๗๖] ชิต นิลพานิช และกุลธน ธนาพงศธร, **“การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท”,** เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน่วยที่ ๘ (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๓๒ หน้า ๓๖๒.

๓) หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ร่วมสนับสนุนนโยบาย และเป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

๔) การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่อง เป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิดของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาอบรมโดยประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองไดรู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

๕) หลักการทำงานเป็นทีมสามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้

๖) หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

๒.๓.๔ แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนรวม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด ๒ ประการ[๗๗] มาผสมผสานกัน คือ การปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่าการมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัยในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระท่งสิ้นสดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้าน หรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน ซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

---

[๗๗] อ้างแล้ว, **“การบรูณาการการจัดการสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างยั่งยืน บนฐานเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”,** หน้า (๒)๕-๖.

โดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนากับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น

กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอาจสรุปได้ว่ากิจกรรมมีอยู่ ๒ รูปแบบ ดังนี้ ๑) กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัย โดยเป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยตามโครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนพื้นที่ป้าหมายของผู้วิจัยแต่ละคน โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัย คือ การสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้

๑) กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หรือเรียกว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาชุมชนของนักวิจัยที่ปฏิบัติการร่วมกันกับชุมชน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือเป็นผู้อำนวยการวิจัย ซึ่งมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ช่วยเหลือในกระบวนการวิจัยตั้งแต่แรกเริ่ม และค่อยๆ ลดการช่วยเหลือลงและหวังว่าเมื่อดำเนินการวิจัยไปจนสิ้นสุดโครงการแล้ว ประชาชนจะมีความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างพลังที่พอเพียง กระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดยลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๔ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดในภาคเหนือที่อยู่ชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือสุดของประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเมียนม่าร์ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกของจังหวัด[๗๘] มีความโดดเด่นหลายลักษณะ โดยเฉพาะสภาพภูมิประเทศที่มีภูเขาสลับซับซ้อน ความหลากหลายด้านวัฒนธรรมและความหลากหลายของประชากรจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ นับเป็นจังหวัดที่สถิติน่าสนใจหลายอย่าง เช่น มีประชากรเบาบางที่สุดในประเทศ และมีประชากรน้อยมากเป็นอันดับ ๕ ในขณะที่มีพื้นที่มาก

---

[๗๘] สุรีย์ บุญญานุพงศ์, **“ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน”,** รายงานวิจัย สถาบันวิจัยสังคม, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๓๙), หน้า ๑.

เป็นอันดับ ๘ ของประเทศ นอกจากนี้แม่ฮ่องสอนได้ชื่อว่าเป็น เมืองสามหมอก เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศเต็มไปด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน สภาพอากาศมีหมอกปกคลุมตลอดเวลาส่วนใหญ่ของปี[๗๙]

แม่ฮ่องสอนได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นเมืองเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๗ โดยพระเจ้าอินทรวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่ เจ้าเมืองประเทศราชแห่งสยามประเทศ ได้ยกฐานะแม่ฮ่องสอนขึ้นเป็นเมืองหน้าด่าน[๘๐] ผู้คนที่อาศัยตามที่ราบมักจะเป็นชาวไทยใหญ่ ส่วนผู้คนที่อาศัยอยู่บนดอยมักจะเป็นกะเหรี่ยง ลัวะ และมูเซอ ในสมัยพญาสิงหนาทราชาได้ปกครองเมืองและพัฒนาเมืองแม่ฮ่องสอนให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการขุดคูเมืองและสร้างประตูเมืองขึ้นอย่างมั่นคง จนถึง พ.ศ. ๒๔๒๗ พญาสิงหนาทราชาได้ถึงแก่กรรม แม่ฮ่องสอนมีเจ้าเมืองต่อมาอีก ๓ องค์ เจ้าแม่นางเมี๊ยะ ซึ่งเป็นภรรยาของพญาสิงหนาทราชา (พ.ศ.๒๔๒๗-๒๔๓๔) พญาพิทักษ์สยามเขต (พ.ศ.๒๔๓๔-๒๔๔๘) และองค์สุดท้ายคือ พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (พ.ศ.๒๔๔๘-๒๔๘๒) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ตั้งเมืองจัตวาขึ้นกับมณฑลพายัพ ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมมาตั้งที่แม่ฮ่องสอนให้ชื่อว่า “จังหวัดแม่ฮ่องสอน” แล้วโปรดเกล้าฯให้พระศรสุรราช (เปลื้อง) มาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ถือว่าเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก[๘๑]

ประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอนขึ้นชื่อว่ามีความหลากหลาย ทั้งคนเมือง ไทใหญ่ จีนฮ่อ พม่า และชาวเขาเผ่าต่างๆ ราวร้อยละ ๖๐ ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ ม้ง (แม้ว), ลีซู (ลีซอ), ล่าหู่ (มูเซอ), ลัวะ, และ ปกาเกอะญอ(กะเหรี่ยง) เป็นต้น โดยต่างรักษาวัฒนธรรมของตนเอาไว้ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็อยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกันได้โดยไม่เคยปรากฏความแตกต่างระหว่างภาษาและวัฒนธรรมแต่อย่างใด ด้วยความหลากหลายของเชื้อชาติดังกล่าวนี้ ประชากรใน

---

[๗๙] ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและงานปกครอง. กรมการปกครอง. กระทรวงมหาดไทย. "ข้อมูลการปกครอง." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.dopa.go.th/padmic/jungwad76/jungwad76.htm [ม.ป.ป.]. สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

[๘๐] ศิริวรรณ คุ้มโห้, **ประเทศไทย ๗๖ จังหวัด,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ จำกัด) ม.ป.ป., หน้า ๒๔๔.

[๘๑] กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, "ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๐." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://stat.bora.dopa.go.th/stat/pk/pk_57.pdf 2560. สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

แม่ฮ่องสอนจึงมีการใช้ภาษาที่หลากหลายด้วย โดยในชาติพันธุ์ต่างๆก็จะพูดภาษาต่างกัน โดยแบ่งเป็นใหญ่ๆ ได้ดังนี้[๘๒]

ตระกูลภาษาพูดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	กลุ่มภาษาแยกย่อย	กลุ่มชาติพันธุ์
ตระกูลภาษาไท-กะได, กลุ่มตะวันตกเฉียงใต้	กลุ่มภาษาเชียงแสน	ไทยภาคเหนือ(ล้านนา-ไทยวน),ไทลื้อ, ไทเขิน , ไทยภาคกลาง (สยาม)
	กลุ่มภาษาไตตะวันตกเฉียงเหนือ	ไทใหญ่,
ตระกูลภาษาจีน-ทิเบต	ตระกูลภาษาย่อยทิเบต-พม่า	พม่า
	ภาษาลาฮู	ล่าหู่ (ชาวมูเซอ)
	ภาษาลีสู่	ลีซู (ลีซอ)
	ภาษาจีน - จีนกลาง	จีนฮ่อ, (จีนยูนนาน)
	ภาษากะเหรี่ยงสะกอ	กะเหรี่ยง (ปกาเกอะญอ)
ตระกูลภาษาม้ง-เมี่ยน	ภาษาม้งเขียว - ภาษาม้งขาว	ม้ง (แม้ว)
ตระกูลภาษาออสโตร-เอเชียติก	ภาษากลุ่มมอญ-เขมร	ลัวะ (ละเวือะ)

การปกครองแบ่งออกเป็น ๗ อำเภอ ๔๕ ตำบล ๔๐๒ หมู่บ้าน

๑. อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน
๒. อำเภอขุนยวม
๓. อำเภอปาย
๔. อำเภอแม่สะเรียง
๕. อำเภอแม่ลาน้อย
๖. อำเภอสบเมย
๗. อำเภอปางมะผ้า

[๘๒] "จังหวัดแม่ฮ่องสอน". [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: https://th.wikipedia.org/wiki. สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

๒.๕ พระสงฆ์กับการพัฒนาบนพื้นที่สูง

การทำงานพัฒนาของคณะสงฆ์ในชุมชนพื้นที่สูงเริ่มปรากฏความชัดเจนมากขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ โดยนายประสิทธิ์ ดิศวัฒน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ได้นำแนวคิดการนำพระสงฆ์ไปพัฒนาชาวเขาไปปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร เจ้าคณะภาค ๖ และประธานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ท่านได้มอบหมายให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ เป็นผู้ประสานงานกับนายประสิทธิ์ ดิศวัฒน์ เพื่อวางหลักการเกี่ยวกับการดำเนินงานในรูปแบบขั้นทดลองเสร็จแล้วนำโครงการเสนอกรมประชาสัมพันธ์เพื่ออนุมัติในหลักการ และต่อมาพระธรรมกิตติโสภณจึงได้นำโครงการนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจและมหาเถรสมาคม

คณะผู้เข้าร่วมร่างโครงการได้ตั้งชื่อพระภิกษุที่ไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขานี้ว่า “พระธรรมจาริก” โดยคณะผู้ร่างได้ยึดถือพระพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าได้จัดส่งพระสาวกรุ่นแรกไปประกาศพระศาสนา พระองค์ได้ตรัสแก่พระสาวกเหล่านั้นว่า “จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย ฯเปฯ เทเสถ ภิกฺขเว ธมฺมํ” เป็นอาทิ ซึ่งแปลความว่า *“ดูก่อนพระภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกท่องเที่ยวไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก”* กรมประชาสัมพันธ์ไม่ได้มองว่าการจัดส่งพระธรรมจาริกขึ้นไปปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขานั้นเป็นเรื่องของการเผยแผ่ศาสนา แต่มองเห็นการสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจกับชนกลุ่มน้อยเป็นสำคัญ กรมประชาสงเคราะห์จึงได้นิมนต์พระภิกษุขึ้นไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขา ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลที่เน้นความรู้สึกเป็นชาติเดียวกันกับคนไทย แต่ผลพลอยได้ของพระสงฆ์คือการประกาศศาสนา

พ.ศ. ๒๕๐๘ นับว่าเป็นการเริ่มต้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่กลุ่มชาวเขา ซึ่งตั้งอาศัยอยู่บนภูเขาสูงในภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศภายใต้ชื่อโครงการว่า “โครงการพระธรรมจาริก” คณะพระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่ถูกเรียกว่า “คณะพระธรรมจาริก”[๘๓] การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในลักษณะนี้ ถือเป็นเรื่องใหม่ในสมัยนั้น คณะผู้ดำเนินการจึงได้ใช้โครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา โดยคณะพระธรรมจาริก เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นโครงการทดลอง

---

[๘๓] สถาบันวิจัยชาวเขา. **๓๐ ปีพระธรรมจาริก.** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนถิ่นกันดาร ๒๕๓๘), หน้า ๕๙-๖๑.

หรือโครงการนำร่อง เพื่อสะสมประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการวางแผนจัดทำเป็นโครงการถาวร

โครงการทดลองได้ถูกนำเสนอขอรับความเห็นชอบจากกรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ได้ให้ความเห็นชอบดำเนินการได้ภายหลังจากที่ได้มีการศึกษาหาข้อมูลภาคสนาม ที่หมู่บ้านม้งทับเบิก ต.วังบาล อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์ และที่บ้านม้งป่ายาบ อ.ด่านซ้าย จ.เลย ในเขตพื้นที่ของนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลกและเลย โดยพระธรรมกิตติโสภณ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรได้มอบหมายให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ คณะกรรมการวัฒนธรรมทางจิตใจ กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกองสงเคราะห์ชาวเขาศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ ตลอดจนจัดทำโครงการทดลองขึ้นมานำเสนอเพื่อขอรับความเห็นชอบดังกล่าว สำหรับการดำเนินการในส่วนของคณะสงฆ์ พระธรรมกิตติโสภณได้นำร่างโครงการเสนอต่อที่ประชุมคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมสาขาทางจิตใจได้รับทราบเบื้องต้นและนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการมหาเถรสมาคมเพื่อทราบแนวทางดำเนินการของโครงการพระธรรมจาริก

โครงการพระธรรมจาริก เป็นโครงการที่เกิดขึ้นมาจากความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและภาครัฐบาล เริ่มต้นโครงการตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๐๘ มูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) ได้มอบเงินสนับสนุน “โครงการนำร่อง” หรือ “โครงการทดลอง” การพัฒนาจิตใจ โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยคณะสงฆ์ที่เรียกว่า “คณะพระธรรมจาริก” ตลอดระยะเวลาประมาณ ๒ เดือนของการปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาเมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๐๘ ในขณะที่กรมประชาสงเคราะห์ ได้ให้ความสะดวกด้านการเดินทาง จัดสร้างอาศรมพระธรรมจาริกถวายความสะดวกในระหว่างปฏิบัติงานตลอดจนการอำนวยความสะดวกในการเดินทางกลับกรุงเทพฯ ส่วนประชาชนทั่วๆ ไป เริ่มเข้ามามีบทบาทในโครงการพระธรรมจาริกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๙ เมื่อโครงการพระธรรมจาริก ได้ประกอบพิธีบรรพชา/อุปสมบทชาวเขาขึ้นที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำบุญโดยการรับเป็นเจ้าภาพในการบรรพชา/อุปสมบทชาวเขาเป็นรูป ๆ ตามแต่จะมีจิตศรัทธา และวิธีการดังกล่าวได้ถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมา ในปี พ.ศ.๒๕๑๔ เมื่อมีการจัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่ภิกษุสามเณรชาวเขาขึ้น ที่วัดศรีโสดา บริเวณเชิงดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการบริหารงานพระธรรมจาริก ระดับภูมิภาคและเป็นแหล่งรวมของ พระภิกษุ สามเณรชาวเขา การ

บริจาคจตุปัจจัยต่าง ๆ นอกจากจะมีการบริจาคที่โครงการพระธรรมจาริก กรมประชาสงเคราะห์แล้ว ประชาชนผู้มีจิตศรัทธายังสามารถบริจาคจตุปัจจัยได้ ที่ศูนย์ฝึกอบรมพระพุทธศาสนาแก่ภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา และผู้สนับสนุนโครงการพระธรรมจาริก ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการได้แก่ มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดาร ที่จดทะเบียนมูลนิธิฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำดอกผลมาใช้สนับสนุนการปฏิบัติงานของโครงการพระธรรมจาริกมาตั้งแต่เริ่มจดทะเบียนจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของภาครัฐบาล ได้เริ่มจัดสรรงบประมาณสำหรับโครงการพระธรรมจาริกมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๐๙ เป็นต้นมา โดยผ่านทางกรมประชาสงเคราะห์ผู้เป็นเจ้าของเรื่อง และต่อมาเมื่อโครงการพระธรรมจาริก จัดให้มีการเรียนการสอนแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ที่ศูนย์ฝึกอบรมพระพุทธศาสนาแก่ภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ รัฐบาลก็ได้จัดสรรงบประมาณสำหรับการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษา โดยผ่านทางกรมการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนด้านโครงการการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรชาวเขา และผ่านทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อสนับสนุนการศึกษาของภิกษุสามเณรชาวเขาที่ด้อยโอกาส

ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีอาศรมฯ ที่ปฏิบัติงานครอบคลุมชาวเขาทั้ง ๙ เผ่า อันได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เย้า ลีซอ อีก้อ มูเซอ ลัวะ ถิ่น และขมุ และยังรวมไปถึงคนไทยและคนเผ่าอื่น ที่ตั้งหมู่บ้านอาศัยอยู่ในบริเวณข้างเคียง เช่น ไทยลื้อ ไทยใหญ่ จีนฮ่อ เป็นต้น จากโครงการนำร่องในปี พ.ศ.๒๕๐๘ ได้ให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการเข้าถึงจิตใจชาวเขา ในแง่ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความยากง่ายในการเข้าถึงจากการจัดลำดับชาวเขาเผ่าม้ง เป็นเผ่าที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุด รองลงไปได้แก่ชาวเขาเผ่าเย้ากะเหรี่ยง อีก้อ มูเซอ และลีซอ ตามลำดับ นี่เป็นการเสนอแนะข้อค้นพบเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๘ หรือเกือบ ๓๐ ปีมาแล้ว โดยคณะพระธรรมจาริกรุ่นแรกที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขา ๑๐ หมู่บ้าน แยกเป็น เผ่าม้ง ๒ หมู่บ้าน กะเหรี่ยง ๑ หมู่บ้าน ลีซอ ๑ หมู่บ้าน มูเซอ ๒ หมู่บ้าน เย้า ๒ หมู่บ้าน อีก้อ ๑ หมู่บ้าน และหมู่บ้านผสมมูเซอ-ม้ง ๑ หมู่บ้าน

จากจำนวนอาศรมพระธรรมจาริกที่ออกปฏิบัติงานกับชาวเขา ตามหมู่บ้านชาวเขาในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา น่าน สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร อุทัยธานี กาญจนบุรี เลย แพร่ รวม ๑๔ จังหวัด ๑๘๓ อาศรม ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ พบว่ามีอาศรมพระธรรมชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและเผ่าถิ่นมากกว่าชาวเขาเผ่าอื่นๆ และจัดลำดับ

ความสำคัญให้ชาวเขาทั้งสองเผ่า อยู่ในลำดับแรกของการจัดตั้งโครงการต่างๆ ตลอดจนการขยายการจัดตั้งอาศรมพระธรรมจาริกในหมู่บ้านของทั้งสองเผ่าก่อนและจะเน้นหนักในกลุ่มของชาวเขาเผ่าม้งและเย้า ที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ในปัจจุบันด้วยเช่นกัน

การขยายพื้นที่ปฏิบัติงานของโครงการได้ส่งผลกระทบที่รุนแรงต่อโครงการพระธรรมจาริก โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนบุคลากรอาสาสมัครขึ้นไปปฏิบัติงานพระธรรมจาริกตามอาศรมในหมู่บ้าน ซึ่งเห็นได้จากการเปิดรับสมัครพระภิกษุที่มีความประสงค์จะเข้าร่วมปฏิบัติงานเป็นพระธรรมจาริก ซึ่งอยู่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาปี พ.ศ.๒๕๓๗ มีพระภิกษุสามเณรมายื่นแสดงความจำนงใหม่ไม่ถึง ๓๐ รูป นับว่าเป็นจำนวนที่น้อยมาก และเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนระหว่างพระภิกษุสามเณรที่มาจากที่อื่นกับสังกัดวัดศรีโสดา ซึ่งปฏิบัติงานในโครงการพระธรรมจาริกในปี พ.ศ.๒๕๓๗ ที่มีทั้งหมดจำนวน ๓๔๘ รูปแล้ว พระเณรสังกัดวัดศรีโสดา มีจำนวนเพียง ๑๔๑ รูป โดยเป็นพระสงฆ์ ๓๑ รูป สามเณร ๑๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละเพียง ๔๐.๕๒ เท่านั้น ยังไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานทั้งหมด[๘๔]

ดังนั้น โครงการฝึกอบรมบุคลากรระยะยาว (โดยใช้เวลา ๔ ปี) ซึ่งเป็นโครงการร่วมระหว่างโครงการพระธรรมจาริกกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา ในการผลิตบุคลากรของโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งโครงการนี้มีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากรของโครงการพระธรรมจาริก เพราะเป็นโครงการที่คาดหวังไว้ว่า ภายหลังจากโครงการนี้ได้เริ่มต้นไปแล้วเป็นเวลา ๔ ปี จะมีพระภิกษุสามเณรของโครงการพระธรรมจาริก ที่กำลังศึกษาทางโลกในระดับอุดมศึกษาอยู่ปฏิบัติงานโครงการพระธรรมจาริกบนภูเขา อย่างน้อยปีละประมาณ ๑๖๐ รูป หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา แต่โดยข้อเท็จจริง จำนวนของพระภิกษุสามเณรที่เข้ารับการศึกษาตามโครงการนี้ ในปัจจุบันมีจำนวนต่ำกว่าเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ (ปีละประมาณ ๕๐ รูป)

อย่างไรก็ดี ในการออกปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกตามโครงการปี พ.ศ.๒๕๓๗ พบว่ามีพระภิกษุสามเณรชาวเขาออกปฏิบัติงานรวมกันทั้งสิ้น ๑๗๙ รูป โดยเป็นพระภิกษุสามเณรชาวเขาจากวัดอื่น ๆ ที่มิใช่วัดศรีโสดา เข้ามาร่วมปฏิบัติงานรวม ๓๘ รูป เป็นพระภิกษุ ๒๙ รูป และสามเณร ๙ รูป ทำให้จำนวนร้อยละของพระภิกษุสามเณรชาวเขา เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ ๕๑.๔๔ จากจำนวนของพระภิกษุสามเณร ผู้ร่วมโครงการพระธรรมจาริกทั้งหมด ๓๔๘ รูป

---

[๘๔] เรียงเดียวกัน, หน้า๑๔๔-๑๕๒.

โครงการพัฒนาบุคลากรของโครงการพระธรรมจาริกนอกจากจะแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาได้แล้ว ยังจะแก้ไขปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง อันได้แก่ ปัญหาพระธรรมจาริกไม่อยู่ปฏิบัติงานที่อาศรมฯ เป็นประจำ เพราะมีกิจนิมนต์อยู่บ่อย ๆ ในแต่ละเดือน เนื่องจากโครงการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของโครงการพระธรรมจาริกนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานภาคสนาม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเอกมากกว่าการสอบข้อเขียน ซึ่งถือว่าเป็นวิชารอง นั่นก็หมายความว่าพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในโครงการนี้ จะต้องสอบผ่านการปฏิบัติงานภาคสนามด้วย จึงจะมีสิทธิรับปริญญาบัตรได้

การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานที่เริ่มใช้โครงการต่างๆ แทนการปฏิบัติภารกิจแบบเดิม นับว่าโครงการพระธรรมจาริกได้ปรับปรุงตัวเองเข้าสู่การปฏิบัติงานที่เป็น “รูปธรรม” ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือโครงการอื่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งแต่ละโครงการจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน มีวิธีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เป็นการปฏิบัติงานในรูปแบบที่ “ทันสมัย” สอดคล้องกับโลกในยุค “โลกาภิวัตน์”

วัตถุประสงค์การดำเนินงานเผยแผ่ของพระธรรมจาริกที่ได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน มี ๖ ประการสำคัญ คือ

๑. เพื่อวางรากฐานของพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทยลงบนจิตใจของชาวเขาเผ่าต่างๆ โดยทั่วถึง

๒. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ ให้ชาวเขาเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับคนไทย รักและหวงแหนแผ่นดินที่ตนอยู่อาศัยทำมาหากิน

๓. เพื่ออบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่ชาวเขา ให้เป็นพลเมืองดี ทำประโยชน์แก่ประเทศ ช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยทางชายแดน

๔. เพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือ ในการแก้ไขปัญหาเดือดร้อนเฉพาะหน้าและให้ความรู้ในประการต่าง ๆ แก่ชาวเขา เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิตให้ดีขึ้น เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ

๕. แนะนำสั่งสอนให้ชาวเขาช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมและลูกหลานของตนในอนาคต

๖. ร่วมมือกับทางราชการในการสร้างความสำนึกแก่ชาวเขา ให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อันเป็นผลดีต่อความมั่นคงของชาติ

ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้จัดทำโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) โดยการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานงบประมาณแผ่นดินทำให้โครงการพระบัณฑิตอาสาได้เริ่มโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๓[๘๕] โดยเป็นผู้รับผิดชอบโครงการร่วมประสานงานกับโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นโครงการที่ทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ชาวเขาอย่างต่อเนื่อง จากการดำเนินงานของโครงการพระบัณฑิตอาสาที่ผ่านมา ได้คัดเลือกนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตต่าง ๆ อาสามาเป็นพระบัณฑิตนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในเขตทุรกันดาร เพื่อเสริมสร้างพลัง เน้นศักยภาพในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดส่งพระบัณฑิตอาสาที่จะไปพัฒนาบนพื้นที่สูงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องคัดสรรพระที่มีความรู้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีเทคนิควิธีการ ในการทำงานการเผยแผ่หลักธรรมที่หลากหลายทุกรูปแบบ การทำงานเป็นพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงกับพื้นที่ราบมีความแตกต่างกันมาก เพราะการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงต้องทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เนื่องจากความแตกต่างในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทัศนคติ และมีภาษาเป็นตัวของตัวเอง บางชาติพันธุ์ มีความรู้ความเข้าใจในด้านพระพุทธศาสนาน้อย มีความเชื่อในศาสนาบรรพบุรุษดั้งเดิมของชนเผ่าอย่างเหนียวแน่น

ผลจากการที่จัดส่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๔ ในเบื้องต้นจัดให้ขึ้นปฏิบัติงานอยู่กับพระธรรมจาริกในท้องที่ ที่มีอาศรมพระธรรมจาริกตั้งอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ แพร่ ลำปาง เชียงราย แม่ฮ่องสอน น่าน และพะเยา การทำงานร่วมกันทั้งพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาในขั้นต้น เป็นการเพิ่มบุคลากรในการปฏิบัติงาน แต่ไม่สามารถที่จะขยายฐานพื้นที่ในการในการทำงานให้ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านชาวเขามากขึ้นได้ เป็นการทำงานเดิมที่เคยทำมาก่อนหน้านั้นแล้ว เพราะเกิดแนวคิดในเบื้องต้นที่ว่า ไม่ควรที่จะส่งพระบัณฑิตอาสาอยู่ในหมู่บ้านรูปเดียวตามลำพัง เพราะยังไม่มีความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานบนพื้นที่สูง ควรที่จะให้เรียนรู้หลักการทำงานจากพระธรรมจาริกและทำงานร่วมกัน เพื่อให้การทำงานเพิ่มประสิทธิภาพ

---

[๘๕] พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก, **คู่มือ พระบัณฑิตอาสากับการพัฒนาบนพื้นที่สูง,** (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ พี.ดี., ๒๕๔๘), หน้า ๑-๙.

มากยิ่งขึ้น แต่จากการทำงานในช่วงแรกมีเป็นบางแห่ง การทำงานไม่ค่อยราบรื่นนัก เพราะแนวคิดไม่ตรงกันและไม่สามารถที่ปรับแนวคิดประสบการณ์เข้าหากันได้ แต่โดยภาพรวมของการปฏิบัติงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงนับว่าประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง ตัวชี้วัดคือ ในแต่ละอาศรมมีการจัดกิจกรรมหลากหลายมากขึ้น ส่งเสริมให้ชาวบ้าน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมของอาศรม มีรูปแบบในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น

หลังจากการจัดส่งพระบัณฑิตอาสาขึ้นไปปฏิบัติศาสนกิจตามหมู่บ้านในถิ่นทุรกันดารโดยการฝังตัวกับชาวบ้านตลอดเวลา ได้มีการสำรวจข้อมูลชุมชน ตลอดถึงรับทราบสภาพปัญหาแต่ละพื้นที่สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านการประกอบอาชีพ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกตรกรรมในไร่นา หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จไม่มีอาชีพเสริมรองรับ ทำให้ไม่มีรายได้ กอปรกับไม่สามารถที่จะขยายที่ทำกินได้ ที่ดินที่ใช้เพาะปลูกเสื่อมคุณภาพ ต้องใช้สารเคมีประเภทต่างๆ ทำให้เพิ่มรายจ่ายมากขึ้น ทำให้มีการอพยพแรงงานออกจากหมู่บ้าน โดยเฉพาะวัยแรงงานต้องออกไปทำงานต่างถิ่นในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก

๒. ด้านการสื่อสาร เนื่องพระบัณฑิตส่วนใหญ่เป็นคนพื้นราบ ในชุมชนบางแห่ง การติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านวัยกลางคนขึ้นไปมีความลำบาก เนื่องจากพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ ทำให้มีผลกระทบโดยตรงต่อการเผยแผ่หลักธรรม และการจัดกิจกรรม

๓. คุณภาพชีวิตบางชุมชนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เยาวชนไม่ได้รับการศึกษา เด็กขาดสารอาหาร ฐานะชาวบ้านค่อนข้างยากจน มีโรคภัยมาเบียดเบียน ในบางแห่งหน่วยงานของรัฐบริการด้านสถานศึกษา อนามัยยังเข้าไปไม่ทั่วถึง

๔. ขาดอุปกรณ์การเผยแผ่ การทำงานต้องอาศัยสื่อนำมาประกอบ เพื่อที่จะชักจูงดึงดูดความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น สื่อธรรมะ เพลงธรรมะ พระพุทธประวัติ เพื่อใช้เกี่ยวกับด้านการอบรมคุณธรรม

๕. งบประมาณในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมมีน้อย หมู่บ้านที่พระบัณฑิตอาสาขึ้นไปปฏิบัติงาน ล้วนแต่เป็นบ้านของกลุ่มชาติพันธ์ต่างๆ ความศรัทธาในพระสงฆ์ยังมีน้อย พระนักพัฒนา

บนพื้นที่สูงเองยังไม่สามารถที่จะหาแหล่งทุนในท้องถิ่นหรือที่อื่นได้ กอปรกับชาวบ้านสนับสนุนให้ได้แต่แรงงานเท่านั้น

๖. ด้านการส่งพระบัณฑิตเข้าในพื้นที่ การจัดส่งบุคลากรซ้ำซ้อนกับโครงการพระธรรมจาริก เพราะจะเป็นการใช้กำลังบุคลากรไม่คุ้มค่า เพราะยังมีหมู่บ้านอีกจำนวนมากที่ต้องการให้พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงเข้าพัฒนาในชุมชนของตนเอง

๗. สถานที่ปฏิบัติงาน ที่ผ่านมาโครงการได้ส่งพระบัณฑิตอาสากระจายในพื้นที่กว้างเกินไป อาศรมพระธรรมจาริกแต่ละแห่งอยู่ไกลกันมากจนไม่สามารถที่จะติดต่อประสานงาน และร่วมกิจกรรมได้ ทำให้ต่างคนต่างทำงาน ไม่มีการทำงานเป็นทีม ขาดที่ปรึกษาในการทำงาน การออกตรวจเยี่ยมเป็นไปด้วยความลำบาก ทำให้ยากแก่การติดตามประเมินผล

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับ แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ดังนี้

สุพัตรา สุภาพ[๘๖] ได้อธิบายว่า วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนความคิดและการกรำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือในสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

ปราณี วงษ์เทศ[๘๗] กล่าวว่า ระบบสังคมวัฒนธรรมบนฐานความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะในกลุ่มประชาชนที่มีความเจริญทางวิทยาการยังเข้าไม่ถึงนั้น จะมีอิทธิพลครอบคลุมพฤติกรรมทุกอย่างของชีวิต เพราะจะเป็นตัวอธิบายให้เหตุผลต่อการกระทำและกิจกรรมทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง หรือแม้แต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น อาหารการกิน กิริยามารยาทต่างๆ

อโนดาษ์ รัชเวทย์,ผศ.ดร.[๘๘] ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพบนฐานเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจุดประสงค์หลักเพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริมการจัดการ และอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย กิจกรรมการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าและการเผาในที่โล่งในชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมย่อยๆ ที่สำคัญ ได้แก่ กิจกรรมกำหนดพื้นที่ทางการเกษตรที่เกิดเหตุการณ์จุดไฟเผาและลุกลามไปยังพื้นที่อื่น

---

[๘๖] ธีราภรณ์ กิจจารักษ์, **ปัจจัยที่มีผลต่อการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ ๒ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนพานิช, ๒๕๔๓).

[๘๗] ปราณี วงษ์เทศ, **คติความเชื่อของชาวอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

[๘๘] อโนดาษ์ รัชเวทย์,ผศ.ดร. “การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพบนฐานเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **วารสารบัณฑิตวิจัย**, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘), หน้า ๗๘-๙๑.

เป็นไฟป่า กิจกรรมการลดการเผาเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร การลดการเผาเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรโดยนำมาทำเป็นปุ๋ยหมัก ซึ่งชาวบ้านจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในฤดูการเพาะปลูกถัดไป กิจกรรมการทำแนวกันไฟ เป็นการร่วมกันทำของอาสาสมัครท่องป่าเฝ้าระวังไฟของชุมชนบ้านนาปลาจาด กิจกรรมเดินป่าเฝ้าระวังไฟ เพื่อเฝ้าระวังไฟภายในพื้นที่ป่าบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน

พงศกร จันทราช, ผศ.[๘๙] ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาระบบฐานข้อมูลวัดและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดแมฮองสอน มีวัตถุประสงคเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลวัดและวัฒนธรรม โดยสร้างกระบวนการมีสวนรวมของคณะสงฆและชุมชนในการพัฒนาฐานข้อมูลวัดในเขตพื้นที่จังหวัดแมฮองสอนและเผยแพรให้เปนแหลงศึกษาค้นคว้าของบุคคลทั่วไป โดยมีกระบวนการวิจัยตั้งแตขั้นตอนของการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบ สำรวจข้อมูล วิเคราะหและออกแบบระบบ สร้างระบบฐานข้อมูลและพัฒนาระบบสารสนเทศรูปแบบของเว็บแอพพลิเคชั่น และมีการเผยแพรข้อมูลผานระบบเครือขายอินเทอรเน็ต และประเมินประสิทธิภาพการทำงานของระบบเพื่อปรับปรุง พัฒนาให้ดียิ่งขึ้น และจัดอบรมให้ความรู้การใช้งานระบบที่พัฒนาขึ้นแกคณะสงฆ จากการประเมินประสิทธิภาพการทำงานของระบบ โดยกลุมตัวอยางพระสงฆจำนวน ๓๐รูป พบวาคาเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่วนความถูกตองของเนื้อหาและการนำไปใช้ประโยชน คาเฉลี่ย ๔.๓๐ รองลงมาคือ สวนการบริหารจัดการ ข้อมูลสำหรับผูดูแลระบบ มีคาเฉลี่ยเทากับ ๔.๑๔ สวนการแสดงผลเว็บไซต มีคาเฉลี่ย ๔.๑๓ และมีคาเฉลี่ยรวมทั้ง ๓ สวนเทากับ ๔.๑๙ อยู่ในระดับมีประสิทธิภาพมาก

ระวิวรรณ โอฬารรัตน์มณี[๙๐] ได้ศึกษาเรื่อง พลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษากลุ่มไทใหญ่ ในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนและกลุ่มกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ จังหวัดตาก เพื่อสังเคราะห์ผลวิจัย ทั้งสองกรณีในประเด็นเกี่ยวกับพลวัตของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภายใต้บริบทและปัจจัยร่วมของสภาพแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม

---

[๘๙] พงศกร จันทราช, ผศ. “การพัฒนาระบบฐานข้อมูลวัดและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดแมฮองสอน”. **FEU Academic Review**, มหาวิทยาลัยฟาร์อิสเทอร์น, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน – พฤศจิกายน ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๐-๑๙๓.

[๙๐] ระวิวรรณ โอฬารรัตน์มณี. “พลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษากลุ่มไทใหญ่ในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนและกลุ่มกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ จังหวัดตาก”. **วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจฉัย** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐), หน้า ๑๘๐-๑๙๓.

ของสองกลุ่มชาติพันธุ์ ผลการสังเคราะห์ทั้งสองกรณีศึกษาชี้ให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับพหุปัจจัยที่เกี่ยวเนื่องกับการอพยพย้ายถิ่นฐาน ตลอดจนบริบททั้งภายในและภายนอกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกะเหรี่ยงที่อพยพมาอาศัยในประเทศไทย ตลอดจนความสัมพันธ์สองทางระหว่าง มนุษย์กับสภาพแวดล้อมอันเป็นกระบวนการปรับตัวที่ต่อเนื่องของมนุษย์ด้วย

สมบัติ สิงฆราช[๙๑] ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในมุมมองด้านการผลิตของสินค้าชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อยกระดับสินค้าชุมชนสู่แม่ฮ่องสอนไซเบอร์มอลล์ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาสินค้าชุมชนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนทางด้านการผลิต โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใน 7 อำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวม 44 กลุ่ม ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2555 ถึงมีนาคม พ.ศ. 2556 และใช้วิธีวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ในการวิเคราะห์ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาด้านการผลิตโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์ ต้นทุนและผลตอบแทนของสินค้าชุมชน ผลการวิเคราะห์ ด้านการผลิต พบว่า ปัญหาที่กลุ่มผู้ผลิตส่วนใหญ่เผชิญ ได้แก่ ราคาวัตถุดิบสูง การขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน การขาดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การขาดเทคโนโลยี ในการผลิตและการออกแบบ และการขาดช่างฝีมือดี สำหรับการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตของแต่ละกิจการพบว่า มีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับ ลักษณะของสินค้าโดยสินค้าที่ใช้แรงงานเข้มข้นในการ ผลิตจะมีต้นทุนการผลิตที่สูงกว่าสินค้าที่ใช้ทุนเข้มข้น ดังนั้นสินค้าที่ใช้แรงงานเข้มข้นจึงให้ผลตอบแทนจากการ ผลิตที่ต่ำกว่า ทั้งนี้ ผลจากการดำเนินงานของโครงการ ทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชนเพิ่มขึ้น ลดปัญหาการอพยพ ย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานในเมืองใหญ่และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

มยุรี ถาวรพัฒน์,ดร.[๙๒] ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ (ละว้า) บ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อนำเสนอการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ ซึ่งสรุปได้

---

[๙๑] สมบัติ สิงฆราช, “การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในมุมมองด้านการผลิตของสินค้าชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน”, **วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร**, ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๓ (ม.ป.ป.), หน้า ๕๔-๖๓.

[๙๒] มยุรี ถาวรพัฒน์,ดร., “การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ (ละว้า) บ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, **วารสารกระแสวัฒนธรรม**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒๘ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗), หน้า ๕๙-๖๖.

ว่าการจะการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้นั้นต้องเกิดจากกระบวนการคู่ขนานกันระหว่างนักวิชาการจากภายนอกกับคนภายในชุมชน คือ ต้องเกิดจากคนนอก-คนใน (Outsider & Insider) โดยการที่นักวิชาการเข้าไปกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญและช่วยพัฒนาฐานความรู้ให้เกิดขึ้น โดยอิงหลักทฤษฎีจิตวิทยาว่า การสร้างแรงจูงใจด้านบวก สามารถทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและความมีศักดิ์ศรี (Prestige) ในภาษาและวัฒนธรรมของตน และให้รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community bases research) และรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ทำให้ชุมชนสามารถตัดสินใจและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันสังคมภายนอก เช่น เครือข่ายของนักวิชาการภายนอกหลายๆ หน่วยงานเข้ามาทำงานบูรณาการความรู้ร่วมกันจึงจะนำไปสู่ความยั่งยืน คือเป็น Outsider + Insider = Sustainability

พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ[๙๓] ได้ศึกษาเรื่อง โครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เพื่อพัฒนาขีดความสามารถด้านแนวคิด กระบวนการ ทักษะและเทคนิคทางด้านการสื่อสารในการทำงานพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนและสร้างเสริมพัฒนาเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและพระนักพัฒนาในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของเจ้าหน้าที่นิเทศโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) จากเดิมเจ้าหน้าที่นิเทศโครงการฯ คิดและวางแผนกิจกรรมเองทั้งหมด แต่เมื่อดำเนินโครงการแล้วพระบัณฑิตอาสาได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด ตัดสินใจ วางแผน และการลงมือปฏิบัติ ทำให้พระบัณฑิตอาสามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการทำงานพัฒนามากขึ้น นำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้มีการเปลี่ยนแปลงของพระบัณฑิตอาสาที่เข้าร่วมโครงการฯเองมากขึ้นในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านพฤติกรรมการทำงาน มีการนำทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) มาใช้ในการการวางแผนทำงาน การดำเนินกิจกรรรมมีการใช้สื่อพื้นบ้านและวัฒนธรรมชุมชนมาผสมผสานกับหลักพุทธธรรมและแปลงสู่การปฏิบัติ ด้านความรู้ความเข้าใจ พระบัณฑิตอาสามีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) สื่อพื้นบ้านและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนใน

---

[๙๓] พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ, “**โครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา**”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

การดำเนินกิจรรม และเทคนิคการประยุกต์หลักธรรมในกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายมากขึ้น ด้านทักษะและเทคนิคการดำเนินการ ในการจัดกิจกรรมพระบัณฑิตอาสาได้เน้นกระบวนการเพื่อให้การดำเนินให้ประสบความสำเร็จ มีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย เตรียมตนเอง ประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย และการสรุปผลการดำเนินงาน ด้านการเปลี่ยนแปลงของชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะทางอารมณ์ จิตใจและสังคม มีความสามัคคีในหมู่เยาวชน และความสัมพันธ์อันดีในหมู่เครือญาติกับพระสงฆ์ ด้านการลดละเลิกเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในวันทำพิธีกรรมหรือประเพณีชุมชนมีหลายพื้นที่สามารถลดได้ประมาณร้อยละ ๖๐ และร้อยละ ๔๐ ชาวบ้านสามารถทำพิธีกรรมโดยไม่มีเหล้า ด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณและปัญญา ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจหลักพุทธธรรม รูปแบบ/คุณค่า/ความหมายของประเพณี/วัฒนธรรมของชุมชน และมีการบูรณาการหลักพุทธธรรม (ศีล๕) เข้ากับรูปแบบ/คุณค่า/ความหมายของประเพณีหรือพิธีกรรมและแปรสู่การปฏิบัติได้

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน” มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

๓.๘ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยทฤษฎีการสื่อสารวัฒนธรรม แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พระสงฆ์กับการพัฒนาบนพื้นที่สูง

(๒) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงสภาพและปัญหา แนวทางการปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียนสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (Lesson Learned Focus Group) เพื่อให้ได้รูปแบบในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงต้นแบบ

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พื้นที่พระธรรมจาริก (กศพจ.) อาศรมพระบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้เข้าปฏิบัติงานในอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทีมวิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-Depth Interview) โดยแบ่งเป็น

๑. ตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการหรือพระนักพัฒนาในพื้นที่ รวมจำนวน ๙ รูป ดังนี้

พื้นที่ต้นแบบอำเภอสบเมย จำนวน ๑ รูป คือ

๑. พระจักรินทร์ปฐม วชิรจิตฺโต พระนักพัฒนาบ้านแม่ทะลุ

พื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่ลาน้อย จำนวน ๑ รูป คือ

๑. พระอินสม ฐิตสาโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่แลบ

พื้นที่ต้นแบบอำเภอขุนยวม จำนวน ๕ รูป คือ

๑. พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่

๒. พระปฏิภาณ ปาลิโต, พระนักพัฒนาบ้านสวนอ้อย

๓. พระยุทธนา ยสธโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่ออ

๔. พระสุวิทย์ รตนโชโต, พระนักพัฒนาบ้านแม่ออ

๕. พระดวงทิตย์ สนฺตจิตฺโต, พระนักพัฒนาบ้นสล่าเจียงตอง (อ.แม่สะเรียง)

พื้นที่ต้นแบบอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จำนวน ๒ รูป คือ

๑. พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง

๒. พระอธิการอภิชัย อภิชโย, หัวหน้าศูนย์ธรรมจาริกดูแลอาศรมบ้านป่าหมาก

๒. ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ รวมจำนวน ๙ คน ดังนี้

พื้นที่ต้นแบบอำเภอสบเมย จำนวน ๑ คน คือ

๑. นายภาษีเจริญ พิศสมัย ผู้ใหญ่บ้านแม่ทะลุ

พื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่ลาน้อย จำนวน ๑ คน คือ

๑. นายสุรศักดิ์ กมลศรี, กำนันตำบลแม่ลาน้อย

พื้นที่ต้นแบบอำเภอขุนยวม จำนวน ๕ คน คือ

๑. นายเล็ก กองแก้วสีงาม, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวมน้อย บ้านแม่โกปี่

๒. นายสมพงษ์ กระจายโชค, ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด

๓. นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ

๔. นายอำพัน พิพัฒน์ผกา, ผู้ใหญ่บ้านสวนอ้อย

๕. นายพิศวาส คำอ้าย, ผู้ใหญ่บ้านสล่าเจียงตอง (อ.แม่สะเรียง)

พื้นที่ต้นแบบอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จำนวน ๒ คือ

๑. นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง

๒. นายสมโภชน์ นีกรี, ผู้ใหญ่บ้านป่าหมาก

๓. ตัวแทนกลุ่มผู้นำในชุมชนในพื้นที่รวมจำนวน ๙ คน ดังนี้

พื้นที่ต้นแบบอำเภอสบเมย จำนวน ๑ คน คือ

๑. นางจันทนา หนุนดาราเด่น แกนนำชุมชนบ้านแม่ทะลุ

พื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่ลาน้อย จำนวน ๑ คน คือ

๑. นายแสวง เขื่อทอง แกนนำชุมชนบ้านแม่แลบ

พื้นที่ต้นแบบอำเภอขุนยวม จำนวน ๕ คน คือ

๑. นางสาวชบาไพร นภาไพบูลย์, แกนนำชุมชนบ้านแม่หาด

๒. นายตรีทอง เอื้องแสนสวน, แกนนำชุมชนบ้านแม่โกปี่

๓. นายเอกพล น้ำใจงามพร้อม, แกนนำชุมชนบ้านหัวแม่ลาก๊ะ

๔. นายพดิลอย ประเสริฐเลิศดี, แกนนำชุมชนบ้านสวนอ้อย

๕. นายจงจิตร ปิ่นตาคำ, แกนนำชุมชนบ้านสล่าเจียงตอง (อ.แม่สะเรียง)

พื้นที่ต้นแบบอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จำนวน ๒ คน คือ

๑. นายแปล ประสาทดียิ่ง, แกนนำบ้านห้วยผึ้ง

๒. นางสมศรี สุนันทสิริวัต, ตัวแทนกลุ่มผู้นำในชุมชนบ้านปางหมู

รวมทั้งสิ้น ๒๗ รูป/คน

และสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. พระครูอนุยุตสังฆกิจ, เจ้าอาวาสพระธาตุวัดปางหมูและเจ้าคณะตำบลปางหมู, อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน
๒. พระครูสมุห์ณัฐฌา อุทโย, ผู้ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่พักสงฆ์บ้านชานเมือง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน
๓. พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน
๔. พระอนุสรณ์ จารุธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอสบเมย, อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
๕. พระอธิการจร ปภสฺสโร, เจ้าคณะตำบลทุ่งยาว ครูพระสอนศีลธรรม, อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
๖. พระใบฎีกาทองคำ ธนสีโล, ครูพระสอนศีลธรรม วัดกุงไม้สัก ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน
๗. พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
๘. พระปฏิภาณ ปาลิโต, พระนักพัฒนาบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
๙. พระจักรินทร์ปฐม วชิรจิตฺโต, พระนักพัฒนาบ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
๑๐. พระอธิการอภิชัย อภิชโย, หัวหน้าศูนย์พระธรรมจาริกดูแลอาศรมบ้านป่าหมาก ต.ห้วยปูลิง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน
๑๑. พระอินสม ฐิตสาโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่แลบ ต.แม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน
๑๒. พระดวงทิตย์ สนฺตจิตโต, พระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน
๑๓. พระวรยุทธ วรทินฺโน, พระนักพัฒนาบ้านห้วยโป่ง (อดีตพระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ๒๕๕๘-๒๕๖๐) ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน
๑๔. นายตรีทอง เอื้องแสนสวย, ตัวแทนผู้นำชุมบ้านแม่โกปี่ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
๑๕. นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
๑๖. นายภาษีเจริญ พิสสมัย, ผู้ใหญ่บ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
๑๗. นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน
๑๘. นายปัญญา หอมเที่ยงแท้, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน
๑๙. นายอำพัน พิพัฒน์ผกา, ผู้ใหญ่บ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
๒๐. นายสมพงษ์ กระจายโชค, ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๑.ครูพัชราพรณ์ วิมาลัย, โรงเรียนบ้านในสอย ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๒.นางสาวชบาไพร นภาไพบูลย์, ตัวแทนชุมชนบ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๓.นายตรีทอง เอื้องแสนสวน, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๔.นายเอกพล น้ำใจงามพร้อม, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๕.นายพดิลอย ประเสริฐเลิศดี, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๖.นายแปล ประสาทดียิ่ง, ตัวแทนแกนนำบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๗.นายเปลี่ยน มาวิน, ตัวแทนกลุ่มผู้แกนนำชุมชนบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๘.นายบุญโยง อินทกร, ตัวแทนแกนนำบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๙.นางสมศรี สุนันทสิริวัต, ตัวแทนแกนนำบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๓๐.นางศรีศุกร์ มาวิน, ตัวแทนกลุ่มแกนนำในชุมชนบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

โดยมีดร.ชวลิต ขอดศิริ อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นวิทยากร

๓.๒.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ สมัครเข้าร่วมโครงการก่อนปี พ.ศ. ๒๕๖๐

ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) ได้แก่ กลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ประกอบด้วย เจ้าคณะปกครองระดับอำเภอหรือตำบล หรือ พระนักพัฒนา กลุ่มผู้นำชุมชนประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว กลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๗ รูป/คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจพื้นที่ และแบบสัมภาษณ์ (Structure In-depth Interview)

๑. แบบสำรวจบริบทพื้นที่ และแบบสัมภาษณ์ สำหรับสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าคณะปกครองระดับอำเภอหรือตำบล หรือ พระนักพัฒนา กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว กลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ โดยมีกระบวนการพัฒนาเครื่องมือ ดังนี้

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสำรวจบริบทพื้นที่ และแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

๔) นำแบบสำรวจบริบทพื้นที่และแบบสัมภาษณ์ที่สร้างแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน คือ พระครูสุนทรสังฆพินิต,ดร. อาจารย์ ดร.ชวลิต ขอดศิริ และอาจารย์ ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ ตรวจแก้ไข

๕) นำแบบสำรวจบริบทพื้นที่และแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น มาปรับปรุงแก้ไขตามข้อข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๗ รูป/คน แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนทั่วไป เพื่อสอบถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ บริบทชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูง ความเป็นมาของชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูง วิถีชีวิตและการดำรงชีพของคนในชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูงเมื่อครั้นในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน การให้การส่งเสริม หรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระ

นักพัฒนา กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชมเข้าร่วม และข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ในชุมชนที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดอันเป็นประโยชน์ในอนาคต

ตอนที่ ๒ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับ สภาพและปัญหา แนวทางการปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

ตอนที่ ๓ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับ สภาพและปัญหา แนวทางการปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

๖). ปรับปรุงเครื่องมือและจัดทำเครื่องมือ เพื่อนำไปจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. นำหนังสือขออนุญาตเข้าทำการศึกษาวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงเชียง ไปยังตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าคณะปกครองระดับอำเภอหรือตำบล กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว กลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อนัดหมายในการสัมภาษณ์และการเข้าศึกษาในพื้นที่

๒. การเข้าศึกษาในพื้นที่เพื่อสำรวจบริบทพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยมีกิจกรรม ดังนี้

๒.๑ การสำรวจบริบทพื้นที่ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบทพื้นที่ เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๒ การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Structure In–depth Interviews) กับกลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มแกนนำในชุมชน จำนวน ๒๗ รูป/คน พื้นที่พระธรรมจาริก (กศพจ.) และพระบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้เข้าปฏิบัติงานในอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๓ การประชุมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

๓. ประมวลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการประชุมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน มาตรวจสอบความสมบูรณ์ สรุปประเมินผลการเก็บรวบรวบข้อมูลในทุกกระบวนการ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ เรื่องแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระพัฒนา

๒. การติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระพัฒนา

๓. การวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระพัฒนา

๔. การสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระพัฒนา

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐานของแต่ละพื้นที่ รูปแบบและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัย “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มแกนนำในชุมชน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๗ รูป/คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Structure In-depth Interviews) และการประชุมสนทนาเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group Discussion) จำนวน ๓๐ รูป/คน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ๑.กลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ หรือพระนักพัฒนาในพื้นที่ ๒.กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ๓. กลุ่มแกนนำในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว กลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ต้นแบบ ๔ อำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยขอนำเสนอใน ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ตอนที่ ๒ ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ตอนที่ ๔ สังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ตอนที่ ๑ แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบริบทชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา และแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาในพื้นที่ต้นแบบ ของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ดังนี้

๑.๑. อาศรมบ้านแม่ทะลุ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๕ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย ซึ่งประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้านได้แก่ หมู่ ๑ บ้านเลโค๊ะ หมู่ ๒ บ้านแม่คะตวน หมู่ ๓ บ้านขุนแม่คะตวน หมู่ ๔ บ้านห้วยกองมูล **หมู่ ๕ บ้านแม่ทะลุ** หมู่ ๖ บ้านซื่อมื่อ หมู่ ๗ บ้านแม่ลามาหลวง หมู่ ๘ บ้านทียาเพอ หมู่ ๙ บ้านน้ำออกฮู หมู่ ๑๐ บ้านห้วยทีซะ, ปู่แก้ว หมู่ ๑๑ บ้านทีฮือลือ พื้นที่ของหมู่บ้านส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตภูเขาและป่าอนุรักษ์ เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๐ ชาวบ้านเชิญผู้นำศาสนาชื่อตาหมื่อข่า อาโข่มารวมตัวกันก่อตั้งเป็นหมู่บ้าน[๑] อาชีพหลักคือทำนา ทำสวน ทำไร่ หรือเกษตรกรรม ส่วนอาชีพเสริมคือ ทอผ้าและจักสาน หน่วยงานที่มาสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน เช่นอำเภอสบเมย เกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรเอกชนไม่แสวงหาผลกำไร (NGO=Non-government Organization)[๒] เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านเองที่ได้รวมกันบริจาคเงินในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชน กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ พิธีสรงน้ำพระธาตุประจำปี การทอผ้ากะเหรี่ยงด้วยมือ และการตำข้าวแบบปาเกอะญอ

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านแม่ทะลุ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย คือ การรณรงค์จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านลด ละเลิกเหล้าและยาเสพติด[๓] โดยเฉพาะช่วงเทศกาลเข้าพรรรษา อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการ

---

[๑] สัมภาษณ์ นายภาษีเจริญ พิสสมัย, ผู้ใหญ่บ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๖ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๒] สัมภาษณ์ นางจันทนา หนุนดาราเด่น, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ. แม่ฮ่องสอน, ๒๖ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๓] สัมภาษณ์ พระจักรินทร์ปฐม วชิรจิตฺโต, พระนักพัฒนาบ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ. แม่ฮ่องสอน, ๒๖ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

เรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การใช้ภาษาและการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น รู้จักเก็บและอดออมกันมากขึ้น

๑.๒. อาศรมบ้านแม่แลบ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๖ ตำบลแม่ลาน้อย อำเภอแม่ลาน้อย สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาและมีบางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำที่สำคัญ คือ แม่ลาน้อย และแม่น้ำยวมไหลผ่าน ประวัติความเป็นมา แต่เดิมเชื่อว่าเป็นถิ่นที่ตั้งของชาวลั๊วะ (ละว้า) อาศัยประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพตามลำน้ำสองแง่ ซึ่งมีต้นน้ำจากเทือกเขาเดียวกัน แง่ที่ไหลไปทางแม่ลาหลวงเป็นแง่ที่กว้างใหญ่และมีความยาวกว่าแง่ที่ไหลมาทางแง่แม่ลาน้อย และเนื่องจากที่ราบข้างลำน้ำเป็นถิ่นฐานทำมาหากินของพวกชาวลั๊วะมาก่อน จึงเรียกชื่อแม่น้ำทั้งสองสายว่า "แม่ลั๊วะหลวง" และ "แม่ลั๊วะน้อย" ต่อมาชาวลั๊วะถูกชาวเงี้ยว (ไทยใหญ่) เข้าแย่งที่ทำกิน พวกลั๊วะจึงร่นถอยอพยพห่างออกไป นานๆ เข้าการออกเสียงคำว่า "ลั๊วะ" ก็เพี้ยนไปเป็น "ลา" ตามสำเนียงของชาวเงี้ยว ในที่สุดเรียกชื่อเป็น "แม่ลาน้อย" มาจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านแม่แลบมีบ้านอยู่ประมาณ ๓๐๐ หลังคาเรือน แบ่งออกเป็นชาวคริสต์ประมาณ ๒๒๐ หลังคาเรือน และชาวพุทธอยู่ประมาณ ๘๐ หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง[๔] อาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ส่วนอาชีพเสริมคือ ค้าขาย ทอผ้า รับจ้าง หน่วยงานที่มาสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่นอำเภอแม่ลาน้อย เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานพระธรรมจาริก เป็นต้น กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ สรงน้ำพระธาตุประจำปี ตานก๋วยสลาก ทำบุญตามวันและเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านแม่แลบ ตำบลแม่ลาน้อย อำเภอแม่ลาน้อย คือ การสั่งสอนให้ชาวบ้านนำหลักศีล ๕ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และการเคารพนับถือซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชน มีการรดน้ำดำหัวกัน อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก สรงน้ำพระธาตุประจำปี ทำบุญตามวันและเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา การไหว้พระสวดมนต์ประจำทุกวันพระ อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การสื่อสารกับชาวบ้าน เนื่องจากต้องใช้ภาษา

---

[๔] สัมภาษณ์ นายแสวง เขื่อนทอง, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่แลบ ต.แม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๓ สิงหาคม, ๒๕๖๑.

กะเหรี่ยง ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนอยู่ร่วมกันได้ดี ไม่มีความขัดแย้ง และมีความสามัคคีเกื้อกูลกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน[๕]

๑.๓. อาศรมบ้านแม่โกปี่ อาศรมบ้านแม่หาด และอาศรมหัวแม่ลาก๊ะ ตั้งอยู่ในตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม สภาพภูมิประเทศเป็นป่าเขาทุรกันดาร ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน ถึงร้อยละ 80 ของพื้นที่ แหล่งน้ำที่สำคัญของตำบล คือ ลำน้ำปอน ลำน้ำแม่แจ๊ะ ลำน้ำแม่โทปี และลำน้ำแม่ลาก๊ะ ประวัติความเป็นมาได้มีการจัดตั้งตำบลแม่ยวมน้อย เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๐ โดยมีหมู่บ้านอยู่ในการปกครอง ในระยะแรก ๑๔ หมู่บ้าน ต่อมามีการแยกตำบลแม่อูคอออกไป จึงเหลือหมู่บ้านในการปกครองปัจจุบัน ๘ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านหัวปอน หมู่ ๒ บ้านแม่โกปี่ หมู่ ๓ บ้านหว่าโน หมู่ ๔ บ้านแม่ออ หมู่ ๕ บ้านแม่แจ๊ะ หมู่ ๖ บ้านแม่หาด หมู่ ๗ บ้านห้วยมะบวบ และหมู่ ๘ บ้านหัวแม่ลาก๊ะ

บ้านแม่โกปี่มีบ้านอยู่มากกว่า ๙๐ หลังคาเรือน มีชาวบ้านทั้งหมดประมาณ ๒๗๗ คน ใช้ภาษากะเหรี่ยงในการสื่อสาร ก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นเมื่อประมาณ ปีพ.ศ.๒๔๕๐ โดยมีผู้นำคนแรกคือ พ่อเฒ่าปาแฮ และในปีพ.ศ.๒๔๖๐ ได้มีนายพะแปร่ ได้รับการเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกในการพัฒนาหมู่บ้าน[๖] ส่วนบ้านแม่หาดมีบ้านอยู่ประมาณ ๓๘ หลังคาเรือน มีชาวบ้านทั้งหมดประมาณ ๑๕๐ คน ใช้ภาษากะเหรี่ยงในการสื่อสาร ก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นประมาณปี พ.ศ.๒๔๘๗ โดยนายส่วยยอ เลิศตระกูล ต่อมาอีกห้าปีมีชาวบ้านจากบ้านหัวปอนมาอีก ๕ หลังคาเรือน จากนั้นมีการแยกครอบครัวและปลูกบ้านเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้[๗] และบ้านแม่ลาก๊ะมีบ้านอยู่ประมาณ ๖๕ หลังคาเรือน มีชาวบ้านทั้งหมดประมาณ ๒๘๐ คน ใช้ภาษากะเหรี่ยงในการสื่อสาร ก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๕ โดยนายปรีชา ศรีสู่ใจ เข้ามาพัฒนาและเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกในหมู่บ้านแห่งนี้[๘]

อาชีพหลักของทั้ง ๓ หมู่บ้าน คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ เช่นปลูกข้าว ข้าวโพด ถั่วแดง และอาชีพเสริม คือ เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง[๙] การสนับสนุนเครือข่ายพระนักพัฒนาและชุมชน ได้แก่

---

[๕] สัมภาษณ์ พระอินสม ฐิตสาโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่แลบ ต.แม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๓ สิงหาคม, ๒๕๖๑.

[๖] สัมภาษณ์ นายเล็ก กองแก้วสีงาม, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวมน้อย บ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๗] สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ กระจายโชค, ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๘] สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๙] สัมภาษณ์ นางสาวชบาไพร นภาไพบูลย์, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการจากอำเภอและจังหวัด ธนาคารกู้ยืมเพื่อการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ พระภิกษุ สามเณร พระบัณฑิตอาสา ชาวบ้านมาบริจาคเงินและสิ่งของเป็นครั้งๆ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ การตักบาตรทุกวันพระ สมาทานศีล ๕ ทุกวันพระ ทำวัตรสวดมนต์ช่วงเข้าพรรษา[๑๐] ทำบุญปีใหม่ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง งานศพ ทำความสะอาดพัฒนาอาศรม บ้านและโรงเรียน การช่วยสร้างอาศรม กุฏิและห้องน้ำ[๑๑]

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านแม่โกปี่ อำเภอขุนยวม คือ การเริ่มต้นจากนักเรียน โดยสอนหลักธรรมให้กับนักเรียนเป็นพื้นฐาน หลักธรรมกับการพัฒนาต้องไปคู่กัน พระนักพัฒนานำหลักธรรมมาสอนให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาทำวัตรสวดมนต์ เจริญสมาธิ นอกจากนี้ยังมีการถือศีลกินเจบางช่วงเป็นเวลา ๓ วัน[๑๒] อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ ชาวบ้านบางคนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม และบางครอบครัวมีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ภายในครอบครัว ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคีกันมากขึ้น เข้าใจพระพุทธศาสนาและชีวิตมากขึ้น เวลามีปัญหาสามารถใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหา มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาอาศรม หมู่บ้านและโรงเรียน[๑๓]

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านแม่หาด อำเภอขุนยวม คือ เน้นในเรื่องการปฏิบัติธรรม ทำสมาธิหลังจากสวดมนต์ มีการไหว้พระก่อนนอน และการไปนอนวัดเป็นบางครั้งช่วงวันพระ อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสาร

---

[๑๐] สัมภาษณ์ พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๑๑] สัมภาษณ์ นายตรีทอง เอื้องแสนสวน, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๑๒] สัมภาษณ์ พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๑๓] สัมภาษณ์ นายตรีทอง เอื้องแสนสวน, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

วัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ ไม่ค่อยมีพระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม[๑๔] ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีสติและสมาธิในการดำเนินชีวิต ทุกคนในชุมชนมีความสามัคคีกัน และมีส่วนร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและทางพระพุทธศาสนา[๑๕]

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านแม่ลาก๊ะ อำเภอขุนยวม คือ ยึดหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลัก เช่น การทำบุญตามแนวทางของพุทธศาสนา และการเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ของคริสต์ศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมวันพ่อกับวันแม่ และพัฒนาหมู่บ้านทุกปี[๑๖] อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ ชาวบ้านต้องเดินทางไปทำบุญร่วมกับหมู่บ้านอื่นในวันสำคัญทางพุทธศาสนา อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เนื่องจากชุมชนยังไม่มีพระภิกษุมาอยู่ประจำและไม่มีอาศรมถาวร แต่มีครูสอนศาสนาทางคริสต์มาสอนชาวบ้านแทน ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน[๑๗]

๑.๔. อาศรมบ้านสวนอ้อย ตั้งอยู่ในตำบลแม่เงา อำเภอขุนยาม สภาพพื้นที่โดยรวมเป็นภูเขาและป่าไม้ มีที่ราบแคบ ๆ ตามเชิงเขา เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ถนนและแม่น้ำ มีบ้านอยู่ ๓๖หลังคาเรือน มีชาวบ้านทั้งหมดประมาณ ๑๔๐ คน ใช้ภาษากะเหรี่ยงในการสื่อสาร[๑๘] นอกจากนี้ มีทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าไม้ หิน ดิน แหล่งน้ำ ทราย แร่ธาตุต่าง ๆ มีจุดผ่านแดนไทยพม่าสามารถใช้ในการติดต่อระหว่างประเทศชายแดน มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประวัติความเป็นมาบ้านสวนอ้อยไม่ทราบข้อมูลใครเป็นผู้ก่อตั้ง แต่มีการพัฒนาโดยนายจิตติ ผาติรัตนสิริ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

---

[๑๔] สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ กระจายโชค, ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๑๕] สัมภาษณ์ นางสาวชบาไพร นภาไพบูลย์, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๑๖] สัมภาษณ์ นายเอกพล น้ำใจงามพร้อม, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๑๗] สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๑๘] สัมภาษณ์ นายอำพัน พิพัฒน์ผกา, ผู้ใหญ่บ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๙ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

คนแรกที่เข้ามาพัฒนาหมู่บ้านแห่งนี้ ส่วนชุมชนตำบลแม่เงาตั้งมากว่า ๑๐๐ ปี ดินแดนแถบนี้เดิมเป็นป่าเขา และที่ราบเชิงเขาอันอุดมสมบูรณ์ ชนที่ตั้งรกรากถิ่นฐานจึงเป็นชนเผ่าไทยใหญ่ กะเหรี่ยง และคนเมืองที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งจากจังหวัดใกล้เคียง สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ดินแดนแถบตำบลนี้เป็นเขตที่จะเดินทางเข้าสู่ประเทศพม่า โดยกองทัพญี่ปุ่น แต่เนื่องจากเป็นที่ราบเชิงเขา และที่ราบลุ่มบางส่วน ดินอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน และทำการเกษตร ขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ปลูกข้าว ข้าวโพด กระเทียม และถั่วเหลือง อาชีพเสริม คือ รับจ้าง[๑๙] การสนับสนุนเครือข่ายพระนักพัฒนาและชุมชน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานราชการของอำเภอ และธนาคารเกษตรและสหกรณ์ พระธรรมจาริก พระบัณฑิตอาสา และพัฒนาสังคม กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ รักษาศีล ๕ ก่อเจดีย์ทราย พิธีผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ทำบุญตักบาตร ทำบุญงานบวช พิธีแต่งงาน งานศพ ทำความสะอาดอาศรม ทำบุญเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และเลี้ยงเจ้าเมือง[๒๐]

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านสวนอ้อย ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม คือ การทำบุญสัญจร ทำวัตรสวดมนต์ ทำบุญเดือน ๑๑ โดยให้ชาวบ้านในชุมชนทำบุญ ฟังธรรมะ ให้ข้อคิด คติเตือนใจ หลักธรรมในการดำเนินชีวิต และเจริญจิตภาวนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันพระ นอกจากนี้มีการเปิดสื่อธรรมให้ชาวบ้านได้ชม และยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตน[๒๑] อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ ชาวบ้านบางคนไม่ค่อยมีเวลามาร่วมกิจกรรม บางคนก็มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่สบาย การใช้ภาษาและการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีจิตใจที่สงบ สบายใจ เข้าวัดทำบุญมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกันและมีสายสัมพันธ์แบบเครือญาติในชุมชน[๒๒]

---

[๑๙] สัมภาษณ์ นายพดิลอย ประเสริฐเลิศดี, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๙ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๒๐] สัมภาษณ์ นายอำพัน พิพัฒน์ผกา, ผู้ใหญ่บ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๒๑] สัมภาษณ์ พระปฏิภาณ ปาลิโต, พระนักพัฒนาบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๒๒] สัมภาษณ์ นายพดิลอย ประเสริฐเลิศดี, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๙ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

๑.๕. อาศรมบ้านสล่าเจียงตอง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๖ ตำบลเสาหิน อำเภอเมืองแม่สะเรียง สภาพพื้นที่เป็นชุมชนเล็กๆ ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูง กลางหุบเขาที่สลับซับซ้อนล้อมรอบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน และยังเป็นเขตรอยต่อชายแดนระหว่างประเทศไทยกับพม่า ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ การเดินทางจะลำบากในทุกฤดูกาลแต่จะลำบากมากในช่วงฤดูฝน ข้างหมู่บ้านจะมีลำห้วยไหลผ่านชื่อว่าแม่แงะ ซึ่งเป็นลำห้วยหลักของชุมชน การตั้งบ้านเรือนก็จะอยู่รอบๆ เชิงเขาใกล้ลำธารที่ไหลผ่าน มีชาวบ้านจำนวน ๓๓ หลังคาเรือน มีทั้งชาวไทใหญ่และชาวกะเหรี่ยง ชาวบ้านนับถือพุทธศาสนาจำนวน ๓๒ หลังคาเรียน และอีก ๑ หลังคาเรือนนับถือศาสนาคริสต์ ประวัติความเป็นมา บ้านสล่าเจียงตองเดิมแล้วก่อตั้งขึ้นเนื่องจาก ชาวบ้านได้อพยพมาจากเมืองเจียงตอง รัฐไทยใหญ่ประเทศเมียนมาร์ เมื่อประมาณสองร้อยกว่าปีมาแล้ว สำหรับผู้ที่มาอยู่เป็นกลุ่มแรกนั้นมีด้วยกัน ๕ ครอบครัว โดยมีครอบครัวพ่อเฒ่าจิกทิเป็นผู้นำ ก่อนหน้านี้เรียกชื่อว่าหมู่บ้านแม่เงะ ตามชื่อของลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ต่อมาได้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่าบ้านเจียงตองตามเมืองเก่าที่อพยพมา แต่เนื่องจากพ่อเฒ่าจิกทิเป็นสล่า (หมอหรืออาจารย์ในการรักษาและทำพิธีต่างๆ ทางไสยศาสตร์) คนส่วนใหญ่จึงเรียกว่าบ้านสล่าเจียงตองมาจนถึงปัจจุบัน[๒๓] อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ปลูกถั่วเหลือง งา และกระเทียม และเลี้ยงสัตว์ การสนับสนุนเครือข่ายพระนักพัฒนาและชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลและจังหวัด หน่วยงานราชการของอำเภอ พระบัณฑิตอาสา และหน่วยงานเอกชนอื่นๆ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ ทำบุญตามวันและเทศกาลสำคัญพุทธศาสนาและของชาติ ปลูกป่าและบวชปลากำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ ทำบุญต่างซอมต่อโหลง เป็นต้น[๒๔]

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ บ้านสล่าเจียงตอง ตำบลเสาหิน อำเภอเมืองแม่สะเรียง คือ ทำบุญและไหว้พระสวดมนต์ทุกวันพระ ๑๕ ค่ำ เดินธรรมยาตรา อบรมนักเรียนทุกวันพระ เยี่ยมเยือนอาศรมและหมู่บ้านใกล้เคียง เยี่ยมชาวบ้านและแจกยารักษารักษาโรค สมาทานงดเหล้าเข้าพรรษา ทำแนวกันไฟปุ๋ยหมัก อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ ชาวบ้านยังไม่สามารถสวดมนต์ภาษาบาลีได้คล่อง ต้องให้ทำวัตรสวดมนต์ช้าๆ ฤดูฝนยากต่อการเดินทางและชาวบ้านต้องทำงานของตนเอง[๒๕] ผลลัพธ์ที่

---

[๒๓] สัมภาษณ์ นายพิศวาส คำอ้าย, ผู้ใหญ่บ้านสล่าเจียงตอง ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๒๔] สัมภาษณ์ พระดวงทิตย์ สนฺตจิตโต, พระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๒๕] สัมภาษณ์ พระวรยุทธ วรทินฺโน, พระนักพัฒนาบ้านห้วยโป่ง (อดีตพระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ๒๕๕๘-๒๕๖๐) ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ กันยายน, ๒๕๖๑.

ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนได้ทำบุญ สมาทานรักษาศีล ฟังธรรม และเจริญสมาธิภาวนา เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระนักพัฒนากับคนในชุมชน พระนักพัฒนากับชาวบ้านและพระใกล้เคียง มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน[๒๖]

๑.๖. อาศรมบ้านห้วยผึ้ง ตั้งอยู่ในตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน สภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ตลอดปี เป็นพื้นที่ต้นน้ำ ใกล้เขตติดต่อบ้านแม่นามน ประเทศเมียนม่าร์ สภาพภูมิอากาศฤดูหนาวจะหนาวมาก ฤดูฝนจะมีฝนตกชุก ฤดูร้อนจะมีอากาศดีมาก ประวัติความเป็นมา มีชาวบ้านประมาณ ๒๒๕ ครัวเรือน บ้านห้วยผึ้งมีชาวบ้านที่เป็นชาวกะเหรี่ยงแดง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ อีก ๑๐ เปอร์เซ็นต์เป็นชาวไทใหญ่ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาประมาณ ๓๐ ปีเท่านั้น ชาวกะเหรี่ยงแดงมีเพียง ๑ หลังคาเรือนที่นับถือคริสต์ศาสนา[๒๗] มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น ๘ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านห้วยผา หมู่ ๒ บ้านสุยะ (น้ำกัด) หมู่ ๓ บ้านห้วยผึ้ง หมู่ ๔ บ้านนาปลาจาด หมู่ ๕ บ้านทุ่งมะส้าน หมู่ ๖ บ้านแม่สุยะใหม่ หมู่ ๗ บ้านห้วยส้านใหม่ หมู่ ๘ บ้านห้วยส้านใน อาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ปลูกข้าว กระเทียม และอาชีพรองคือ การหาของป่า เช่น น้ำผึ้ง เป็นต้น การสนับสนุนเครือข่ายพระนักพัฒนาและชุมชน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลและจังหวัด หน่วยงานราชการของอำเภอ มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาถิ่นกันดาร ศูนย์ฝึกอาชีพแม่ฮ่องสอน สาธารณสุขตำบล และเกษตรบนพื้นที่สูง กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ สอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนและเด็กในชุมชนสอบธรรมศึกษา ทำบุญวันแม่และวันพ่อ งานบุญต้นที่ ทอดผ้าป่า ดำหัวพระเถระและผู้สูงอายุ สืบสานงานประเพณีของชุมชน ไหว้พระสวดมนต์ข้ามปี สืบสานงานประเพณี ซ่อมแซมเสนาสนะ และเลิกเหล้าเข้าพรรษา[๒๘]

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านห้วยผึ้ง ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน คือ การใช้ภาษาไทยผสมผสานกับภาษาถิ่นเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา และหลักธรรมคำสอนเป็นหลักการดำเนินชีวิต เช่น ฆราวาสธรรม ๔ จักรธรรม ๔ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ และกัลยาณมิตร ๗ นอกจากนี้

---

[๒๖] สัมภาษณ์ พระดวงทิตย์ สนฺตจิตโต, พระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๒๗] สัมภาษณ์ นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๒๘] สัมภาษณ์ นายแปล ประสาทดียิ่ง, ตัวแทนแกนนำบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

ได้ประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าให้เหมาะสมกับผู้ที่รับสาร เน้นให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สันโดษ เรียบง่าย มีเมตตาธรรมต่อกันและกันเป็นพื้นฐาน[๒๙] อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การใช้ภาษาในการสื่อสารกับเยาวชนชาติพันธุ์ การคมนาคมที่ยากลำบาก และขาดการสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนได้สืบทอดภาษาของกลุ่มชาติพันธ์และเข้าใจหลักธรรมคำสอนเพื่อเป็นหลักในการครองตน ดำรงชีวิต มีส่วนร่วมและมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น และใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย พึ่งพา ดูแลและรักษาธรรมชาติ[๓๐]

๑.๗. อาศรมบ้านป่าหมาก ตั้งอยู่ในตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน สภาพเป็นภูเขาสลับซับซ้อนและสูงชันมีที่ราบกลางหุบเขาเล็กน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกินบ้านเรือนชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ตามที่ลาดชันของหุบเขา อาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ การสนับสนุนเครือข่ายพระนักพัฒนาและชุมชน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลและจังหวัด หน่วยงานราชการของอำเภอ ศูนย์ฝึกอาชีพแม่ฮ่องสอน สาธารณสุขตำบล และเกษตรบนพื้นที่สูง กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ พิธีเรียกขวัญผูกข้อไม้ข้อมือประจำปี งานแต่ง งานศพ และช่วยกันพัฒนาชุมชน[๓๑]

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมบ้านป่าหมาก ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนด้วยหลักธรรมง่ายๆ เช่นการอบรมศีลธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่บุคคลอื่น อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ ไม่มีพระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านใช้ชีวิตอย่างพอเพียง อยู่กับธรรมชาติอย่างเรียบง่าย และช่วยเหลือกันและกัน[๓๒]

---

[๒๙] สัมภาษณ์ พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๓๐] สัมภาษณ์ นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๓๑] สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ นีกรี, ผู้ใหญ่บ้านป่าหมาก ต.ห้วยปูลิง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๔ สิงหาคม, ๒๕๖๑.

[๓๒] สัมภาษณ์ พระอธิการอภิชัย อภิชโย, หัวหน้าศูนย์พระธรรมจาริกดูแลอาศรมบ้านป่าหมาก ต.ห้วยปูลิง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๔ สิงหาคม, ๒๕๖๑.

โดยสรุป สภาพพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน ส่วนมากเป็นภูเขา ป่าเขาทุรกันดาร กลางหุบเขาที่สลับซับซ้อนล้อมรอบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และบางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน ประชาชนส่วนมากมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร ทำสวน เช่น ปลูกข้าวโพด ถั่วแดง ถั่วเหลือง กระเทียม งา เลี้ยงสัตว์ อาชีพเสริม คือ ทอผ้า จักสาน ค้าขาย รับจ้าง และหาของป่าขาย หน่วยงานที่มาสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น หน่วยงานราชการของอำเภอ เกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล พระธรรมจาริก พระบัณฑิตอาสา พัฒนาสังคม มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาถิ่นกันดาร ศูนย์ฝึกอาชีพแม่ฮ่องสอน สาธารณสุขตำบล และเกษตรบนพื้นที่สูง และองค์กรเอกชนไม่แสวงหาผลกำไร (NGO=Non-government Organization) เป็นต้น กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ การตักบาตรทุกวันพระ สมาทานศีล ๕ ทุกวันพระ ทำวัตรสวดมนต์ช่วงเข้าพรรษา ทำบุญปีใหม่ รดน้ำดำหัวพระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง งานศพ ทำความสะอาดพัฒนาอาศรม บ้านและโรงเรียน การช่วยสร้างอาศรม กุฏิและห้องน้ำ งานบุญต้นที่ ทอดผ้าป่า สืบสานงานประเพณีของชุมชน ไหว้พระสวดมนต์ข้ามปี สืบสานงานประเพณี ซ่อมแซมเสนาสนะ และเลิกเหล้าเข้าพรรษา เป็นต้น

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ในพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน คือ ทำงานเชิงรุกส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนทำบุญและไหว้พระสวดมนต์ทุกวันพระ ๑๕ ค่ำ เน้นในเรื่องการปฏิบัติธรรม การรณรงค์จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านลด ละเลิกเหล้าแหละยาเสพติด การสั่งสอนให้ชาวบ้านนำหลักศีล ๕ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เช่น ตานก๋วยสลาก สรงน้ำพระธาตุประจำปี เป็นต้น ใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การเปิดสื่อธรรมะให้ชาวบ้านชมและยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตน การเดินธรรมยาตรา การอบรมนักเรียนทุกวันพระ เยี่ยมเยือนอาศรมและหมู่บ้านใกล้เคียง เยี่ยมชาวบ้านและแจกยารักษารักษาโรค สมาทานงดเหล้าเข้าพรรษา ทำแนวกันไฟปุ๋ยหมัก อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การใช้ภาษาและการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านบางคนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม บางครอบครัวมีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ภายในครอบครัว ไม่ค่อยมีพระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม ชาวบ้านยังไม่สามารถสวดมนต์ภาษาบาลีได้คล่อง ต้องให้ทำวัตรสวด

มนต์ช้าๆ ฤดูฝนยากต่อการเดินทางและชาวบ้านต้องทำงานของตนเอง ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสามัคคีเกื้อกูลกัน ไม่มีความขัดแย้ง รู้จักเก็บและอดออม ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนได้ทำบุญ สมาทานรักษาศีล ฟังธรรม และเจริญสมาธิภาวนา เข้าวัดทำบุญมากขึ้น เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระนักพัฒนากับคนในชุมชนพระนักพัฒนากับชาวบ้านและพระใกล้เคียง มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังตารางที่ ๔.๑

แนวปฏิบัติการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม	สภาพและปัญหา	ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวปฏิบัติการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม
- ทำงานเชิงรุก เน้นธรรมะที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ศีล ๕ การปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ฯลฯ - ใช้สื่อบุคคลที่เป็นแบบอย่างในชุมชนเป็นตัวอย่าง และเทคโนโลยีช่วยในการเผยแผ่	- การใช้ภาษาถิ่นสื่อสารกับชาวบ้าน และชาวบ้านบางคนไม่มีเวลามาร่วมกิจกรรม - การเดินทางเข้าพื้นที่ลำบาก - ขาดพระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม	- ชาวบ้านมีความสามัคคี เกื้อกูลกัน ไม่มีความขัดแย้ง เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระภิกษุและคนในชุมชน - ชาวบ้านรู้จักการออมมากขึ้น - ชาวบ้านได้ทำบุญ รักษาศีล ฟังธรรมและเจริญสมาธิภาวนา

ตารางที่ ๔.๑ แนวปฏิบัติการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ตอนที่ ๒ ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

กิจกรรมทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต้นแบบได้แก่ พิธีสรงน้ำพระธาตุประจำปี พิธีผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี การทอผ้ากะเหรี่ยงด้วยมือ การตำข้าวแบบปาเกอะญอ ตานก๋วยสลาก การตักบาตรทุกวันพระ สมาทานศีล ๕ ทุกวันพระ ทำวัตรสวดมนต์ช่วงเข้าพรรษา สวดมนต์ข้ามปี เลิกเหล้าเข้าพรรษา ทำบุญปีใหม่ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงานศพ ทำความสะอาดพัฒนาอาศรม บ้านและโรงเรียน การช่วยสร้างอาศรม กุฏิและห้องน้ำ ก่อเจดีย์ทราย เลี้ยงเจ้าเมือง ปลูกป่าและบวชปลากำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ ทำบุญต่างซอมต่อโหลง

ทำบุญตามวันและเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สำรวจข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม แนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม และผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ดังนี้

๒.๑. อาศรมบ้านแม่ทะลุ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่าน เขียนภาษาท้องถิ่นได้[๓๓] มีความสามัคคี มีอาชีพที่สุจริตและความมั่งคงในชีวิตเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ เรื่องของภาษาในการสื่อสาร ขาดทุนสนับสนุนรวมและอุปกรณ์ในการนำไปเผยแผ่หรือจัดกิจกรรม โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ จัดการอบรมบุคลากรด้านภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาปาเกอะญอ เป็นต้น[๓๔] เพิ่มจำนวนบุคลากรที่ช่วยเผยแผ่วัฒนธรรม และต้องการพระภิกษุเพิ่มขึ้น เพื่อจัดการอบรมศีลธรรมภายในวัดของชุมชนเป็นประจำ[๓๕]

๒.๒. อาศรมบ้านแม่แลบ ตำบลแม่ลาน้อย อำเภอแม่ลาน้อย ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมะที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น และสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม แม้ชาวบ้านบางคนนับถือคริสต์ แต่ก็ยังใส่บาตร ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีความขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ เรื่องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ทำให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่าง นำปฏิบัติ พัฒนาจิตใจ ไม่ย่อท้อต่อการทำความเพียร ไหว้พระสวดมนต์ทุกวัน[๓๖]

๒.๓. อาศรมบ้านแม่โกปี่ อาศรมบ้านแม่หาด และอาศรมหัวแม่ลาก๊ะ ตั้งอยู่ในตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ

---

[๓๓] สัมภาษณ์ นางจันทนา หนุนดาราเด่น, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๖ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๓๔] สัมภาษณ์ พระจักรินทร์ปฐม วชิรจิตฺโต, พระนักพัฒนาบ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๖ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๓๕] สัมภาษณ์ นายภาษีเจริญ พิสสมัย, ผู้ใหญ่บ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๖ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๓๖] สัมภาษณ์ พระอินสม ฐิตสาโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่ลาน้อย ต.แม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๓ สิงหาคม, ๒๕๖๑.

ชาวบ้านมีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมและพระพุทธศาสนามากขึ้น มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านบางคนไม่เข้าใจภาษาไทย ต้องใช้ภาษาถิ่นถ่ายทอด จึงทำให้การสื่อสารยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร[๓๗] อาศรมบ้านแม่หาดยังขาดพระนักพัฒนามาอยู่ประจำ[๓๘] ส่วนอาศรมหัวแม่ลาก๊ะยังขาดพระนักพัฒนาและอาศรม[๓๙] โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ จัดกิจกรรมที่รวมพลังชุมชนสม่ำเสมอ จัดหาพระนักพัฒนาที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นเข้าไปประจำอาศรม[๔๐] ให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมที่หมู่บ้านใกล้เคียงที่มีพระนักพัฒนาและอาศรมอยู่[๔๑]

๒.๔. อาศรมสวนอ้อย ตั้งอยู่ในตำบลแม่เงา อำเภอขุนยาม ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้และเข้าใจหลักพุทธศาสนามากขัน มีความสามัคคีและมิตรไมตรีต่อกันในชุมชน อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ บางครั้งความคิดเห็นของคนในชุมชนยังมีความคิดที่แตกต่างกัน[๔๒] โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ประชุมทำความเข้าใจกับคนในชุมชน และจัดกิจกรรมรวมพลังของคนในชุมชน เช่น ปลูกต้นไม้ บวชป่า หล่อพระพุทธรูป สร้างเจดีย์ทรายและพัฒนาอาศรม[๔๓]

---

[๓๗] สัมภาษณ์ พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๓๘] สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ กระจายโชค, ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๓๙] สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน , ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๔๐] สัมภาษณ์ นายตรีทอง เอื้องแสนสวน, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๔๑] สัมภาษณ์ พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๔๒] สัมภาษณ์ นายอำพัน พิพัฒน์ผกา, ผู้ใหญ่บ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

[๔๓] สัมภาษณ์ พระปฏิภาณ ปาลิโต, พระนักพัฒนาบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๘ กรกฎาคม, ๒๕๖๑.

๒.๕. อาศรมบ้านสล่าเจียงตอง ตั้งอยู่ในตำบลเสาหิน อำเภอเมืองแม่สะเรียง ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนได้รับการพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจ ทำให้ชาวบ้านมีความสุข เกื้อกูลและดูแลกันและกันภายในชุมชน อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ บางครั้งไม่ค่อยมีเวลา จึงต้องจัดกิจกรรมในเวลาวันสำคัญทางศาสนาและของชาติ โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านให้เข้าใจ และประยุกต์หลักธรรมเข้ากับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น หลักจาคะ คือ ความเสียสละ มี ๒ ความหมาย คือ อามิสจาคะ การเสียสละสิ่งของให้คนอื่น และกิเลสจาคะ การสละกิเลสหรือความไม่ดีในใจ เช่นความโลภ ความโกรธ ออกไป ให้ชาวบ้านได้สละความตระหนี่เห็นแก่ตัว โดยการสละสิ่งของ ช่วยกันในการทำบุญวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันสำคัญอื่นๆ หลักการครองชีวิตคู่ สมชีวิธรรม ๔ เพื่อให้เกิดความมั่นคงในสถาบันครอบครัว ได้แก่ สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน สมสีลา มีศีลเสมอกัน สมจาคา มีจาคะเสมอกัน และสมปัญญา มีปัญญาสมกัน ส่วนมากจะเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน เช่น ศีล ๕ ทิศ ๖ กิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นต้น[๔๔]

๒.๖. อาศรมบ้านห้วยผึ้ง ตั้งอยู่ในตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ การดำรงอัตลักษณ์ในสังคมวัฒนธรรมไว้ โดยมีพระภิกษุผู้เป็นนักพัฒนาเป็นแรงขับเคลื่อน มีวัดหรืออาศรมเป็นจุดศูนย์กลางและเป็นเบ้าหลอมของคนในชุมชนให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมัครสมานสามัคคีกัน อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ ทักษะด้านของพระนักพัฒนาในการสื่อสารภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์[๔๕] โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ต้องบูรณาการบนพื้นฐานการแสวงหาจุดร่วมสงวนจุดต่าง สมานเสวนาให้กับชาวบ้านในชุมชนได้เรียนเรียนรู้เข้าใจสื่อที่ได้ถ่ายทอด พระนักพัฒนาเองก็ต้องมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยนำหลักทฤษฎีการสอน ๔ ส. มาใช้ คือ สัททัสสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จูงใจ) สมุเตชนา (แก้วกล้า) สัมปหังสนา (ร่าเริง) และหลักกัลยาณมิตธรรม ๗

---

[๔๔] สัมภาษณ์ พระดวงทิตย์ สนฺตจิตโต, พระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๔๕] สัมภาษณ์ นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง รู้จักชี้แจง เป็นผู้อดทน พูดด้วยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย[๔๖]

๒.๗. อาศรมบ้านป่าหมาก ตั้งอยู่ในตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน[๔๗] อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ เป็นพื้นที่ที่เข้าถึงยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝน ต้องใช้รถขับเคลื่อนสี่ล้อถึงจะเข้าถึงในพื้นที่ได้ หรือต้องผูกโซ่กับล้อรถ สำหรับแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ส่งพระนักพัฒนาเข้าไปอยู่ประจำอาศรม เพื่อช่วยสนับสนุนสั่งสอนหลักธรรมแก่ชาวบ้านในชุมชนอยู่เป็นประจำ[๔๘]

โดยสรุป กิจกรรมทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต้นแบบได้แก่ พิธีสรงน้ำพระธาตุประจำปี การทำบุญตามวันและเทศกาลสำคัญ เป็นต้น ทำให้ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน มีดังต่อไปนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่าน เขียนภาษาถิ่นได้ดีขึ้น มีความรู้และเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น มีความสามัคคี มีอาชีพที่สุจริตและความมั่งคงในชีวิตเพิ่มขึ้น ชาวบ้านร่วมสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม แม้ชาวบ้านบางคนนับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ยังใส่บาตรและทำบุญ ชาวบ้านในชุมชนอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ เรื่องของภาษาในการสื่อสารภาษาถิ่นกับชาวบ้านในชุมชน ขาดทุนสนับสนุนและอุปกรณ์ในการนำไปเผยแผ่หรือจัดกิจกรรม ขาดพระภิกษุอยู่ประจำอาศรม หลายพื้นที่เข้าถึงยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝน โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ จัดการอบรมบุคลากรด้านภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาปาเกอะญอ เป็นต้น เพิ่มจำนวนบุคลากรที่ช่วยเผยแผ่วัฒนธรรม และต้องการพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นประจำอาศรมเพิ่มขึ้น จัดการอบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้าน เยาวชนภายในวัดของชุมชน

---

[๔๖] สัมภาษณ์ พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๕ พฤษภาคม, ๒๕๖๑.

[๔๗] สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ นีกรี, ผู้ใหญ่บ้านป่าหมาก ต.ห้วยปูลิง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๔ สิงหาคม, ๒๕๖๑.

[๔๘] สัมภาษณ์ พระอธิการอภิชัย อภิชโย, หัวหน้าศูนย์พระธรรมจาริกดูแลอาศรมบ้านป่าหมาก ต.ห้วยปูลิง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๔ สิงหาคม, ๒๕๖๑.

เป็นประจำ พระนักพัฒนาปฏิบัติให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่างและนำปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จัดกิจกรรมที่รวมพลังชุมชนสม่ำเสมอ เช่นปลูกต้นไม้ บวชป่า หล่อพระพุทธรูป สร้างเจดีย์ทรายและพัฒนาอาศรม เป็นต้น ประยุกต์หลักธรรมเข้ากับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น หลักจาคะ หลักการครองชีวิตคู่ (สมชีวิธรรม๔) ศีล ๕ ทิศ ๖ กิริยาวัตถุ ๑๐ กัลยาณมิตธรรม ๗ เป็นต้น พระนักพัฒนาต้องมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยนำหลักทฤษฎีการสอนมาประยุกต์ใช้ รวมทั้งรวมกลุ่มกันการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยดังตารางที่ ๔.๒

ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์	สภาพและปัญหา	แนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม
- ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่านเขียนภาษาถิ่นได้ดีขึ้น และมีความรู้และเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น - ชาวบ้านมีความสามัคคี ประกอบอาชีพสุจริต และสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม - ชาวบ้านอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของตนเอง	- การใช้ภาษาถิ่นสื่อสารกับชาวบ้าน - ขาดทุนสนับสนุนและอุปกรณ์ในการเผยแผ่ - การเดินทางเข้าพื้นที่ลำบาก - ขาดพระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม	- จัดอบรมบุคลกรด้านภาษาท้องถิ่น และเพิ่มจำนวนบุคลากรและพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นอยู่ประจำอาศรมมากขึ้น - ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านในชุมชน - จัดกิจกรรมที่รวมพลังชุมและประยุกต์หลักธรรมเข้ากับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ

ตารางที่ ๔.๒ ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มเกี่ยวกับ แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บน

พื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนาตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล พบว่า

๓.๑. การสื่อสารของพระนักพัฒนา (Sender) เป็นการทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะการทำงานเชิงรุกนั้น พระนักพัฒนาไม่ใช่เป็นการเดินทางเข้าไปช่วยเหลืออนุเคราะห์หรือเผยแผ่ธรรมะเพียงครั้งหรือสองครั้งแล้วไม่ไปอีกเลย แต่ต้องเดินทางเข้าไปชุมชนนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง เข้าไปเข้าช่วยกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เฉพาะด้านศาสนา แต่ต้องทำทุกเรื่องและทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชน[๔๙] ดังที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้ให้แนวทางในการทำงานไว้คือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา โดยพระนักพัฒนาต้องเข้าใจชาวบ้านในชุมชน เข้าถึงวิถีชีวิต และพัฒนาชาวบ้านในชุมชนให้มีสัมมาอาชีพฉะนั้น พระนักพัฒนาไม่เพียงแต่เข้าไปสั่งสอนอบรมสั่งสอนชาวบ้านในชุมชนเท่านั้น แต่ยังได้เข้าไปสงเคราะห์ชาวบ้านด้วยวัตถุสิ่งของที่จำเป็นไปต่อการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ ด้วย[๕๐] แม้ว่าการเดินทางสัญจรไปมาลำบากมาก โดยเฉพาะฤดูฝน อาศรมหลายแห่งไม่สามารถเข้าหรือออกจากชุมชนนั้นๆ ได้ เนื่องจากว่าเป็นถนนลูกรังหรือดินโคลน อย่างไรก็ตาม บางพื้นที่พระนักพัฒนาเองยังขาดทักษะในการสื่อสารภาษาถิ่น ทำให้ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ต้องอาศัยภาษากายช่วยบ้าง หรือให้ชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ ได้ช่วยสื่อความหมาย นอกจากนี้ พระนักพัฒนาเองได้ทำงานด้วยใจเต็มร้อย โดยไม่ได้หวังลาภ สักการะ ค่าตอบแทนใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานพระศาสนา พระนักพัฒนาต้องทำงานด้วยใจรักและปณิธาน ตั้งเป้าหมายในการทำงานแล้วทำสิ่งที่ตั้งใจไว้ให้สำเร็จ ทำงานด้วยความเสียสละ รับผิดชอบ แต่ไม่สามารถละหรือเลิกได้ นอกเสียจากทำต่อไปเพื่อเป็นพุทธบูชา[๕๑] นอกจากนี้พระนักพัฒนาต้องเข้าไปอยู่จำพรรษาในชุมชน เพื่อเป็นผู้นำและผู้ประสานในการ

---

[๔๙] สนทนากลุ่ม พระครูสมุห์ณัฐณา อุทโย, ผู้ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่พักสงฆ์บ้านชานเมือง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๐] สนทนากลุ่ม พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๑] สนทนากลุ่ม พระครูอนุยุตสังฆกิจ, เจ้าอาวาสพระธาตุวัดปางหมูและเจ้าคณะตำบลปางหมู, อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

ช่วยอบรมศีลธรรมและจริยธรรมผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนรักษาศีล ๕ การสืบชะตาป่า สวดมนต์สัญจร การณรงค์ลดละเลิกอบายมุข เป็นต้น[๕๒]

๓.๒. เนื้อธรรม (Message) ของพระนักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่ นอกจากพระนักพัฒนาต้องมีความรู้และพูดภาษาถิ่นได้ในระดับดีแล้ว ต้องสามารถเลือกสรรหลักธรรมที่จะนำไปสั่งสอนให้เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อของชาวบ้าน เพื่อเอาไปประยุกต์ใช้ได้จริงกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน เนื้อหาที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตด้วยการการรักษาศีล ๕ หลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยหลักสังคหวัตถุธรรม[๕๓] ความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่ ครูอาจารย์และต่อธรรมชาติ และธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณมิตธรรม ๗ คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง รู้จักชี้แจง เป็นผู้อดทน พูดด้วยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม เป็นต้น ก็จะทำให้ชุมชนนั้นมีความรักสามัคคีกัน[๕๔] เพราะฉะนั้น พระนักพัฒนาต้องสามารถเสนอเนื้อหาธรรมให้ชาวบ้านได้เข้าใจ มีความสนุกสนาน เกิดศรัทธา พัฒนากาย จิตและสติปัญญาและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างอยู่ดี มีสุข[๕๕] ปัจจุบันนี้ เศรษฐกิจไม่ค่อยดี พระนักพัฒนาต้องให้ข้อคิดในเรื่องของการประหยัด อดออม ทำบุญตามความสามารถของตน ไม่ทำบุญจนทำให้ตนเองเดือดร้อน[๕๖] หรือสามารถตั้งกลุ่มออมสัจจะชุมชนได้ อีกประการหนึ่ง พระนักพัฒนาต้องสร้างเรื่องเล่า (Story) ให้กับสื่อที่มีอยู่ เพื่อสอนให้นักเรียนหรือผู้สนใจศึกษานั้นได้เข้าใจ ใส่ใจ ใฝ่ใจ และกระจ่างใจในเรื่องราวที่เราต้องการสื่อ เปรียบเสมือนกับที่มาของศาลาหลังหนึ่งที่สร้างในพระธาตุวัดปางหมูที่ว่าศาลากระจ่างใจ หรือแม้แต่

---

[๕๒] สนทนากลุ่ม พระอนุสรณ์ จารุธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอสบเมย, อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๓] สนทนากลุ่ม ครูพัชราพรณ์ วิมาลัย, ตัวแทนแกนนำชุมชน โรงเรียนบ้านในสอย ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๔] สนทนากลุ่ม พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๕] สนทนากลุ่ม พระใบฎีกาทองคำ ธนสีโล, ครูพระสอนศีลธรรม วัดกุงไม้สัก ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๖] สนทนากลุ่ม พระอธิการจร ปภสฺสโร, เจ้าคณะตำบลทุ่งยาว ครูพระสอนศีลธรรม, อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

ป้ายหน้าวัดที่ว่า “ฝากงานไว้กับแผ่นดิน ทำงานพระศาสนา เพื่อเป็นมาลาไว้กับแผ่นดิน” สร้างวัดหรืออาศรมเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ฝากไว้เพื่อแผ่นดิน[๕๗]

๓.๓ ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ของพระนักพัฒนานั้นเกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและช่องทางที่จะสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน โดยพระนักพัฒนาซึ่งถือว่าเป็นสื่อบุคคลต้องสามารถใช้สื่อเทคโนโลยี เพื่อสื่อสารช่วยชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองเลี้ยงชีพของตนได้ดี[๕๘] รวมทั้งพระนักพัฒนาต้องประยุกต์นำหลักทฤษฎีการสอน ๔ ส. มาใช้ คือ สัททัสสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จูงใจ) สมุเตชนา (แก้วกล้า) สัมปหังสนา (ร่าเริง) มาใช้อธิบายหลักธรรม และการอบรมปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่างๆ ของพระพุทธศาสนาและของชาติ เช่น การทำบุญในวันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันพ่อและวันแม่ เป็นต้น[๕๙] ฉะนั้นการใช้สื่อบุคคลด้วยการพูดให้ฟัง ทำให้ดูอยู่ให้เห็น ซึ่งถือว่าเป็นการเข้าถึงชาวบ้านในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น[๖๐] นอกจากนี้ พระนักพัฒนายังใช้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เพราะว่าเทคโนโลยีมีความสำคัญมากในการใช้ติดต่อสื่อสาร อาทิเช่น การฉายหนังธรรมะและหนังทั่วไป มีการจัดทำจอหนังขนาดกลางและขนาดใหญ่ เอาไว้ไปใช้สื่อสารธรรมะและวัฒนธรรมกับชาวบ้านในพื้นที่[๖๑] ทำกิจกรรมที่เป็นกุศโลบายที่ช่วยในการอนุรักษ์ปลา ป่าไม้และต้นน้ำ เช่น การสืบชะตาน้ำ-ป่า สืบชะตาปลา เป็นต้น แม้แต่ชาวบ้านต่างศาสนาและต่างนิกาย มีชาวบ้านที่นับถือพุทธ คริสต์นิกายคาทอลิกและนิกายโปแทสแตนในอำเภอขุนยวมยังทำกิจกรรมร่วมกันเมื่อเห็นพระบิณฑบาต ชาวบ้านทุกศาสนาก็ใส่บาตรพระเหมือนกันหมด[๖๒] อีกประการหนึ่ง พระนักพัฒนาใช้ช่องทางการอบรมคุณธรรมศีลธรรมอย่างไม่เป็น

---

[๕๗] สนทนากลุ่ม พระครูอนุยุตสังฆกิจ, เจ้าอาวาสพระธาตุวัดปางหมูและเจ้าคณะตำบลปางหมู, อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๘] สนทนากลุ่ม พระอนุสรณ์ จารุธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอสบเมย, อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๕๙] สนทนากลุ่ม พระอุกฤษฏ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๖๐] สนทนากลุ่ม พระอธิการจร ปภสฺสโร, เจ้าคณะตำบลทุ่งยาว ครูพระสอนศีลธรรม, อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๖๑] สนทนากลุ่ม พระครูสมุห์ณัฐฌา อุทโย, ผู้ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่พักสงฆ์บ้านชานเมือง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๖๒] สนทนากลุ่ม นายตรีทอง เอื้องแสนสวย, ตัวแทนแกนนำชุมบ้านแม่โกปี่ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

ทางการด้วยเช่นกัน คือการเยี่ยมเยือนชุมชนในโอกาสต่างๆ เช่น การประกอบพิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ หรือการเยี่ยมผู้ป่วย เป็นต้น โดยการสอดแทรกหลักธรรมสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน อาทิ เช่น จาคะ ศีล ๕ อบายมุข ทิศ ๖ อิทธิบาท ๔ สมชีวิธรรม และไตรลักษณ์ ฯลฯ[๖๓]

๓.๔ ผู้รับสาร (Receiver) ของพระนักพัฒนานั้นประกอบด้วย คนเมือง (ล้านนา) ชาวไต (ไทใหญ่), จีนฮ่อ, พม่า และชาวเขาเผ่าต่างๆ ได้แก่ ม้ง (แม้ว) ลีซู (ลีซอ), ล่าหู่ (มูเซอ), ลัวะ และกะเหรี่ยง[๖๔] ดังนั้น พระนักพัฒนาเองก็ต้องวิเคราะห์ผู้รับสาร เพื่อหาวิธีที่จะเข้าไปสื่อสารกับเป้าหมายของตนเองในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ และพระนักพัฒนาก็ต้องเข้าใจสภาพปัญหาในการสื่อสารของชาวบ้านในพื้นที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้นส่วนมากเกิดจากประเด็นต่อไปนี้ ๑. ขาดทักษะในการสื่อสาร แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีภาษาที่ใช้เป็นของตนเอง ทำให้ไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้ดี[๖๕] โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีอายุมากแล้ว นอกเสียจากที่เป็นเด็กนักเรียน จึงทำให้มีการเน้นการสั่งสอนศาสนาและวัฒนธรรมภายในโรงเรียน ๒. มีความรู้เรื่องพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน ส่วนมากมีความเชื่อในประเพณีดั่งเดิม[๖๖] นับถือผีบรรพบุรุษ มีค่านิยมที่ผิดๆ นิยมชอบดื่มสุราเป็นปกติของวิถีชีวิต ทำให้พระนักพัฒนาต้องรณรงค์ให้ลดละเลิกเหล้าเข้าพรรษา เป็นต้น ๓. ชาวบ้านถือระบบสังคมที่สลับซับซ้อน สำหรับระบบสังคมดั่งเดิมปกครองดูแลโดยฮีโข่หรือปูจองเป็นผู้ดูแลลูกบ้าน ส่วนศาสนาคริสต์เองก็มีหัวหน้าดูแลและแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีวัฒนธรรมของตนเองในการรับฟังและเรียนรู้[๖๗]

๓.๕ การสร้างเครือข่าย (Network) ของพระนักพัฒนาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการช่วยในการสื่อสารกระบวนการวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีการร่วมกลุ่มกันของพระนักพัฒนาเองในชื่อกลุ่มที่แตกต่างกัน แต่เพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน เช่น เครือข่ายพระบัณฑิตอาสาของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

---

[๖๓] สัมภาษณ์(เพิ่มเติม) พระอินสม ฐิตสาโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่แลบ ต.แม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๒ ธันวาคม, ๒๕๖๑.

[๖๔] สนทนากลุ่ม ครูพัชราพรณ์ วิมาลัย, โรงเรียนบ้านในสอย ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๖๕] สนทนากลุ่ม พระอนุสรณ์ จารุธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอสบเมย, อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๖๖] สนทนากลุ่ม นายภาษีเจริญ พิสสมัย, ผู้ใหญ่บ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๖๗] สนทนากลุ่ม นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

วิทยาเขตเชียงใหม่ เครือข่ายพระธรรมจาริก เครือข่ายครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หรือพระนักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่ ได้ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มีเครือข่ายของเยาวชนและชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป[๖๘] เพื่อให้เกิดได้เรียนรู้ เข้าใจหลักธรรมและพระพุทธศาสนามากขึ้น บางแห่งมีความต้องการพระภิกษุเข้าไปอยู่ประจำอาศรม[๖๙] เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและนำชาวบ้านในชุมชนประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อความรักความสามัคคีของคนในชุมชม เพราะฉะนั้น เครือข่ายของพระนักพัฒนาสามารถกำหนดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ร่วมกับชุมชนในการเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรม เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนนั้นๆ อย่างแท้จริง

โดยสรุป การวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนาตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล ประกอบด้วย ๑.การสื่อสารของพระนักพัฒนา (Sender) ต้องเป็นการทำงานเชิงรุกมากขึ้น มีทักษะในการสื่อภาษาถิ่นกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทำงานด้วยใจรักและมีปณิธานที่ชัดเจน บางครั้งอาจประสบปัญหาก็อย่าท้อถอยในการทำความเพียร และไม่เพียงพอต่อการทำความดี ๒.เนื้อธรรม (Message) ของพระนักพัฒนา ควรเป็นหลักธรรมที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน มีประโยชน์แก่ชาวบ้าน ชุมชนและประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ๓.ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ของพระนักพัฒนานั้นเกี่ยวข้องการการใช้สื่อเทคโนโลยีและช่องทางที่จะสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อที่จูงใจ มีวิธีการสอนที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ ๔.ผู้รับสาร (Receiver) ของพระนักพัฒนาต้องมีการวิเคราะห์ผู้รับสาร เพื่อจะได้หาวิธีที่จะเข้าไปสื่อสารกับเป้าหมายของตนเองในแต่ละชุมชนให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่ได้ฟัง มีแรงจูงใจในการพัฒนาตน มีความพยายามในการปฏิบัติและมีความสุขจากการเรียนรู้และทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา ๕.การสร้างเครือข่าย (Network) ของพระนักพัฒนาที่มีหลายกลุ่ม ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก หรือพระสงฆ์นักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่ เพื่อทำเป้าหมายเดียวกัน เป็นหัวใจสำคัญในการช่วยสนับสนุนการสื่อสารกระบวนการวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

---

[๖๘] สนทนากลุ่ม พระครูสมุห์ณัฐฌา อุทโย, ผู้ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่พักสงฆ์บ้านชานเมือง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

[๖๙] สนทนากลุ่ม นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๑๖ กันยายน, ๒๕๖๑.

ตอนที่ ๔ สังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน” ผู้วิจัยค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลตามกรอบทฤษฎี ดังแสดงในแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

จากแผนภาพที่ ๔.๑ เป็นองค์ความรู้ของการวิจัยเรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย

ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะสัมฤทธิ์ผลได้มากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยต่อไปนี้

๑. ผู้ส่งสาร (Sender): พระนักพัฒนาในพื้นที่ต้องมีความรู้ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ คือ ๑. เป็นผู้รู้ธรรมะ คือรู้หลักการ หลักความเป็นจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่แน่นอนชัดเจน ๒. รู้จักเนื้อหาสาร ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน ๓. รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใครมีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร ๔. รู้จักประมาณ รู้จักความพอดีในการสื่อสาร ๕. รู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร ๖. รู้จักชุมชน คือรู้จักกิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นว่าจะต้องปฏิบัติตัวเช่นไร ๗. รู้จักบุคคลที่รับสารว่ามีคามแตกต่างกัน และประกอบด้วยคุณธรรม เผยแผ่หลักธรรมและวัฒนธรรมด้วยจิตเมตตา ไม่หวังลาภสักการะ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้รับสาร สามารถทำงานกับชาวบ้านในชุมชน และประสานกับเครือข่าย หน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ได้ดี และอนุเคราะห์ช่วยเหลือแก่ชาวบ้านในด้านปัจจัยขั้นพื้นฐาน คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหารบริโภค ยารักษาโรคและที่พักอาศัยตามกำลังของตน

๒. สาร (Message): เนื้อหาที่พระนักพัฒนานำมาสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีสาระที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หลักธรรม และคติชน เช่น ตำนาน นิทาน เรื่องเล่า เป็นต้น โดยพระนักพัฒนาสามารถทอดแทรกหลักธรรมต่างๆกับสิ่งที่ชาวบ้านนับถือและปฏิบัติในชุมชนเช่น ตำนาน คติชนและนิทาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ช่องทางสื่อสาร (Channel): ช่องทางสื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับสื่อบุคคลได้แก่ พระนักพัฒนาเองที่จะต้องพูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านในชุมชนดังแสดงไว้ในลีลาการเทศธรรม ๔ ประการ คือ ๑. ชี้แจ้งเรื่องที่สอนให้เห็นชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง ดังได้เห็นกับตา ๒. ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ สอนให้เห็นว่าสิ่งใดควรปฏิบัติและเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝน จนยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓. เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น มีกำลังใจที่จะทำให้สิ่งนั้นให้สำเร็จ ๔. ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับทำให้ผู้ฟังมีความหวังและเบิกบานใจ[๗๐] และสามารถใช้เทคโนโลยี หนังสือ วีดิโอ เอกสารต่างๆ ในการช่วยสื่อสารในวันสำคัญและวันเวลาที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพตามรูปแบบการเผยแผ่ที่หลากหลาย คือ ๑. รูปแบแบบสากัจฉาหรือสนทนา พูดให้คนที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมด้วยการถามตอบแบบ

---

[๗๐] **ที.สี.** (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

สนทนา ๒. รูปแบบการบรรยาย คือสอนแบบใช้การแสดงธรรมที่ชุมชนหรือการรวมกลุ่มกัน ๓. รูปแบบตอบปัญหา โดยให้ผู้ที่สงสัยมีปัญหาข้อสงสัยมาสอบถามให้หายสงสัย ๔. รูปแบบการวางกฎข้อบังคับ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมด้วยการมีกฎและข้อบังคับ[๗๑] และสื่อสารผ่านประเพณีวัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติมาตามวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติและของกลุ่มชาติพันธุ์เอง

๔. ผู้รับสาร (Receiver): ผู้รับสารที่ดีและจะได้รับประโยชน์จากการฟังนั้นต้องมีหลักธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ๕ ประการ (อุบาสกธรรม ๕) คือ ๑. มีศรัทธา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ๒. มีศีล สำรวมกาย วาจาของตนให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ ๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ๔. แสวงหาเขตบุญในทางพระพุทธศาสนา ๕. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ผู้รับสารควรมีปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร พิจารณาไตร่ตรองก่อนเชื่อ แยกแยะข้อมูลที่ได้รับว่าอะไรควรเชื่ออะไรไม่ควรเชื่อ เพื่อประโยชน์จากการเผยแผ่แก่ตนเอง ๕ ประการ คือ ๑.ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๒.ได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด เข้าใจสิ่งนั้นชัดขึ้น ๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้ ๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ๕. จิตของผู้ฟังย่อยผ่องใส[๗๒] เพื่อนำไปปรับใช้ตามวิถีชีวิตของตนเอง ชุมชนและประเทศชาติต่อไป

๕. เครือข่าย (Network): พระนักพัฒนากับชุมชนทำงานร่วมกันเป็นทีมเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ให้ทำงานร่วมกันผ่านระบบเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่ายและอาศัยชาวบ้านในชุมชนนั้นๆมีส่วนร่วม เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

ดังนั้น พระนักพัฒนา ผู้นำชุมชนและตัวแทนของชุมชนที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียนรูปแบบ “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน” คือ ใยแมงมุม + ภูเขา + สายน้ำ ซึ่งมีความหมาย ดังนี้ ใยแมงมุมเป็นสัญลักษณ์ของ

---

[๗๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

[๗๒] **องฺ.ปญฺจก.** (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

การทำงานเชื่อมสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกัน ภูเขาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีหลากหลายชาติพันธุ์ หลายหมู่บ้านบนพื้นที่สูง และสายน้ำเป็นสัญลักษณ์ที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านการศึกษา สุขอนามัย จิตอาสาและอนุรักษ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์ดังสายน้ำที่ไหลผ่านไปแต่ละพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนของคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๒ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ รูปแบบแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน (ภูเขา คือ พื้นที่ต้นแบบ สายน้ำ คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันดังสายน้ำที่ไหลผ่านไปแต่ละพื้นที่ ส่วนใยแมงมุม คือ การทำงานเชื่อมสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกัน)

บทที่ ๕
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา โดยการสัมภาษณ์การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-Depth Interview) ตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการหรือพระนักพัฒนาในพื้นที่ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ และตัวแทนกลุ่มแกนนำในชุมชนในพื้นที่ จำนวน ๒๗ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group Discussion) จำนวน ๓๐ รูป/คน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ มีผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๑. สรุปผลการวิจัย

สภาพพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอนส่วนมากเป็นภูเขา ป่าเขาทุรกันดาร กลางหุบเขาที่สลับซับซ้อนล้อมรอบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และบางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน ประชาชนส่วนมากมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร ทำสวน เช่น ปลูกข้าวโพด ถั่วแดง ถั่วเหลือง กระเทียม งา เลี้ยงสัตว์ อาชีพเสริม คือ ทอผ้า จักสาน ค้าขาย รับจ้าง และหาของป่าขาย หน่วยงานที่มาสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น หน่วยงานราชการของอำเภอ เกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ องค์การบริหาร

ส่วนตำบล พระธรรมจาริก พระบัณฑิตอาสา พัฒนาสังคม มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาถิ่นกันดาร ศูนย์ฝึกอาชีพแม่ฮ่องสอน สาธารณสุขตำบล และเกษตรบนพื้นที่สูง และองค์กรเอกชนไม่แสวงหาผลกำไร (NGO=Non-government Organization) เป็นต้น กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ การตักบาตรทุกวันพระ สมาทานศีล ๕ ทุกวันพระ ทำวัตรสวดมนต์ช่วงเข้าพรรษา ทำบุญปีใหม่ รดน้ำดำหัวพระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง งานศพ ทำความสะอาดพัฒนาอาศรม บ้านและโรงเรียน การช่วยสร้างอาศรม กุฏิและห้องน้ำ งานบุญต้นที่ ทอดผ้าป่า สืบสานงานประเพณีของชุมชน ไหว้พระสวดมนต์ข้ามปี สืบสานงานประเพณีซ่อมแซมเสนาสนะ และเลิกเหล้าเข้าพรรษา เป็นต้น

๕.๑.๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ในพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน คือ ทำงานเชิงรุกส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนทำบุญและไหว้พระสวดมนต์ทุกวันพระ ๑๕ ค่ำ เน้นในเรื่องการปฏิบัติธรรม การรณรงค์จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านลด ละเลิกเหล้าแหละยาเสพติด การสั่งสอนให้ชาวบ้านนำหลักศีล ๕ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เช่น ตานก๋วยสลาก สรงน้ำพระธาตุประจำปี เป็นต้น ใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การเปิดสื่อธรรมะให้ชาวบ้านชมและยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตน การเดินธรรมยาตรา การอบรมนักเรียนทุกวันพระ เยี่ยมเยือนอาศรมและหมู่บ้านใกล้เคียง เยี่ยมชาวบ้านและแจกยารักษารักษาโรค สมาทานงดเหล้าเข้าพรรษา ทำแนวกันไฟปุ๋ยหมัก อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การใช้ภาษาและการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านบางคนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม บางครอบครัวมีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ภายในครอบครัว ไม่ค่อยมีพระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม ชาวบ้านยังไม่สามารถสวดมนต์ภาษาบาลีได้คล่อง ต้องให้ทำวัตรสวดมนต์ช้าๆ ฤดูฝนยากต่อการเดินทางและชาวบ้านต้องทำงานของตนเอง ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสามัคคีเกื้อกูลกัน ไม่มีความขัดแย้ง รู้จักเก็บและอดออม ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนได้ทำบุญ สมาทานรักษาศีล ฟังธรรม และเจริญสมาธิภาวนา เข้าวัดทำบุญมากขึ้น เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระนักพัฒนากับคนในชุมชนพระนักพัฒนากับชาวบ้านและพระใกล้เคียง มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๕.๑.๒. ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน มีดังต่อไปนี้ จากกิจกรรมทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต้นแบบได้แก่ พิธีสรงน้ำพระธาตุประจำปี การทำบุญตามวันและเทศกาลสำคัญ เป็นต้น ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่านเขียนภาษาท้องถิ่นได้ดีขึ้น มีความรู้และเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น มีความสามัคคี มีอาชีพที่สุจริตและความมั่งคงในชีวิตเพิ่มขึ้น ชาวบ้านร่วมสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม แม้ชาวบ้านบางคนนับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ยังใส่บาตรและทำบุญ ชาวบ้านในชุมชนอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ เรื่องของภาษาในการสื่อสารภาษาถิ่นกับชาวบ้านในชุมชน ขาดทุนสนับสนุนและอุปกรณ์ในการนำไปเผยแผ่หรือจัดกิจกรรม ขาดพระภิกษุอยู่ประจำอาศรม หลายพื้นที่เข้าถึงยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝน โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ จัดการอบรมบุคลากรด้านภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาปาเกอะญอ เป็นต้น เพิ่มจำนวนบุคลากรที่ช่วยเผยแผ่วัฒนธรรม และต้องการพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นประจำอาศรมเพิ่มขึ้น จัดการอบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้าน เยาวชนภายในวัดของชุมชนเป็นประจำ พระนักพัฒนาปฏิบัติให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่างและนำปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จัดกิจกรรมที่รวมพลังชุมชนสม่ำเสมอ เช่นปลูกต้นไม้ บวชป่า หล่อพระพุทธรูป สร้างเจดีย์ทรายและพัฒนาอาศรม เป็นต้น ประยุกต์หลักธรรมเข้ากับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น หลักจาคะ หลักการครองชีวิตคู่ (สมชีวิธรรม๔) ศีล ๕ ทิศ ๖ กิริยาวัตถุ ๑๐ กัลยาณมิตธรรม ๗ เป็นต้น พระนักพัฒนาต้องมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยนำหลักทฤษฎีการสอนมาประยุกต์ใช้ รวมทั้งรวมกลุ่มกันการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย

๕.๑.๓. การวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนาตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล ประกอบด้วย ๑.การสื่อสารของพระนักพัฒนา (Sender) ต้องเป็นการทำงานเชิงรุกมากว่าเชิงรับ มีทักษะในการสื่อภาษาถิ่นกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทำงานด้วยใจรักและมีปณิธานที่ชัดเจน บางครั้งอาจประสบปัญหาก็อย่าท้อถอยในการทำความเพียร และไม่เพียงพอต่อการทำความดี ๒.เนื้อธรรม (Message) ของพระนักพัฒนา ควรเป็นหลักธรรมที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน มี

ประโยชน์แก่ชาวบ้าน ชุมชนและประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ๓.ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ของพระนักพัฒนานั้นเกี่ยวข้องการการใช้สื่อเทคโนโลยีและช่องทางที่จะสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อที่จูงใจ มีวิธีการสอนที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ ๔. ผู้รับสาร (Receiver) ของพระนักพัฒนาต้องมีการวิเคราะห์ผู้รับสาร เพื่อจะได้หาวิธีที่จะเข้าไปสื่อสารกับเป้าหมายของตนเองในแต่ละชุมชนให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่ได้ฟัง มีแรงจูงใจในการพัฒนาตน มีความพยายามในการปฏิบัติ และมีความสุขจากการเรียนรู้และทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา ๕.การสร้างเครือข่าย (Network) ของพระนักพัฒนาที่มีหลายกลุ่ม ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก หรือพระสงฆ์นักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่ เพื่อทำเป้าหมายเดียวกัน เป็นหัวใจสำคัญในการช่วยสนับสนุนการสื่อสารกระบวนการวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๕.๑.๔. สังเคราะห์องค์ความรู้ของแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะสัมฤทธิ์ผลได้มากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยต่อไปนี้

๑. ผู้ส่งสาร (Sender): พระนักพัฒนาในพื้นที่ต้องมีความรู้ มีคุณธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้รับสาร สามารถทำงานกับชาวบ้านในชุมชน และประสานกับเครือข่ายหน่วยงาน และองค์กรอื่นๆ ได้ดี

๒. สาร (Message): เนื้อหาที่พระนักพัฒนานำมาสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีสาระที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หลักธรรม ตำนาน คติชน และนิทาน โดยพระนักพัฒนาสามารถทอดแทรกหลักธรรมต่างๆกับสิ่งที่ชาวบ้านนับถือและปฏิบัติในชุมชนเช่น ตำนาน คติชนและนิทาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ช่องทางสื่อสาร (Channel): ช่องทางสื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับสื่อบุคคลได้แก่ พระนักพัฒนาเองที่จะต้องพูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านในชุมชน สามารถใช้เทคโนโลยี หนังสือ วีดิโอ เอกสารต่างๆ ในการช่วยสื่อสารวัฒนธรรมในวันสำคัญและวันเวลาที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดแทรกหลักธรรมผ่านประเพณี วัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติมาตามวันสำคัญของชาติและศาสนา

๔. ผู้รับสาร (Receiver): ผู้รับสารที่ดีและจะได้รับประโยชน์จากการฟังนั้นต้องมีหลักธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ๕ ประการ (อุบาสกธรรม ๕) คือ ๑. มีศรัทธา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ๒. มีศีล สำรวมกาย วาจาของตนให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ ๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ๔. แสวงหาเขตบุญในทางพระพุทธศาสนา ๕. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ผู้รับสารควรมีปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร พิจารณาไตร่ตรองก่อนเชื่อ แยกแยะข้อมูลที่ได้รับว่าอะไรควรเชื่ออะไรไม่ควรเชื่อ เพื่อประโยชน์จากการเผยแผ่แก่ตนเอง ๕ ประการ คือ ๑.ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๒.ได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด เข้าใจสิ่งนั้นชัดขึ้น ๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้ ๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ๕. จิตของผู้ฟังย่อยผ่องใส[๑] เพื่อนำไปปรับใช้ตามวิถีชีวิตของตนเอง ชุมชนและประเทศชาติต่อไป

๕. เครือข่าย (Network): พระนักพัฒนากับชุมชนทำงานร่วมกันเป็นทีมเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ให้ทำงานร่วมกันผ่านระบบเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่ายและอาศัยชาวบ้านในชุมชนนั้นๆมีส่วนร่วม เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

ดังนั้น พระนักพัฒนา ผู้นำชุมชนและตัวแทนของชุมชนที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียนโมเดล “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน” คือ ใยแมงมุม + ภูเขา + สายน้ำ ซึ่งมีความหมาย ดังนี้ ใยแมงมุมเป็นสัญลักษณ์ของการทำงานเชื่อมสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกัน ภูเขาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีหลากหลายชาตุพันธ์ หลายหมู่บ้านบนพื้นที่สูง และสายน้ำเป็นสัญลักษณ์ที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านการศึกษา สุขอนามัย จิตอาสาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น ดังสายน้ำที่ไหลผ่านไปแต่ละพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนของคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

---

[๑] **องฺ.ปญฺจก.** (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

๕.๒. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน เกี่ยวข้องกับพระนักพัฒนาเองในฐานะผู้ส่งสารที่จะต้องเลือกสรรเนื้อหาสาร รวมทั้งช่องทางที่จะสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์หรือผู้รับสารในแต่ละชุมชนบนพื้นที่ต้นแบบให้เหมาะสม ตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล (SMCR) ประการแรก พระนักพัฒนาต้องที่เริ่มต้นที่ตนเองก่อน เนื่องจากนอกจากจะมีใจรักในการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่สูงแล้ว พระนักพัฒนาต้องมีการเตรียมความพร้อมให้กับตนเองในด้านความรู้ด้านพุทธศาสนา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วิธีการสอนและการเผยแผ่ด้วยวิธีการที่หลากหลายบูรณาการกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่กลุ่มชาติพันธุ์ ดังพุทธโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรกที่ส่งไปประกาศพระศาสนาว่า “จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย ฯเปฯ เทเสถ ภิกฺขเว ธมฺมํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเถิด”[๒]

นอกจากนี้ พระนักพัฒนาต้องศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ภาษาถิ่นเบื้องต้นของชุมชนที่ตนเองจะต้องเข้าไปอยู่ประจำ เรียนรู้บริบทชุมชน ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตลอดถึงสภาพปัญหาของชุมชน แล้วนำมาปรับใช้ในการเผยแผ่สื่อสารวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงมอบกลักการทำงานแก่ข้าราชการไว้ทำงาน คือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา อย่างที่เห็นได้จากผลลัพธ์จากการสื่อสารวัฒนธรรมของเครือข่ายพระนักพัฒนาเองได้จัดกระบวนการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยคิดวางแผนงานตั้งแต่ขั้นตอนปัญหาที่มีในชุมชน วางแผนแก้ปัญหา ดำเนินงานและติดตามประเมินผล เพื่อทำให้การจัดกิจกรรมต่างๆของอาศรมหรือวัดในพื้นที่นั้นๆ ประสบความสำเร็จมากขึ้น สอดคล้องกับนิตยา เงินประเสริฐศรี[๓] ที่ได้อธิบายถึงการทำอย่างไรจึงจะเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังนี้

---

[๒] วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๓] นิตยา เงินประเสริฐศรี, “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม”, **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๔), หน้า ๖๑-๗๑.

๑) ต้องถือว่า ชาวบ้านคือตัวหลัก (Main Actor) ในการแก้ปัญหาของเขาเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นให้เท่านั้น

๒) ให้ชาวบ้านเป็นผู้ทบทวนหรือประเมินกรรมที่ผ่านมาในชุมชนว่าเป็นอย่างไร กับชุมชนที่ตนอาศัย ซึ่งทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมมากขึ้นหรือล้มเหลว

๓) องค์กรพัฒนาจะต้องปรับทัศนะของตนไปรับกับทัศนะของชาวบ้าน เพื่อสามารถจะรับกระแสความคิดของชาวบ้านได้ เพื่อทำงานได้อย่างสอดรับกับชาวบ้าน

๔) กิจกรรมพัฒนาจะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน เพื่อจะเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนในการพัฒนา

๕) หน่วยงานภายนอกจะต้องมีความชัดเจนในแง่เป้าหมายของการมีส่วนร่วมว่าในที่สุดแล้วภาพรวมที่ต้องการคืออะไร เพื่อจะได้ไม่เกิดการพัฒนาผิดเป้าหมาย

อีกประการหนึ่ง พระนักพัฒนาเองได้ทำงานเชิงรุก โดยออกเยี่ยมเยือนและช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ มีกิจกรรมธรรมสัญจร ทำบุญสัญจร การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ การสืบชะตาปลา การสืบชะตาน้ำ เป็นต้น ตลอดถึงการสอดแทรกพิธีกรรม โดยบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เน้นการเรียนรู้หลักธรรมแล้วชาวบ้านสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง เช่น หลักจาคะ หลักการครองชีวิตคู่ (สมชีวิธรรม๔) ศีล ๕ ทิศ ๖ กิริยาวัตถุ ๑๐ กัลยาณมิตธรรม ๗ เป็นต้น สอดคล้องกับพระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ[๔] ที่ได้นำเสนอไว้ว่า เมื่อพระบัณฑิตอาสามีความรู้ความเข้าใจเรื่องทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) สื่อพื้นบ้าน/วัฒนธรรมชุมชน การดำเนินกิจกรรมเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นและสามารถนำไปผสมผสานกับหลักพุทธธรรมและมีการประยุกต์ใช้ในพื้นที่ได้ มีการสอดแทรกหลักพุทธธรรมเช่น ศีล ๕ พร้อมมีการแปลงสู่การปฏิบัติ โดยมีชาวบ้านทั้งเด็กเยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้านและผู้สูงอายุเข้าร่วมมากขึ้น

พระนักพัฒนามีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อช่วยสนับสนุนกันทุกมิติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสานความร่วมมือและการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เมื่อพื้นที่ใดประสบ

---

[๔] พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ, “**โครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา**”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๘-๑๖๐.

ปัญหา เครือข่ายก็สามารถเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหา ดำเนินการทดแทนได้ เช่น พระนักพัฒนาที่เข้าไปในพื้นที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นได้ ก็สามารถร้องขอให้เครือข่ายช่วยในการส่งพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นเข้าไปช่วยเหลือได้ เป็นต้น ทำให้เกิดเป็นสังคมเข้มแข็งช่วยเหลือเกื้อกูลกันสอดคล้องกับพระมหาสุทิตย์ อาภากโร[๕] ได้เสนอว่า หากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่ามีหลักการที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ ๑. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม๒. การสร้างพื้นที่ทางสังคม ๓. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ด้วยเหตุนี้ การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะช่วยกระตุ้นให้เกิดเครือข่าย และเกิดการรักษาพันธกรณีร่วมกันของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยของภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ ในสภาวะที่มีการแข่งขันและการต่อรองสูง นอกจากนี้ การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้น จะทำให้เครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล (SMCR) ผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร ช่องทางในการสื่อสาร และผู้รับสาร รวมทั้งการสร้างเครือข่ายระหว่างพระนักพัฒนา และเครือข่ายกับเครือข่ายต่างๆ ที่มีในพื้นที่และนอกพื้นที่ สามารถช่วยสร้างแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหวังว่าจะสามารถนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้ด้วย

๕.๓. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษามีประเด็นสำคัญที่จะนำเสนอต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อเป็นประโยชน์แก่การเผยแผ่พุทธศาสนาและสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ดังนี้

---

[๕] พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘), หน้า ๕๕-๕๘.

๕.๓.๑. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

๑. ควรนำผลการวิจัยที่ได้เผยแผ่ในรูปของการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และจัดพิมพ์ลงตามวารสารหรือเว็บไซต์ในรูปของบทความวิชาการ

๒. หน่วยงานราชาการและหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องควรนำไปเป็นเอกสารประกอบการพิจารณาในการศึกษาข้อมูลและกำหนดนโยบายวางแผนในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

๓. สามารถใช้เป็นคู่มือหรือแนวทางของการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ให้สามารถเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาพื้นที่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๓.๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารวัฒนธรรมของโครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา กับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

๒. ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของหน่วยงานที่รับผิดชอบว่าแต่ละชุมชนมีได้รับความรู้ความเข้าใจมากน้อยเพียงใด และพัฒนากระบวนการหรือรูปแบบให้เหมาะสมกับแต่ละชุมชนต่อไป

๓. ควรทำการศึกษาวิจัยในเรื่องทำนองเดียวกันนี้กับพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือ

กิติมา สุรสนธิ. **ความรู้ทางการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ซัคเซส มีเดีย, ๒๕๔๓.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

จันทิมา เขียวแก้ว. **เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารหน่วยที่** ๑. นนทบุรี :มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.

ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์. **สื่อสารกับสังคมเครือข่ายเอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการสร้างเครือข่ายที่มีพลัง.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ : บทสำรวจพรมแดนแห่งความรู้แนววิพากษ์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ทวีศักดิ์ นพเกสร. **วิกฤตสังคมไทย ๒๕๑๐ กับบทบาทวิทยากรกระบวนการเล่มที่ ๑.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน, ๒๕๔๒.

ทวี ทองสว่าง และคณะ. **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๗.

นฤมล นิราทร. **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

บุญเลิศ ศุภดิลก. **ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓

ปรมะ สตะเวทิน. **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑ - ๘**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗.

ประเสริฐ แย้มกลิ่น และคณะ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ประยงค์ สุวรรณบุปผา. **ศาสนาและวัฒนธรรมแนวคิดตะวันตก-ตะวันออก.** กรุงเทพมหานคร: โสภณ, ๒๕๓๙.

ปุสตี มอนซอน และคณะ. **กรอบแนวคิดการประเมินศักยภาพเครือข่าย.** กรุงเทพมหานคร: พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.

ปาน กิมปี. **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์. **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. **ชุมชนและลักษณะความเป็นชุมชน.** ในเอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยชุมชน ครั้งที่ ๑ "ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง". กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.

ปรานี วงษ์เทศ. **คติความเชื่อของชาวอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก. **คู่มือ พระบัณฑิตอาสากับการพัฒนาบนพื้นที่สูง.** เชียงใหม่: โรงพิมพ์ พี.ดี., ๒๕๔๘.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โอเอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒.

พิทยา ว่องกุล, บรรณาธิการ. **ธรรมรัฐ : จุดเปลี่ยนประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทัศน์, ๒๕๔๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. **คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจองพระบัณฑิตอาสา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ พี.ดี., ๒๕๕๐.

ยุทธนา วรุณปิติกุล และ สุพิต เริงจิต. **สำนึกพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาสังคม.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๒.

สวนิต ยมาภัย. **การสื่อสารของมนุษย์: แนวคิดและแนวปฏิบัติขั้นพื้นฐาน.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

สถาบันวิจัยชาวเขา. **๓๐ ปีพระธรรมจาริก.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนถิ่นกันดาร, ๒๕๓๘.

สัมพันธ์ เตชะอธิก รีชา อุยตระกูล และ ชื่น ศรีสวัสดิ์. **ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น.** กรุงเทพ-มหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. **ศักยภาพและเครือข่ายชุมชน.** ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหา-วิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗.

สุดจิต เจนนพกาญจน์. **เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๘.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๘.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

สุภัทรา อักษรานุเคราะห์. **การสอนทักษะภาษาอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

สุนทร กุลวัฒนวรพงศ์. **ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่.** กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็กจัดพิมพ์, ๒๕๔๔.

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. **การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.** กรุงเทพ-มหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙.

อรทัย อาจอ่ำ และ สมศักดิ์ นัคลาจารย์. **เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอดส์ : รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ.** นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

อริยา เศวตามร์. **การสร้างความหมายเกี่ยวกับชุมชนในกระบวนการผ้าป่าข้าว ภายใต้บริบทของงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนในจังหวัดพะเยา.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อุทัย ดุลยเกษม. **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางานพัฒนา.** ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา, ๒๕๓๗.

๒. วิทยานิพนธ์และรายงานวิจัย

กฤตินีณัฏฐ์ วุฒิสิทธิ์ และคณะ. **โครงการศึกษาวิจัยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบตอวัฒนธรรม-สังคมไทย.** รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ. “โครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

พระยุทธพงษ์ ปงรังษี. “รูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางภาษาอังกฤษของพระนิสิตกับผู้ร่วมสนทนาชาวต่าง-ชาติในโครงการสนทนากับพระของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ,๒๕๔๙.

วิภาดา รัตนวิจักขณ์. “การพัฒนากิจกรรมการฟัง-พูดตามแนวคิดแบบผสมผสานสำหรับวิชาภาษาอัง-กฤษธุรกิจโรงแรม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยา-ลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

สมใจ โลหะพูนตระกูล. “จส. ๑๐๐: สำนึกทางสังคมของคนขั้นกลางในเมือง”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

สิน สื่อสวน. “ปัจจัยที่ส่งเสริมองค์กรประชาชนในเมือง: กรณีสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนชุมชนหลังบ้านมนังคสิลา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณ-ฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สุรีย์ บุญญานุพงศ์. **“ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน”,** รายงานวิจัย สถาบันวิจัยสังคม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๓๙.

อโนดาษ์ รัชเวทย์. **“การบรูณาการการจัดการสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างยั่งยืน บนฐานเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”.** รายงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ๒๕๕๖.

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. “การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน”. **รายงานวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๕๒.

เอนก ชิตเกษร และพรรณนุช ชัยปินชนะ. “โครงการวิจัยและพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา บ้านไร่ป่าคา ตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”. **รายงานวิจัย.** เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สานักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๒.

๓. บทความ

นิตยา เงินประเสริฐศรี. “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม”. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๔.

พงศกร จันทราช, ผศ. “การพัฒนาระบบฐานขอมูลวัดและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดแมฮองสอน”. **FEU Academic Review**, มหาวิทยาลัยฟาร์อิสเทอร์น. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มิถุนายน – พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น) และคณะ. “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”. **ประชาคมวิจัย.** ฉบับที่ ๙๕ ปีที่ ๑๖ เดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔: ๕๑.

มยุรี ถาวรพัฒน์,ดร. “การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ (ละว้า) บ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **วารสารกระแสวัฒนธรรม**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒๘ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗.

ระวิวรรณ โอฬารรัตน์มณี. “พลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษากลุ่มไทใหญ่ ในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนและกลุ่มกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ จังหวัดตาก”. **วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจฉัย** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐.

สมบัติ สิงฆราช. “การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในมุมมองด้านการผลิตของสินค้าชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร**. ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๓ (ม.ป.ป.),

อภิวัฒน์ ปันทะธง และคณะ. “การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”. **วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์.** มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕: ๑๑๔ – ๑๒๕.

อโนดาษ์ รัชเวทย์. “การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพบนฐานเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **วารสารบัณฑิตวิจัย**, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘.

๔. สื่อออนไลน์

กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย. "ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๐." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: **http://stat.bora.dopa.go.th/stat/pk/pk_57.pdf** 2560. สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: https://th.wikipedia.org/wiki. สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

ลักษณะประชาการจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์]" เข้าถึงได้จาก: http://www.maehongson.go.th/usrupl/maehongson /document/mhs_popchar.pdf สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและงานปกครอง. กรมการปกครอง. กระทรวงมหาดไทย. "ข้อมูลการปกครอง." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: **http://www.dopa.go.th/padmic/jungwad76/jungwad76.htm** [ม.ป.ป.]. สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ:

Harold Lasswell. **"The Structure and Function of Communication",** The Communication of Ideas Limed Bryson en. New York: Harperand Row Publisher, 1948.

Henry J. Oosting. **The Study of Plant Communities: An Introduction to Plant Ecology.** San Francisco: Mackenzie & Harris, Inc, 1948.

Holloway J. Christopher. **The Business of Tourism.** Plymouth: Macdonald and Even Ltd, 1983.

Kotler Philip & Armstrong Gary. **Principles of marketing.** Prentice Hall: Englewood Cliffs, N.J., 1994.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก บทความวิจัย

ภาคผนวก ข กิจกรรมนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรม

ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย

ภาคผนวก จ ภาพถ่ายกิจกรรมทำงานวิจัย

ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

The Practical Guideline and the Learning Process of Cultural Communication of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Areas in the Districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson

ผศ.ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ และ ผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒) เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา และ ๔) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง(Structured In-Depth Interview) ตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการหรือพระนักพัฒนาในพื้นที่ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ และตัวแทนกลุ่มแกนนำในชุมชนในพื้นที่ จำนวน ๒๗ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group Discussion) จำนวน ๓๐ รูป/คน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ

ผลของการศึกษาพบว่า

๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา คือ ทำงานเชิงรุกเน้นธรรมะที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ศีล ๕ การปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น และการใช้สื่อบุคคลที่เป็นแบบอย่างในชุมชนเป็นตัวอย่าง และเทคโนโลยีช่วยในการเผยแผ่

๒. ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่าน เขียนภาษาถิ่นได้ดีขึ้น มีความรู้และเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น ชาวบ้านมีความสามัคคี ประกอบอาชีพสุจริต และสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม และชาวบ้านอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของตนเอง

๓. แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง จะสัมฤทธิ์ผลได้มากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัย ดังต่อไปนี้ ๑. ผู้ส่งสาร (Sender): พระนักพัฒนาในพื้นที่ต้องมีความรู้ มีคุณธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้รับสาร ๒.สาร (Message): เนื้อหามีสาระที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวัน ๓.ช่องทางสื่อสาร (Channel): สื่อบุคคลและสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ๔. ผู้รับสาร (Receiver): ผู้รับสารที่ดีมีหลักอุบาสกธรรมและปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร ๕. พระนักพัฒนากับกลุ่มชาติพันธุ์ทำงานร่วมกันเป็นทีมและเครือข่าย

๔. รูปแบบแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน” คือ ใยแมงมุม + ภูเขา + สายน้ำ ซึ่งมีความหมาย ดังนี้ ใยแมงมุมเป็นสัญลักษณ์ของการทำงานเชื่อมสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกัน ภูเขาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีหลากหลายชาตุพันธ์ หลายหมู่บ้านบนพื้นที่สูง และสายน้ำเป็นสัญลักษณ์ที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านการศึกษา สุขอนามัย จิตอาสาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นดังสายน้ำที่ไหลผ่านไปแต่ละพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนของคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คำสำคัญ: การสื่อสารวัฒนธรรม, เครือข่าย**,** พระนักพัฒนา, ชุมชนบนพื้นที่สูง

ABSTRACT

This study has four objectives: 1. to study practical guidelines for applying Buddhist principles in the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network; 2. to monitor the outcome of learning process of cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network; 3. to analyze the practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network; and 4. to synthesize the model of the practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network: target areas in the districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson. The data collection employed the structured in-depth interview by purposive sampling with stakeholders and key informants totalling 27 people; and the lesson-learned focus group discussion with stakeholders and key informants totalling 30 people consists of Buddhist monks or Buddhist monk developers, representatives of village leaders, and representatives of community leaders. Data were analyzed by the descriptive analysis.

The results were found as follows:

1. The practical guidelines for applying Buddhist principles in the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network are to be proactive and to teach people in the community with the basic Buddhist principles that they can practice in their daily lives such the five precepts and chanting; to use the personal examples in the community and technology for propagation.

2. The outcomes of learning process of cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network are people in the

community can read and write their own dialect language better; and they can have more understanding the Buddhist principles; they have harmony, earning their lives in a right way, and support the temples' cultural activities; and they preserve and continue their own ethnic culture.

3. The practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network can be effective or not depending upon the following factors: 1.sender: Buddhist monk developer should have knowledge, virtues, and friendship with the receivers; 2.message: message should be beneficial for the highland ethnic group to apply in their daily lives; 3.Channel: personal channel and technology; 4.receiver: good receivers must have five Ubasakadhamma (qualities of an excellent lay disciple) and follow the Kalamasutta (how to deal with doubtful matters); 5 They must work with the highland ethnic groups as a team and networks.

4. The model of the practical guidelines and the learning process of the cultural communication with the highland ethnic groups of the Buddhist monk developer network: target areas in the districts of Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam and Muang Maehongson consists of spider web, mountain, and river which have their significances as follows: the spider web means the working network; the mountain stands for the highland ethnic groups in Maehongson; and the river is represented by the symbol of helping each other in education, health, volunteerism, and local culture conservation that flows down to every community for the sustainability of Maehongson.

Keywords: Cultural Communication, Network, Buddhist Monk Developer, Highland Ethnic Groups

บทนำ

แนวคิดวัฒนธรรมโลก (Global Culture) มิได้เกิดจากวัฒนธรรมโลกชุดใดเพียงชุดหนึ่ง หากแต่เกิดจากวัฒนธรรมหลายชุดผสมผสานกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยกระแส "โลกาภิวัตน (Globalization)" ที่ได้รับการกล่าวขานและวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลายตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๘๐-๙๐ เป็นต้นมา[๑] ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นจากการกระจายของสื่อเทคโนโลยีในโลกยุคปัจจุบันที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้สัมผัสรับรู้เรื่องราวภาพและเหตุการณ์ในเวลาเดียวกันทั่วโลก ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้โลกที่หลากหลายแตกต่างกัน กลายสภาพเป็น "หมู่บ้านโลก" ซึ่งนักวิชาการบางคนเห็นว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการกลืนกลายความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่หากมองในมิติการสื่อสาร กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปในเชิงผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมโลก ทั้งในเชิงบวก คือ วัฒนธรรมภายนอกนำพาสิ่งดีๆ เข้าสู่ชุมชน เช่น รายได้จากการท่องเที่ยว และเชิงลบ คือ ความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของตนเองด้อยกว่า และแบบผสมผสาน กล่าวได้ว่า การพบปะกันระหว่างวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถแสดงออกมาในรูปแบบของการข้ามสายพันธุ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) ที่มิได้มีเพียงหนึ่งเดียว ในบางครั้ง กระบวนการผสมผสานอาจเป็นไปแบบลงตัว (Articulation) บางครั้งอาจเป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมโลกและท้องถิ่นเดินไปอย่างคู่ขนาน (Running in a parallel line) หรือที่ต่างฝ่ายต่างแยกกันอยู่ บางครั้งก็อาจเป็นส่วนผสมที่เข้ากันได้ไม่สนิท (Unplugging) อาทิ วัฒนธรรมภายนอกบางอย่าง เช่น ค่านิยมหรือกระแสแฟชั่นนิยมที่เป็นตัวแบ่งเขตระหว่างผู้ใหญ่และเด็กวัยรุ่น และในบางครั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรมก็อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง (Conflict) ได้เช่นกัน อาทิ กระแสการต่อต้านความเจริญจากภายนอกที่เข้ามาในท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนและวัฒนธรรม เช่นพื้นที่ในเขตอำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ประกอบด้วยคนเมือง (ล้านนา) ชาวไทใหญ่ จีนฮ่อ พม่า และชาวเขาเผ่าต่างๆ ราวร้อยละ ๖๐ ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ ม้ง (แม้ว) แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ม้งขาวและม้งลาย ลีซู (ลีซอ) ล่าหู่ (มูเซอ) แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ มูเซอแดง และมูเซอดำ ลัวะ พบได้มากที่เขตรอยต่ออำเภอแม่ลาน้อย และ ปกาเกอะญอ (กะเหรี่ยง) ซึ่งแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

---

[๑] กฤตินีณัฏฐ์ วุฒิสิทธิ์ และคณะ, **โครงการศึกษาวิจัยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม-สังคมไทย,** รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๗.

กะเหรี่ยงโปว พบมากที่อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย กับกะเหรี่ยงสะกออาศัยอยู่ทุกอำเภอ ปาดองหรือกะเหรี่ยงคอยาว[๑] โดยต่างชนเผ่าก็ยังรักษาวัฒนธรรมของตนเอาไว้ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็อยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกันได้โดยไม่เคยปรากฏความแตกต่างระหว่างภาษาและวัฒนธรรมแต่อย่างใด มีประเพณีวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาสืบสานกันไว้หลายร้อยปี ถือว่าแม่ฮ่องสอนเป็นที่มั่นทางวัฒนธรรมแห่งสุดท้ายที่เหลืออยู่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาการสูญเสียอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ สังคมและวัฒนธรรม กำลังเป็นสิ่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากปัจจุบันสังคมของชุมชนชาวเขาเปิดสู่สังคมภายนอกมากขึ้น มีการโยกย้ายมาหางานทำ เรียนหนังสือ และมาใช้ชีวิตในสังคมเมือง มีการแพร่ระบาดของยาเสพติด โรคเอดส์ รวมทั้งปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน เหล่านี้ส่งผลต่อการถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรมได้ง่าย

จากการดำเนินงานของพระบัณฑิตอาสาที่ผ่านมา ทำให้รู้ว่าชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ มีความเชื่อในวัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย ภาษาพูดและภาษาเขียน ข้อห้าม ข้อนิยมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่เป็นหลัก มีความเชื่อในผีสางนางไม้ควบคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลานาน แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะในชุมชนยังไม่มีวัดหรืออาศรมที่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ ทำให้ไม่สามารถทำบุญเข้าวัดฟังธรรมและเรียนรู้หลักธรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ประกอบกับชุมชนตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลจากความเจริญ การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ส่งเสริมการศึกษา สร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรณรงค์ให้ลด ละ เลิกอบายมุข สอนภาษาไทยแก่ชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ ส่งเสริมด้านอาชีพ ให้ความรู้ด้านสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน อนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า นำชาวบ้านแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสร้างแกนนำชาวพุทธและการปลูกจิตสำนักให้ประชาชนบนพื้นที่สูงเป็นพลเมืองที่ดีต่อประเทศชาติ มีการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง[๒]

---

[๑] **ลักษณะประชาการจังหวัดแม่ฮ่องสอน**, [ออนไลน์]" เข้าถึงได้จาก: http://www.maehongson.go.th/usrupl/maehongson /document/mhs_popchar.pdf สืบค้น ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

[๒] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, **คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจองพระบัณฑิตอาสา**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ พี.ดี., ๒๕๕๐), หน้า ๗๓-๑๐๗.

ดังนั้น ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมด้วยการสื่อสารวัฒนธรรม คือ การติดต่อสื่อสารของคนที่ใช้ภาษาต่างกันและมาจากวัฒนธรรมที่ต่างกัน คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากข้อสงสัยที่ว่า คู่สื่อสารซึ่งมีภาษาและภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะเข้าใจกันไดอย่างไร มีส่วนไหนที่น่าจะเข้าใจกันได สวนไหนที่น่าจะเป็นอุปสรรคขวางกั้นความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีวิถีทางใดที่คูสื่อสารต่างวัฒนธรรมจะสื่อสารกันไดด้วยความเข้าใจที่ดีต่อกัน มีความเคารพต่อกันและกัน โดยที่ความรูสึกเหล่านั้นมิไดอยู่ในวงกรอบของความอดทนต่อกัน แต่เป็นความรูสึกที่ดีคือมีความเข้าใจซาบซึ้งต่อความแตกต่างของกันและกัน เนื่องจากวัฒนธรรมเล็กๆ เช่น ประเพณี และพิธีกรรมในชุมชนบนพื้นที่สูงกำลังมีแนวโน้มค่อยๆ เริ่มสูญสลายไป จึงต้องมีกระแสการรื้อฟื้นและรณรงค์วัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่ต่อไป รวมทั้งกระบวนการผลิตงานวัฒนธรรมเกิดขึ้นและขยายตัวมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ พระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการฯ ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (Zone) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยใช้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ผสมผสาน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มแกนนำในชุมชน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๗ รูป/คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Structure In-depth Interviews) และการประชุมสนทนาเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group Discussion) จำนวน ๓๐ รูป/คน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. นำหนังสือขออนุญาตเข้าทำการศึกษาวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงเชียง ไปยังตัวแทนกลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าคณะปกครองระดับอำเภอหรือตำบล กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว กลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อนัดหมายในการสัมภาษณ์และการเข้าศึกษาในพื้นที่

๒. การเข้าศึกษาในพื้นที่เพื่อสำรวจบริบทพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยมีกิจกรรม ดังนี้

๒.๑ การสำรวจบริบทพื้นที่ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบทพื้นที่ เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๒ การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Structure In–depth Interviews) กับกลุ่มพระสังฆาธิการในพื้นที่ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มแกนนำในชุมชน พื้นที่พระธรรมจาริก (กศพจ.) และพระบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้เข้าปฏิบัติงานในอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๓ การประชุมสนทนากุลุ่มเพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Focus Group) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

๓. ประมวลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการประชุมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน มาตรวจสอบความสมบูรณ์ สรุปประเมินผลการเก็บรวบรวบข้อมูลในทุกกระบวนการ

ผลการวิจัย

สภาพพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอนส่วนมากเป็นภูเขา ป่าเขาทุรกันดาร กลางหุบเขาที่สลับซับซ้อนล้อมรอบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และบางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน ประชาชนส่วนมากมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร ทำสวน เช่น ปลูกข้าวโพด ถั่วแดง ถั่วเหลือง กระเทียม งา เลี้ยงสัตว์ อาชีพเสริม คือ ทอผ้า จักสาน ค้าขาย รับจ้าง และหาของป่าขาย หน่วยงานที่มาสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น หน่วยงานราชการของอำเภอ เกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล พระธรรมจาริก พระบัณฑิตอาสา พัฒนาสังคม มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาถิ่นกันดาร ศูนย์ฝึกอาชีพแม่ฮ่องสอน สาธารณสุขตำบล และเกษตรบนพื้นที่สูง และองค์กรเอกชนไม่แสวงหาผลกำไร (NGO=Non-government Organization) เป็นต้น กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมได้แก่ การตักบาตรทุกวันพระ สมาทานศีล ๕ ทุกวันพระ ทำวัตรสวดมนต์ช่วงเข้าพรรษา

ทำบุญปีใหม่ รดน้ำดำหัวพระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง งานศพ ทำความสะอาดพัฒนาอาศรม บ้านและโรงเรียน การช่วยสร้างอาศรม กุฏิและห้องน้ำ งานบุญต้นที่ ทอดผ้าป่า สืบสานงานประเพณีของชุมชน ไหว้พระสวดมนต์ข้ามปี สืบสานงานประเพณีซ่อมแซมเสนาสนะ และเลิกเหล้าเข้าพรรษา เป็นต้น

๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ในพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน คือ ส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนทำบุญและไหว้พระสวดมนต์ทุกวันพระ ๑๕ ค่ำ เน้นในเรื่องการปฏิบัติธรรม การรณรงค์จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านลด ละ เลิกเหล้าแหละยาเสพติด การสั่งสอนให้ชาวบ้านนำหลักศีล ๕ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เช่น ตานก๋วยสลาก สรงน้ำพระธาตุประจำปี เป็นต้น ใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การเปิดสื่อธรรมะให้ชาวบ้านชมและยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตน การเดินธรรมยาตรา การอบรมนักเรียนทุกวันพระ เยี่ยมเยือนอาศรมและหมู่บ้านใกล้เคียง เยี่ยมชาวบ้านและแจกยารักษารักษาโรค สมาทานงดเหล้าเข้าพรรษา ทำแนวกันไฟปุ๋ยหมัก อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การใช้ภาษาและการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านบางคนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม บางครอบครัวมีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ภายในครอบครัว ไม่ค่อยมีพระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม ชาวบ้านยังไม่สามารถสวดมนต์ภาษาบาลีได้คล่อง ต้องให้ทำวัตรสวดมนต์ช้าๆ ฤดูฝนยากต่อการเดินทางและชาวบ้านต้องทำงานของตนเอง ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสามัคคีเกื้อกูลกัน ไม่มีความขัดแย้ง รู้จักเก็บและอดออม ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนได้ทำบุญ สมาทานรักษาศีล ฟังธรรม และเจริญสมาธิภาวนา เข้าวัดทำบุญมากขึ้น เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระนักพัฒนากับคนในชุมชนพระนักพัฒนากับชาวบ้านและพระใกล้เคียง มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน มีดังต่อไปนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่าน เขียนภาษาท้องถิ่นได้ดีขึ้น มีความรู้

และเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น มีความสามัคคี มีอาชีพที่สุจริตและความมั่งคงในชีวิตเพิ่มขึ้น ชาวบ้านร่วมสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม แม้ชาวบ้านบางคนนับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ยังใส่บาตรและทำบุญ ชาวบ้านในชุมชนอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม มีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ เรื่องของภาษาในการสื่อสารภาษาถิ่นกับชาวบ้านในชุมชน ขาดทุนสนับสนุนและอุปกรณ์ในการนำไปเผยแผ่หรือจัดกิจกรรม ขาดพระภิกษุอยู่ประจำอาศรม หลายพื้นที่เข้าถึงยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝน โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ จัดการอบรมบุคลากรด้านภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาปาเกอะญอ เป็นต้น เพิ่มจำนวนบุคลากรที่ช่วยเผยแผ่วัฒนธรรม และต้องการพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นประจำอาศรมเพิ่มขึ้น จัดการอบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้าน เยาวชนภายในวัดของชุมชนเป็นประจำ พระนักพัฒนาปฏิบัติให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่างและนำปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จัดกิจกรรมที่รวมพลังชุมชนสม่ำเสมอ เช่นปลูกต้นไม้ บวชป่า หล่อพระพุทธรูป สร้างเจดีย์ทรายและพัฒนาอาศรม เป็นต้น ประยุกต์หลักธรรมเข้ากับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น หลักจาคะ หลักการครองชีวิตคู่ (สมชีวิธรรม๔) ศีล ๕ ทิศ ๖ กิริยาวัตถุ ๑๐ กัลยาณมิตธรรม ๗ เป็นต้น พระนักพัฒนาต้องมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยนำหลักทฤษฎีการสอนมาประยุกต์ใช้ รวมทั้งรวมกลุ่มกันการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย

๓. การวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนาตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล ประกอบด้วย ๑.การสื่อสารของพระนักพัฒนา (Sender) ต้องเป็นการทำงานเชิงรุกมากว่าเชิงรับ มีทักษะในการสื่อภาษาถิ่นกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทำงานด้วยใจรักและมีปณิธานที่ชัดเจน บางครั้งอาจประสบปัญหาก็อย่าท้อถอยในการทำความเพียร และไม่เพียงพอต่อการทำความดี ๒.เนื้อธรรม (Message) ของพระนักพัฒนา ควรเป็นหลักธรรมที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน มีประโยชน์แก่ชาวบ้าน ชุมชนและประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ๓.ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ของพระนักพัฒนานั้นเกี่ยวข้องการการใช้สื่อเทคโนโลยีและช่องทางที่จะสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อที่จูงใจ มีวิธีการสอนที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ ๔. ผู้รับสาร (Receiver) ของพระนักพัฒนาต้องมีการวิเคราะห์ผู้รับสาร เพื่อจะได้หาวิธีที่จะเข้าไปสื่อสาร

กับเป้าหมายของตนเองในแต่ละชุมชนให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่ได้ฟัง มีแรงจูงใจในการพัฒนาตน มีความพยายามในการปฏิบัติ และมีความสุขจากการเรียนรู้และทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา ๕.การสร้างเครือข่าย (Network) ของพระนักพัฒนาที่มีหลายกลุ่ม ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก หรือพระสงฆ์นักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่ เพื่อทำเป้าหมายเดียวกัน เป็นหัวใจสำคัญในการช่วยสนับสนุนการสื่อสารกระบวนการวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔. สังเคราะห์องค์ความรู้ของแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะสัมฤทธิ์ผลได้มากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยต่อไปนี้

๑. ผู้ส่งสาร (Sender): พระนักพัฒนาในพื้นที่ต้องมีความรู้ มีคุณธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้รับสาร สามารถทำงานกับชาวบ้านในชุมชน และประสานกับเครือข่ายหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ได้ดี

๒. สาร (Message): เนื้อหาที่พระนักพัฒนานำมาสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีสาระที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หลักธรรม ตำนาน คติชน และนิทาน โดยพระนักพัฒนาสามารถทอดแทรกหลักธรรมต่างๆกับสิ่งที่ชาวบ้านนับถือและปฏิบัติในชุมชน เช่น คติชน ตำนานและนิทาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ช่องทางสื่อสาร (Channel): ช่องทางสื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับสื่อบุคคลได้แก่ พระนักพัฒนาเองที่จะต้องพูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านในชุมชน สามารถใช้เทคโนโลยี หนังสือ วีดิโอ เอกสารต่างๆ ในการช่วยสื่อสารในวันสำคัญและวันเวลาที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสื่อสารผ่านประเพณี วัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติมาตามวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติและของกลุ่มชาติพันธุ์เอง

๔. ผู้รับสาร (Receiver): ผู้รับสารที่ดีและจะได้รับประโยชน์จากการฟังนั้นต้องมีหลักธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ๕ ประการ (อุบาสกธรรม ๕) คือ ๑. มีศรัทธา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ๒. มีศีล สำรวมกาย วาจาของตนให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ ๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ๔. แสวงหาเขตบุญในทางพระพุทธศาสนา ๕. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ผู้รับสาร

ควรมีปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร พิจารณาไตร่ตรองก่อนเชื่อ แยกแยะข้อมูลที่ได้รับว่าอะไรควรเชื่อ อะไรไม่ควรเชื่อ เพื่อประโยชน์จากการเผยแผ่แก่ตนเอง ๕ ประการ คือ ๑.ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๒.ได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด เข้าใจสิ่งนั้นชัดขึ้น ๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้ ๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ๕. จิตของผู้ฟังย่อยผ่องใส[๑] เพื่อนำไปปรับใช้ตามวิถีชีวิตของตนเอง ชุมชนและประเทศชาติต่อไป

๕. เครือข่าย (Network): พระนักพัฒนากับชุมชนทำงานร่วมกันเป็นทีมเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ให้ทำงานร่วมกันผ่านระบบเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่ายและอาศัยชาวบ้านในชุมชนนั้นๆมีส่วนร่วม เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

ดังนั้น พระนักพัฒนา ผู้นำชุมชนและตัวแทนของชุมชนที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียนโมเดล “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน” คือ ใยแมงมุม + ภูเขา + สายน้ำ ซึ่งมีความหมาย ดังนี้ ใยแมงมุมเป็นสัญลักษณ์ของการทำงานเชื่อมสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกัน ภูเขาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีหลากหลายชาตุพันธ์ หลายหมู่บ้านบนพื้นที่สูง และสายน้ำเป็นสัญลักษณ์ที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านการศึกษา สุขอนามัย จิตอาสาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นดังสายน้ำที่ไหลผ่านไปแต่ละพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนของคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

อภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน เกี่ยวข้องกับพระนักพัฒนาเองในฐานะผู้ส่งสารที่จะต้องเลือกสรรเนื้อหาสารรวมทั้งช่องทางที่จะสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์หรือผู้รับสารในแต่ละชุมชนบนพื้นที่ต้นแบบให้เหมาะสมตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล (SMCR) ประการแรก พระนักพัฒนาต้องที่เริ่มต้นที่

---

[๑] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

ตนเองก่อน เนื่องจากนอกจากจะมีใจรักในการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่สูงแล้ว พระนักพัฒนาต้องมีการเตรียมความพร้อมให้กับตนเองในด้านความรู้ด้านพุทธศาสนา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วิธีการสอนและการเผยแผ่ด้วยวิธีการที่หลากหลายบูรณาการกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่กลุ่มชาติพันธุ์ ดังพุทธโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรกที่ส่งไปประกาศพระศาสนาว่า “จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย ฯเปฯ เทเสถ ภิกฺขเว ธมฺมํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเถิด”[๑]

นอกจากนี้ พระนักพัฒนาต้องศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ภาษาถิ่นเบื้องต้นของชุมชนที่ตนเองจะต้องเข้าไปอยู่ประจำ เรียนรู้บริบทชุมชน ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตลอดถึงสภาพปัญหาของชุมชน แล้วนำมาปรับใช้ในการเผยแผ่สื่อสารวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงมอบกลักการทำงานแก่ข้าราชการไว้ทำงาน คือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา อย่างที่เห็นได้จากผลลัพธ์จากการสื่อสารวัฒนธรรมของเครือข่ายพระนักพัฒนาเองได้จัดกระบวนการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยคิดวางแผนงานตั้งแต่ขั้นตอนปัญหาที่มีในชุมชน วางแผนแก้ปัญหา ดำเนินงานและติดตามประเมินผล เพื่อทำให้การจัดกิจกรรมต่างๆของอาศรมหรือวัดในพื้นที่นั้นๆ ประสบความสำเร็จมากขึ้น สอดคล้องกับนิตยา เงินประเสริฐศรี[๒] ที่ได้อธิบายถึงการทำอย่างไรจึงจะเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังนี้

๑) ต้องถือว่า ชาวบ้านคือตัวหลัก (Main Actor) ในการแก้ปัญหาของเขาเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นให้เท่านั้น

๒) ให้ชาวบ้านเป็นผู้ทบทวนหรือประเมินกรรมที่ผ่านมาในชุมชนว่าเป็นอย่างไร กับชุมชนที่ตนอาศัย ซึ่งทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมมากขึ้นหรือล้มเหลว

๓) องค์กรพัฒนาจะต้องปรับทัศนะของตนไปรับกับทัศนะของชาวบ้าน เพื่อสามารถจะรับกระแสความคิดของชาวบ้านได้ เพื่อทำงานได้อย่างสอดรับกับชาวบ้าน

---

[๑] วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๒] นิตยา เงินประเสริฐศรี, “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม”, **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๔), p.๖๑-๗๑.

๔) กิจกรรมพัฒนาจะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน เพื่อจะเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนในการพัฒนา

๕) หน่วยงานภายนอกจะต้องมีความชัดเจนในแง่เป้าหมายของการมีส่วนร่วมว่าในที่สุดแล้วภาพรวมที่ต้องการคืออะไร เพื่อจะได้ไม่เกิดการพัฒนาผิดเป้าหมาย

อีกประการหนึ่ง พระนักพัฒนาเองได้ทำงานเชิงรุก โดยออกเยี่ยมเยือนและช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ มีกิจกรรมธรรมสัญจร ทำบุญสัญจร การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ การสืบชะตาปลา การสืบชะตาน้ำ เป็นต้น ตลอดถึงการสอดแทรกพิธีกรรม โดยบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เน้นการเรียนรู้หลักธรรมแล้วชาวบ้านสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง เช่น หลักจาคะ หลักการครองชีวิตคู่ (สมชีวิธรรม๔) ศีล ๕ ทิศ ๖ กิริยาวัตถุ ๑๐ กัลยาณมิตธรรม ๗ เป็นต้น สอดคล้องกับพระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ[๑] ที่ได้นำเสนอไว้ว่า เมื่อพระบัณฑิตอาสามีความรู้ความเข้าใจเรื่องทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) สื่อพื้นบ้าน/วัฒนธรรมชุมชน การดำเนินกิจกรรมเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นและสามารถนำไปผสมผสานกับหลักพุทธธรรมและมีการประยุกต์ใช้ในพื้นที่ได้ มีการสอดแทรกหลักพุทธธรรมเช่น ศีล ๕ พร้อมมีการแปลงสู่การปฏิบัติ โดยมีชาวบ้านทั้งเด็กเยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้านและผู้สูงอายุเข้าร่วมมากขึ้น

พระนักพัฒนามีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อช่วยสนับสนุนกันทุกมิติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสานความร่วมมือและการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เมื่อพื้นที่ใดประสบปัญหา เครือข่ายก็สามารถเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหา ดำเนินการทดแทนได้ เช่น พระนักพัฒนาที่เข้าไปในพื้นที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นได้ ก็สามารถร้องขอให้เครือข่ายช่วยในการส่งพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นเข้าไปช่วยเหลือได้ เป็นต้น ทำให้เกิดเป็นสังคมเข้มแข็งช่วยเหลือเกื้อกูลกันสอดคล้อง

---

[๑] พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ, “โครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๘-๑๖๐.

กับพระมหาสุทิตย์ อาภากโร[๑] ได้เสนอว่า หากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่ามีหลักการที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ ๑. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม๒. การสร้างพื้นที่ทางสังคม ๓. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ด้วยเหตุนี้ การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะช่วยกระตุ้นให้เกิดเครือข่าย และเกิดการรักษาพันธกรณีร่วมกันของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยของภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ ในสภาวะที่มีการแข่งขันและการต่อรองสูง นอกจากนี้ การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้น จะทำให้เครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล (SMCR) ผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร ช่องทางในการสื่อสาร และผู้รับสาร รวมทั้งการสร้างเครือข่ายระหว่างพระนักพัฒนา และเครือข่ายกับเครือข่ายต่างๆ ที่มีในพื้นที่และนอกพื้นที่ สามารถช่วยสร้างแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหวังว่าจะสามารถนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้ด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษามีประเด็นสำคัญที่จะนำเสนอต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อเป็นประโยชน์แก่การเผยแผ่พุทธศาสนาและสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

๑. ควรนำผลการวิจัยที่ได้เผยแผ่ในรูปของการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และจัดพิมพ์ลงตามวารสารหรือเว็บไซต์ในรูปของบทความวิชาการ

---

[๑] พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘), หน้า ๕๕-๕๘.

๒. หน่วยงานราชาการและหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องควรนำไปเป็นเอกสารประกอบการพิจารณาในการศึกษาข้อมูลและกำหนดนโยบายวางแผนในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

๓. สามารถใช้เป็นคู่มือหรือแนวทางของการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ให้สามารถเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาพื้นที่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารวัฒนธรรมของโครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา กับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

๒. ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของหน่วยงานที่รับผิดชอบว่าแต่ละชุมชนมีได้รับความรู้ความเข้าใจมากน้อยเพียงใด และพัฒนากระบวนการหรือรูปแบบให้เหมาะสมกับแต่ละชุมชนต่อไป

๓. ควรทำการศึกษาวิจัยในเรื่องทำนองเดียวกันนี้กับพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่เป็นส่วนสำคัญยิ่ง ให้เกิดผลผลิตจากการวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้มอบองค์ความรู้และข้อแสนอที่มีคุณูปการร่วมสร้างผลผลิตการวิจัยให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชน ท้ายสุด ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ต้นแบบ จังหวัดแม่ฮ่องสอนทุกรูป/คนที่เอื้อเฟื้อเวลา ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จนการวิจัยนี้บรรลุผล

เอกสารอ้างอิง

กฤตินีณัฏฐ์ วุฒิสิทธิ์ และคณะ. **โครงการศึกษาวิจัยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบตอวัฒนธรรม-สังคมไทย.** รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

นิตยา เงินประเสริฐศรี. “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม”. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 กรกฎาคม-ธันวาคม 2544.

พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.และคณะ. **“โครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา”**. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2551.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2548.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โอเอ็นจี การพิมพ์, 2542.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. **คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจของพระบัณฑิตอาสา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ พี.ดี., 2550.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ลักษณะประชาการจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์]” เข้าถึงได้จาก: http://www.maehongson.go.th/usrupl/maehongson /document/mhs_popchar.pdf สืบค้น 4 มีนาคม 2561.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. วัดพระธาตุปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้นำผลงานสำเร็จแล้วในรูปงานวิจัยใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่ นำองค์ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนมาปรับใช้ในสภาพจริงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเผยแพร่องค์ความรู้ในรูปเอกสารแจกฟรีสำหรับประชาชนที่เป็นชาวบ้าน องค์กรอิสระ หน่วยงานรวมถึงผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๒. โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (กศ.พจ.) โครงการพระธรรมจาริก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาข้อมูลหรือวางแผนในด้านนโยบายในการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงต่อไป

การประชาสัมพันธ์

ตีพิมพ์บทความและเผยแพร่ทางเว็บไซด์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า พระครูอนุยุตสังฆกิจ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดพระธาตุปางหมู เจ้าคณะตำบลปางหมู ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดพระธาตุปางหมู ที่อยู่ เลขที่ ๑๖๒ บ้านปางหมู ตำบลปางหมู ถนนสายแม่ฮ่องสอน-ปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โทรศัพท์ ๐๘๓-๗๖๓๐๐๙๙

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน The Practical Guideline and the Learning Process of Cultural Communication of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Area in the District of *Sop Moei, Mae La Noi, Khun Yuam* and *Muang Maehongson.* ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

☑ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยายการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

☑ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรม

☑ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๑ จนถึง ปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้ การนำผลงานสำเร็จแล้วในรูปงานวิจัยใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่ นำองค์ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนมาปรับใช้ในสภาพจริงของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และเผยแพร่องค์ความรู้ในรูปเอกสารแจกฟรีสำหรับประชาชนที่เป็นชาวบ้าน องค์กรอิสระ หน่วยงาน รวมถึงผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

วัดปางหมู

ลงชื่อ

(พระครูอนุยุตสังฆกิจ)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดพระธาตุปางหมู

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม	ทราบแนวคิดเรื่องการสื่อสารวัฒนธรรม การสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วม	ข้อที่ ๑	สร้างเครื่องมือในการวิจัย เช่น แบบสำรวจพื้นที่และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ทราบแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรม และทราบผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา	ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒	ทราบจุดเด่นและจุดด้อยของการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายพระนักพัฒนา
สนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน	เพื่อร่วมวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรม และสังเคราะห์องค์ความรู้ในการสื่อสารของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง	ข้อที่ ๓ และข้อที่ ๔	ได้องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “**แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน**”ความคิดเห็นที่มีผลต่อแนวทางในการปฏิบัติเพื่อกระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรมของเครือ ข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง จึงขอความร่วมมือจากท่านช่วยให้ข้อมูลสำคัญรวมถึงความคิดเห็นตามความเป็นจริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

- ชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์
  .....โทรศัพท์.....
- หน้าที่ บทบาทในชุมชน

  ○ พระนักพัฒนา ○ ผู้นำชุมชน ○ แกนนำชุมชน

  ○ ตัวแทนในชุมชน ○ อื่นๆ (โปรดระบุ) .....
- ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน บ้าน.....ตำบล.....

○ อำเภอสบเมย ○ อำเภอแม่ลาน้อย ○ อำเภอขุนยวม ○ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

- วันที่ทำการสัมภาษณ์ ..... เดือน ..... พ.ศ. ๒๕๖๑
  สถานที่สัมภาษณ์
  .....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑) บริบทชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา เป็นอย่างไรบ้าง

_____

_____

_____

๒) ความเป็นมาของชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูง (จังหวัดแม่ฮ่องสอน) ของเครือข่ายพระนักพัฒนา เป็นอย่างไรบ้าง

_____

_____

_____

๓) วิถีชีวิตและการดำรงชีพของคนในชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูงเมื่อครั้นในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาเป็นอย่างไรบ้าง

_____

_____

_____

๔) การให้การส่งเสริม หรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา มีองค์กรใดบ้างที่หยิบยื่นความปรารถนาดีให้แก่ชุมชนของท่าน

_____

_____

_____

๕) กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชมเข้าร่วมมีอะไรบ้าง

_____

_____

_____

๖) ข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ในชุมชนที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดอันเป็นประโยชน์ในอนาคต ท้องถิ่นบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา มีอะไรบ้าง

_____

_____

_____

ตอนที่ ๒. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ประเด็นคำถาม มีดังนี้

๒.๑ ท่านมีสภาพและพบปัญหาหรือไม่ในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

_____

_____

_____

๒.๒ ท่านมีแนวทางต่อการปฏิบัติในการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมีอย่างไรบ้าง

_____

_____

_____

๒.๓ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเป็นอย่างไรบ้าง

_____

_____

_____

ตอนที่ ๓. ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓.๑ ท่านมีสภาพและพบปัญหาหรือไม่ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

_____

_____

_____

๓.๒ ท่านมีแนวทางต่อการปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอย่างไรบ้าง

_____

_____

_____

๓.๓ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอย่างไรบ้าง

_____

_____

_____

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์

_____

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์

๑. พระจักรินทร์ปฐม วชิรจิตฺโต พระนักพัฒนาบ้านแม่ทะลุ อ.สบเมย

๒. พระอินสม ฐิตสาโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่แลบ อ.แม่ลาน้อย

๓. พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่ อ.ขุนยวม

๔. พระปฏิภาณ ปาลิโต, พระนักพัฒนาบ้านสวนอ้อย อ.ขุนยวม

๕. พระยุทธนา ยสธโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่ออ อ.ขุนยวม

๖. พระสุวิทย์ รตนโชโต, พระนักพัฒนาบ้านแม่ออ อ.ขุนยวม

๗. พระดวงทิตย์ สนฺตจิตฺโต, พระนักพัฒนาบ้นสล่าเจียงตอง (อ.แม่สะเรียง)

๘. พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

๙. พระอธิการอภิชัย อภิชโย, หัวหน้าศูนย์ธรรมจาริกดูแลอาศรมบ้านป่าหมาก อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

๑๐.นายภาษีเจริญ พิศสมัย ผู้ใหญ่บ้านแม่ทะลุ อ.สบเมย

๑๑.นายสุรศักดิ์ กมลศรี, กำนันตำบลแม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย

๑๒.นายเล็ก กองแก้วสีงาม, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวมน้อย บ้านแม่โกปี่ อ.ขุนยวม

๑๓.นายสมพงษ์ กระจายโชค, ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด อ.ขุนยวม

๑๔.นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ อ.ขุนยวม

๑๕.นายอำพัน พิพัฒน์ผกา, ผู้ใหญ่บ้านสวนอ้อย อ.ขุนยวม

๑๖.นายพิศวาส คำอ้าย, ผู้ใหญ่บ้านสล่าเจียงตอง (อ.แม่สะเรียง)

๑๗.นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

๑๘.นายสมโภชน์ นีกรี, ผู้ใหญ่บ้านป่าหมาก อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

๑๙.นางจันทนา หนุนดาราเด่น แกนนำชุมชนบ้านแม่ทะลุ อ.สบเมย

๒๐.นายแสวง เขื่อทอง แกนนำชุมชนบ้านแม่แลบ อ.แม่ลาน้อย

๒๑.นางสาวชบาไพร นภาไพบูลย์, แกนนำชุมชนบ้านแม่หาด อ.ขุนยวม

๒๒.นายตรีทอง เอื้องแสนสวน, แกนนำชุมชนบ้านแม่โกปี่ อ.ขุนยวม

๒๓.นายเอกพล น้ำใจงามพร้อม, แกนนำชุมชนบ้านหัวแม่ลาก๊ะ อ.ขุนยวม

๒๔.นายพดิลอย ประเสริฐเลิศดี, แกนนำชุมชนบ้านสวนอ้อย อ.ขุนยวม

๒๕.นายจงจิตร ปิ่นตาคำ, แกนนำชุมชนบ้านสล่าเจียงตอง (อ.แม่สะเรียง)

๒๖.นายแปล ประสาทดียิ่ง, แกนนำบ้านห้วยผึ้ง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

๒๗.นางสมศรี สุนันทสิริวัต, ตัวแทนกลุ่มผู้นำในชุมชนบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน

๑. พระครูอนุยุตสังฆกิจ, เจ้าอาวาสพระธาตุวัดปางหมูและเจ้าคณะตำบลปางหมู, อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒. พระครูสมุห์ณัฐฌา อุทโย, ผู้ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่พักสงฆ์บ้านชานเมือง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๓. พระอุกฤษฎ์ อริโย, พระนักพัฒนาบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๔. พระอนุสรณ์ จารุธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอสบเมย, อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

๕. พระอธิการจร ปภสฺสโร, เจ้าคณะตำบลทุ่งยาว ครูพระสอนศีลธรรม, อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

๖. พระใบฎีกาทองคำ ธนสีโล, ครูพระสอนศีลธรรม วัดกุงไม้สัก ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๗. พระนิวัฒน์ นาถกโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๘. พระปฏิภาณ ปาลิโต, พระนักพัฒนาบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๙. พระจักรินทร์ปฐม วชิรจิตฺโต, พระนักพัฒนาบ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

๑๐.พระอธิการอภิชัย อภิชโย, หัวหน้าศูนย์พระธรรมจาริกดูแลอาศรมบ้านป่าหมาก ต.ห้วยปูลิง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๑๑.พระอินสม ฐิตสาโร, พระนักพัฒนาบ้านแม่แลบ ต.แม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน

๑๒.พระดวงทิตย์ สนฺตจิตโต, พระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

๑๓.พระวรยุทธ วรทินฺโน, พระนักพัฒนาบ้านห้วยโป่ง (อดีตพระนักพัฒนาบ้านสล่าเจียงตอง ๒๕๕๘-๒๕๖๐) ต.เสาหิน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

๑๔.นายตรีทอง เอื้องแสนสวย, ตัวแทนผู้นำชุมบ้านแม่โกปี่ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๑๕.นายประสิทธิ์ เถิดความดี, ผู้ใหญ่บ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๑๖.นายภาษีเจริญ พิสสมัย, ผู้ใหญ่บ้านแม่ทะลุ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

๑๗.นายสุชาติ นามประพฤติ, ผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๑๘.นายปัญญา หอมเที่ยงแท้, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๑๙.นายอำพัน พิพัฒน์ผกา, ผู้ใหญ่บ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๐.นายสมพงษ์ กระจายโชค, ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๑.ครูพัชราพรณ์ วิมาลัย, โรงเรียนบ้านในสอย ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๒.นางสาวชบาไพร นภาไพบูลย์, ตัวแทนชุมชนบ้านแม่หาด ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๓.นายตรีทอง เอื้องแสนสวน, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านแม่โกปี่ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๔.นายเอกพล น้ำใจงามพร้อม, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านหัวแม่ลาก๊ะ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๕.นายพดิลอย ประเสริฐเลิศดี, ตัวแทนแกนนำชุมชนบ้านสวนอ้อย ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๒๖.นายแปล ประสาทดียิ่ง, ตัวแทนแกนนำบ้านห้วยผึ้ง ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๗.นายเปลี่ยน มาวิน, ตัวแทนกลุ่มผู้แกนนำชุมชนบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๘.นายบุญโยง อินทกร, ตัวแทนแกนนำบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๒๙.นางสมศรี สุนันทสิริวัต, ตัวแทนแกนนำบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

๓๐.นางศรีศุกร์ มาวิน, ตัวแทนกลุ่มแกนนำในชุมชนบ้านปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

โดยมีดร.ชวลิต ขอดศิริ อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นวิทยากร

สำเนาคู่ฉบับ

ที่ ศธ ๖๑๒๔/ว ๒๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๗๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๐ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน

ส่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ผศ.ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ และผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อทำการวิจัยโครงการชุด **"โครงการย่อยที่ 5 เรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน"** ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มีความประสงค์จะขอลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจากท่าน

วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อให้นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสิริปริยัตยานุศาสก์,ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่
โทร. ๐๕๓-๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๒๐๑ โทรสาร ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒
ผู้ประสานงาน: ผศ.ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ โทร.๐๙๒-๒๗๕-๘๒๑๙ ผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ โทร.๐๙๔-๘๒๘-๘๔๒๖

สำเนาคู่ฉบับ

ที่ ศธ ๖๑๒๔/ ว ๒๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๗๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๐ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

ส่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ผศ.ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ และผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อทำการวิจัยโครงการชุด **"โครงการย่อยที่ 5 เรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน"** ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มีความประสงค์จะขอลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจากท่าน

วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อให้นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสิริปริยัตยานุศาสก์,ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่
โทร. ๐๕๓-๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๒๐๑ โทรสาร ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒
ผู้ประสานงาน: ผศ.ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ โทร.๐๙๒-๒๗๕-๘๒๑๙ ผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ โทร.๐๙๔-๘๒๘-๘๔๒๖

สำเนาคู่ฉบับ

ที่ ศธ ๖๑ ๑๔/ ๗๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๗๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเจริญพรเชิญท่านเป็นวิทยากรกิจกรรมการถอดบทเรียนโครงการวิจัยฯ

เจริญพร ดร.ชวลิตร ชอตาศิริ

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการกิจกรรมถอดบทเรียนแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๑ ผู้วิจัยประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ หัวหน้าโครงการวิจัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ ผู้ร่วมวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระพัฒนา และเพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระพัฒนา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยฯ จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นวิทยากรกิจกรรมถอดบทเรียนแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน **ในวันอาทิตย์ ที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑ เวลา ๐๘:๓๐ – ๑๖:๐๐ น. ณ ห้องประชุม วัดพระธาตุปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน**

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูสิริปริยัตยานุศาสก์,ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ : ๐๘๓-๙๔๕๑๒๙๙

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ : ๐๙๔-๘๒๘๘๔๒๖

กำหนดการ

กิจกรรมถอดบทเรียน"แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน"

โครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

วันอาทิตย์ ที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑ เวลา ๐๘:๓๐ – ๑๖:๐๐ น.

ณ ห้องประชุม วัดพระธาตุปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เวลา	รายการกิจกรรม
๐๘:๓๐ น.	ผู้เข้าร่วมโครงการลงทะเบียน
๐๙:๐๐ น.	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุปางหมู ประธานในพิธีกล่าวต้อนรับและเปิดโครงการ นักวิจัย บรรยายที่มาของโครงการ และกิจกรรมการถอดบทเรียน
๐๙:๓๐ น.	วิทยากรบรรยายให้ความรู้ และกิจกรรมการถอดบทเรียนเรื่อง **"กระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง"**
๑๑:๓๐ น.	ฉันภัตราหารเพล / รับประทานอาหาร
๑๒:๓๐ น.	กิจกรรมการถอดบทเรียน (ต่อ) การบรรยายสรุป พร้อมมอบของที่ระลึกให้ท่านวิทยากร และ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิจัยกล่าวขอบคุณ
๑๖:๐๐ น.	เสร็จสิ้นกิจกรรม / เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

หมายเหตุ : กำหนดการนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

หัวหน้าโครงการวิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์ : ๐๘๓-๙๔๕๑๒๙๙

ผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์ : ๐๙๔-๘๒๘๘๔๒๖

ภาคผนวก จ

ภาพถ่ายกิจกรรมทำงานวิจัย

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางลงพื้นที่สำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ยานพาหนะเดินทางด้วยความร่วมมือจากผู้ประสานงานในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

รับฟังข้อมูลเบื้องต้นจากตัวแทนพระนักพัฒนา

ภาพทิวทัศน์บริเวณโดยรอบตัวเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล
สำคัญอำเภอแม่ลาน้อย
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน ณ ห้องประชุม วัดพระธาตุปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน ณ ห้องประชุม วัดพระธาตุปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียน ณ ห้องประชุม วัดพระธาตุปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผนวก ฉ

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 610761221

ชื่อโครงการ โครงการย่อยที่ ๕ “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน”

หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

โทรศัพท์ ๐๘๓-๙๔๕๑๒๙๙ อีเมล์ wisuttichai@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน” สืบเนื่องจากการดำเนินงานของพระบัณฑิตอาสาที่ผ่านมา ทำให้รู้ว่าชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ มีความเชื่อในวัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย ภาษาพูดและภาษาเขียน ข้อห้าม ข้อนิยมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่เป็นหลัก มีความเชื่อในผีสางนางไม้ควบคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลานาน แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะในชุมชนยังไม่มีวัดหรืออาศรมที่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ ทำให้ไม่สามารถทำบุญเข้าวัดฟังธรรมและเรียนรู้หลักธรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ประกอบกับชุมชนตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลจากความเจริญ การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ส่งเสริมการศึกษา สร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรณรงค์ให้ลด ละ เลิกอบายมุข สอนภาษาไทยแก่ชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ ส่งเสริมด้านอาชีพ ให้ความรู้ด้านสาธาณสุขขั้นพื้นฐาน อนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า นำชาวบ้านแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสร้างแกนนำชาวพุทธและการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนบนพื้นที่สูงเป็นพลเมืองที่ดีต่อประเทศชาติ มีการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง[๑]

---

[๑]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, **คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจของพระบัณฑิตอาสา**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ พี.ดี., ๒๕๕๐), หน้า ๗๓-๑๐๗.

ดังนั้น ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมด้วยการสื่อสารวัฒนธรรม คือ การติดต่อสื่อสารของคนที่ใช้ภาษาต่างกันและมาจากวัฒนธรรมที่ต่างกัน คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากข้อสงสัยที่ว่า คู่สื่อสารซึ่งมีภาษาและภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะเข้าใจกันได้อย่างไร มีส่วนไหนที่น่าจะเข้าใจกันได้ สวนไหนที่น่าจะเป็นอุปสรรคขวางกั้นความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีวิถีทางใดที่คู่สื่อสารต่างวัฒนธรรมจะสื่อสารกันได้ด้วยความเข้าใจที่ดีต่อกัน มีความเคารพต่อกันและกัน โดยที่ความรู้สึกเหล่านั้นมิได้อยู่ในวงกรอบของความอดทนต่อกัน แต่เป็นความรู้สึกที่ดีคือมีความเข้าใจซาบซึ้งต่อความแตกต่างของกันและกัน เนื่องจากวัฒนธรรมเล็กๆ เช่น ประเพณี และพิธีกรรมในชุมชนบนพื้นที่สูงกำลังมีแนวโน้มค่อยๆ เริ่มสูญสลายไป จึงต้องมีกระแสการรื้อฟื้นและรณรงค์วัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่ต่อไป รวมทั้งกระบวนการผลิตงานวัฒนธรรมเกิดขึ้นและขยายตัวมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ พระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการฯ ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (Zone) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ผลการวิจัย

สภาพพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอนส่วนมากเป็นภูเขา ป่าเขาทุรกันดาร กลางหุบเขาที่สลับซับซ้อนล้อมรอบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และบางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน ประชาชนส่วนมากมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร ทำสวน เช่น ปลูกข้าวโพด ถั่วแดง ถั่วเหลือง กระเทียม งา เลี้ยงสัตว์ อาชีพเสริม คือ ทอผ้า จักสาน ค้าขาย รับจ้าง และหาของป่าขาย หน่วยงานที่มาสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น หน่วยงานราชการของอำเภอ เกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล พระธรรมจาริก พระบัณฑิตอาสา พัฒนาสังคม มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาถิ่นกันดาร ศูนย์ฝึกอาชีพแม่ฮ่องสอน สาธารณสุขตำบล และเกษตรบนพื้นที่สูง และองค์กรเอกชนไม่แสวงหาผลกำไร (NGO=Non-government Organization) เป็นต้น กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วม ได้แก่ การตักบาตรทุกวันพระ สมาทานศีล ๕ ทุกวันพระ ทำวัตรสวดมนต์ช่วงเข้าพรรษา ทำบุญปีใหม่ รดน้ำดำหัวพระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง งานศพ ทำความสะอาดพัฒนาอาศรม บ้านและโรงเรียน การช่วยสร้างอาศรม กุฏิและห้องน้ำ งานบุญต้นที่ทอดผ้าป่า สืบสานงานประเพณีของชุมชน ไหว้พระสวดมนต์ข้ามปี สืบสานงานประเพณี ซ่อมแซมเสนาสนะ และเลิกเหล้าเข้าพรรษา เป็นต้น

๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ในพื้นที่ต้นแบบของอำเภอสบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน คือ ส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนทำบุญและไหว้พระสวดมนต์ทุกวันพระ ๑๕ ค่ำ เน้นในเรื่องการปฏิบัติธรรม การรณรงค์จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านลด ละ เลิกเหล้าแหละยาเสพติด การสั่งสอนให้ชาวบ้านนำหลักศีล ๕ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เช่น ตานก๋วยสลาก สรงน้ำพระธาตุประจำปี เป็นต้น ใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การเปิดสื่อธรรมะให้ชาวบ้านชมและยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตน การเดินธรรมยาตรา การอบรมนักเรียนทุกวันพระ เยี่ยมเยือนอาศรมและหมู่บ้านใกล้เคียง เยี่ยมชาวบ้านและแจกยารักษารักษาโรค สมาทานงดเหล้าเข้าพรรษา ทำแนวกันไฟปุ๋ยหมัก อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในการใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การใช้ภาษาและการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านบางคนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม บางครอบครัวมีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ภายในครอบครัว ไม่ค่อยมี

พระภิกษุมาอยู่ประจำอาศรม ชาวบ้านยังไม่สามารถสวดมนต์ภาษาบาลีได้คล่อง ต้องให้ทำวัตรสวดมนต์ช้าๆ ฤดูฝนยากต่อการเดินทางและชาวบ้านต้องทำงานของตนเอง ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์หลักธรรมทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสามัคคีเกื้อกูลกัน ไม่มีความขัดแย้ง รู้จักเก็บและอดออม ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนได้ทำบุญ สมาทานรักษาศีล ฟังธรรม และเจริญสมาธิภาวนา เข้าวัดทำบุญมากขึ้น เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระนักพัฒนากับคนในชุมชนพระนักพัฒนากับชาวบ้านและพระใกล้เคียง มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. ผลการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน มีดังต่อไปนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถอ่าน เขียนภาษาท้องถิ่นได้ดีขึ้น มีความรู้และเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น มีความสามัคคี มีอาชีพที่สุจริตและความมั่งคงในชีวิตเพิ่มขึ้น ชาวบ้านร่วมสนับสนุนกิจกรรมของอาศรม แม้ชาวบ้านบางคนนับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ยังใส่บาตรและทำบุญ ชาวบ้านในชุมชนอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามมีสภาพและปัญหาในการสื่อสารวัฒนธรรม คือ เรื่องของภาษาในการสื่อสารภาษาถิ่นกับชาวบ้านในชุมชน ขาดทุนสนับสนุนและอุปกรณ์ในการนำไปเผยแผ่หรือจัดกิจกรรม ขาดพระภิกษุอยู่ประจำอาศรมหลายพื้นที่เข้าถึงยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝน โดยมีแนวทางต่อการประยุกต์การสื่อสารวัฒนธรรม คือ จัดการอบรมบุคลากรด้านภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาปาเกอะญอ เป็นต้น เพิ่มจำนวนบุคลากรที่ช่วยเผยแผ่วัฒนธรรม และต้องการพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นประจำอาศรมเพิ่มขึ้น จัดการอบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้าน เยาวชนภายในวัดของชุมชนเป็นประจำ พระนักพัฒนาปฏิบัติให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่างและนำปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จัดกิจกรรมที่รวมพลังชุมชนสม่ำเสมอ เช่นปลูกต้นไม้ บวชป่า หล่อพระพุทธรูป สร้างเจดีย์ทรายและพัฒนาอาศรม เป็นต้น ประยุกต์หลักธรรมเข้ากับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น หลักจาคะ หลักการครองชีวิตคู่ (สมชีวิธรรม๔) ศีล ๕ ทิศ ๖ กิริยาวัตถุ ๑๐ กัลยาณมิตธรรม ๗ เป็นต้น พระนักพัฒนาต้องมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยนำหลักทฤษฎีการสอนมาประยุกต์ใช้ รวมทั้งรวมกลุ่มกันการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย

๓. การวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการสื่อสาร

วัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอนของเครือข่ายพระนักพัฒนาตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล ประกอบด้วย ๑.การสื่อสารของพระนักพัฒนา (Sender) ต้องเป็นการทำงานเชิงรุกมากว่าเชิงรับ มีทักษะในการสื่อภาษาถิ่นกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทำงานด้วยใจรักและมีปณิธานที่ชัดเจน บางครั้งอาจประสบปัญหาก็อย่าท้อถอยในการทำความเพียร และไม่เพียงพอต่อการทำความดี ๒.เนื้อธรรม (Message) ของพระนักพัฒนา ควรเป็นหลักธรรมที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน มีประโยชน์แก่ชาวบ้าน ชุมชนและประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ๓.ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ของพระนักพัฒนานั้นเกี่ยวข้องการการใช้สื่อเทคโนโลยีและช่องทางที่จะสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อที่จูงใจ มีวิธีการสอนที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ ๔.ผู้รับสาร (Receiver) ของพระนักพัฒนาต้องมีการวิเคราะห์ผู้รับสาร เพื่อจะได้หาวิธีที่จะเข้าไปสื่อสารกับเป้าหมายของตนเองในแต่ละชุมชนให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่ได้ฟัง มีแรงจูงใจในการพัฒนาตน มีความพยายามในการปฏิบัติและมีความสุขจากการเรียนรู้และทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา ๕.การสร้างเครือข่าย (Network) ของพระนักพัฒนาที่มีหลายกลุ่ม ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก หรือพระสงฆ์นักพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่ เพื่อทำเป้าหมายเดียวกัน เป็นหัวใจสำคัญในการช่วยสนับสนุนการสื่อสารกระบวนการวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔. สังเคราะห์องค์ความรู้ของแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะสัมฤทธิ์ผลได้มากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยต่อไปนี้

๑. ผู้ส่งสาร (Sender): พระนักพัฒนาในพื้นที่ต้องมีความรู้ มีคุณธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้รับสาร สามารถทำงานกับชาวบ้านในชุมชน และประสานกับเครือข่ายหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ได้ดี

๒. สาร (Message): เนื้อหาที่พระนักพัฒนานำมาสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีสาระที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หลักธรรม ตำนาน คติชนและนิทาน โดยพระนักพัฒนาสามารถทอดแทรกหลักธรรมต่างๆกับสิ่งที่ชาวบ้านนับถือและปฏิบัติในชุมชนเช่น ตำนาน คติชนและนิทาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ช่องทางสื่อสาร (Channel): ช่องทางสื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับสื่อบุคคลได้แก่ พระนักพัฒนาเองที่จะต้องพูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านในชุมชน สามารถใช้เทคโนโลยี หนังสือ วีดิโอ เอกสารต่างๆ ในการช่วยสื่อสารในวันสำคัญและวันเวลาที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสื่อสารผ่านประเพณี วัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติมาตามวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติและของกลุ่มชาติพันธุ์เอง

๔. ผู้รับสาร (Receiver): ผู้รับสารที่ดีและจะได้รับประโยชน์จากการฟังนั้นต้องมีหลักธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ๕ ประการ (อุบาสกธรรม ๕) คือ ๑. มีศรัทธา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ๒. มีศีล สำรวมกาย วาจาของตนให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ ๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ๔. แสวงหาเขตบุญในทางพระพุทธศาสนา ๕. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ผู้รับสารควรมีปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร พิจารณาไตร่ตรองก่อนเชื่อ แยกแยะข้อมูลที่ได้รับว่าอะไรควรเชื่อ อะไรไม่ควรเชื่อ เพื่อประโยชน์จากการเผยแผ่แก่ตนเอง ๕ ประการ คือ ๑.ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๒.ได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด เข้าใจสิ่งนั้นชัดขึ้น ๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้ ๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ๕. จิตของผู้ฟังย่อยผ่องใส[๒] เพื่อนำไปปรับใช้ตามวิถีชีวิตของตนเอง ชุมชนและประเทศชาติต่อไป

๕. เครือข่าย (Network): พระนักพัฒนากับชุมชนทำงานร่วมกันเป็นทีมเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ให้ทำงานร่วมกันผ่านระบบเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่ายและอาศัยชาวบ้านในชุมชนนั้นๆมีส่วนร่วม เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาแนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สบเมย แม่ลาน้อย ขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน

ดังนั้น พระนักพัฒนา ผู้นำชุมชนและตัวแทนของชุมชนที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียนโมเดล “แนวปฏิบัติและกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และเมืองแม่ฮ่องสอน” คือ ใยแมงมุม + ภูเขา + สายน้ำ ซึ่งมีความหมาย ดังนี้ ใยแมงมุมเป็นสัญลักษณ์ของการทำงานเชื่อมสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกัน ภูเขาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีหลากหลายชาตุ

[๒] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

พันธ์ หลายหมู่บ้านบนพื้นที่สูง และสายน้ำเป็นสัญลักษณ์ที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันดังสายน้ำที่ไหลผ่านไปแต่ละพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนของคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

๑) จากการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิด และหลักปฏิบัติองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เน้นการศึกษาเอกสารที่เป็นแหล่งการศึกษาประกอบด้วยประเภทสิ่งตีพิมพ์ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสาร ตำราวิชาการทางด้านพุทธศาสนา เป็นความรู้ที่หน่วยงานราชการเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชนควรนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์

๒) องค์ความรู้ขององค์กรแห่งการเรียนรู้ มีผลกระทบต่อหน่วยงานราชการเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องนำความรู้ที่เป็นรากฐานทางสังคมไปบูรณาการณ์กับงานพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเกิดประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

๑) จากการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิด และหลักปฏิบัติองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เน้นการศึกษาเอกสารที่เป็นแหล่งการศึกษาประกอบด้วยประเภทสิ่งตีพิมพ์ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสาร ตำราวิชาการทางด้านพุทธศาสนา เป็นความรู้ที่หน่วยงานราชการเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชนควรนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์

๒) องค์ความรู้ขององค์กรแห่งการเรียนรู้ มีผลกระทบต่อหน่วยงานราชการเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องนำความรู้ที่เป็นรากฐานทางสังคมไปบูรณาการณ์กับงานพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเกิดประโยชน์แก่ประชาชน

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. ควรนำผลการวิจัยที่ได้เผยแผ่ในรูปของการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และจัดพิมพ์ลงตามวารสารหรือเว็บไซด์ในรูปของบทความวิชาการ

๒. หน่วยงานราชาการและหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องควรนำไปเป็นเอกสารประกอบการพิจารณาในการศึกษาข้อมูลและกำหนดนโยบายวางแผนในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

๓. สามารถใช้เป็นคู่มือหรือแนวทางของการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายพระนักพัฒนา

บนพื้นที่สูง ให้สามารถเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาพื้นที่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารวัฒนธรรมของโครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา กับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

๒. ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของหน่วยงานที่รับผิดชอบว่าแต่ละชุมชนมีได้รับความรู้ความเข้าใจมากน้อยเพียงใด และพัฒนากระบวนการหรือรูปแบบให้เหมาะสมกับแต่ละชุมชนต่อไป

๓. ควรทำการศึกษาวิจัยในเรื่องทำนองเดียวกันนี้กับพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ระดับการปฏิบัติ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและโครงการพระธรรมจาริกสามารถใช้เป็นคู่มือหรือแนวทางของการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ให้สามารถเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาพื้นที่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระดับนโยบาย

หน่วยงานราชาการและหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปเป็นเอกสารประกอบการพิจารณาในการศึกษาข้อมูลและกำหนดนโยบายวางแผนในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงได้

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเตอร์เน็ต

http://www.mcu.ac.th/site/major/major_index.php

ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนิน

ภาคผนวก ช
ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิชัย ไชยสิทธิ์

ประวัติการศึกษา พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) เกียรตินิยมอันดับ๑,
M.A. (English), Ph.D. (English)

ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐๕๓ – ๒๗๕๑๔๙ ต่อ ๒๐๑, ๐๘๓-๙๔๕๑๒๙๙

ประสบการณ์การวิจัย

๑. ผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “ทัศนคติในการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิตชั้นปีที่ ๑ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๐

๒. ผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะการออกเสียงปัญหาพยัญชนะภาษาอังกฤษ สำ-หรับนิสิตวิชาเอกภาษาอังกฤษชั้นปีที่ ๑-๒ ภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๑” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๑

๓. ผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “ศึกษาสมรรถภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ธุรการ มหาวิทยา -ลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” สนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๒

๔. หัวหน้างานวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การใช้เทคนิคการสอนภาษาอังกฤษแบบ SQ๔R ของนิสิตชั้นปีที่ ๒ วิชาเอกภาษาอังกฤษ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่” สนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๕

๕. หัวหน้างานวิจัยเรื่อง“การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม: กรณีศึกษา นิสิตสาขาภาษาต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่”. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

๖. ผู้ร่วมงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของพระภิกษุสามเณรในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

๗. ผู้ร่วมงานวิจัยเรื่อง “สัมฤทธิผลโปรแกรมการสอนหลักปฏิบัติสมาธิภาวนาแก่ชาวต่างประเทศด้วยภาษาอังกฤษ” สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

๘. หัวหน้างานวิจัยเรื่อง“การพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนิสิตชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่” มหาวิยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๙.

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

ประวัติการศึกษา คบ. (เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา)

ศศ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา)

Ph.D. (Education) Magadh University, India

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสังคมศึกษา สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐๕๓ – ๒๗๕๑๔๙ ต่อ ๓๐๙, ๐๙๔-๘๒๘๘๔๒๖

อีเมล์ woravit.n9@gmail.com

ประสบการณ์วิจัย

วิทยากรโครงการฝึกอบรม “หลักสูตรการพัฒนานักวิจัย”(Training for the trainers) รุ่นที่ ๑๑ โดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินการจัดอบรมพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ จำนวน ๖ รุ่น กว่า ๓๖๐ รูป/คน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) รับรองเป็น วิทยากรหลักสูตรพัฒนานักวิจัย ภาคบรรยาย หมวดที่ ๒ และ หมวดที่ ๓ ณ วันที่ ๒๔ ส.ค. ๒๕๖๐

ประธานกรรมการห้องนำเสนอ (ภาคบรรยาย) การประชุมวิชาการวิจัยและนวัตกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ ๔ จัดโดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านา จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๖-๒๗ ก.ค. ๒๕๖๐

กรรมการตัดสินสิ่งประดิษฐ์ การประชุมวิชาการวิจัยและนวัตกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ ๕ จัดโดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านา จังหวัดตาก ๖-๘ ธ.ค. ๒๕๖๑

งานวิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “สภาพการใช้อินเทอร์เน็ตของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่”Internet Using of Monk Students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus.ได้รับทุนการวิจัยจากสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๘

๒. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “การขยายผลการสร้างเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา” The Expansion of Buddhist Way School Networking.ได้รับทุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๐

๓. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธ-ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะประตูสู่อาเซียน” รหัสโครงการ๒๒๑๐๐๔ แหล่งทุน:ทุนวิจัย T ๒๕๕๘๐๐๕ ทุนวิจัยมุ่งเป้า ปีงบประมาณ ๒๕๕๘ : การบริหารจัดการการท่องเที่ยว

๔. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การบูรณาการการเรียนการสอนด้วยวิธีการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา” An Integrated Instruction with Art and Cultural Preservation for Lanna Community. ได้รับทุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.) พ.ศ. ๒๕๖๐

รางวัล

พ.ศ.๒๕๕๙ ได้รับรางวัลนวัตกรรมผลงานสร้างสรรค์ BEST INVENTION INNOVATION AND. การประชุมวิชาการวิจัยและนวัตกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ ๓ ระหว่างวันที่ ๑๕ – ๑๖ กันยายน ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เพื่อเป็นเวทีในการเผยแพร่ผลงานวิจัยนวัตกรรมสู่สังคม ต้นโพธิ์โมเดล ภาพใต้งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยหลักพุทธธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์”The Development Of A Learning Organization With Buddhist Principles For Buddhist University.

พศ. ๒๕๖๐ โล่เกียรติคุณ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นนักวิจัย ระดับชมเชย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

พศ. ๒๕๖๐ โล่เกียรติคุณ นักจัดการความรู้ รางวัลระดับมารตราฐาน ประเภทบุคคลจัดการความรู้ดีเด่น KM BEST PRACTICE AWARD 2017 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐)